

Kadrina.

Tartu Ülikool

F55

num. 3

S. 83

Kutsar, Alice

Kiriklikke mälestusmärke Kadrina
kirkkonnast. Tartu ülikooli ühõpilase
töö juhendaja (prof. O. Sild) märkuste
ja hinnanguga.

1928 - 1929

222 l. 15 foto, 73 joon. ja 3 jäljendit.

Põlvitulest kinni kleepida pizet
 kohale: Marjeron ristide
 ehitamisel suureste järele
 puudub taotisi, kuigi
 tumbud on ehitatud kaunis
 täielikult.
 Mõrjelt on töö täiesti rahuldav
 28/12 1929, annast O. Sild.

50.22

Agustinaad

Alta Katsar

ÜHTEKOGELINNA
 Eesti Kirjanduslik Muuseum
 III 37

1928 a.

I. III - 277

Kivinklinne mälestusmärke

Kadrina

riikelonnast.

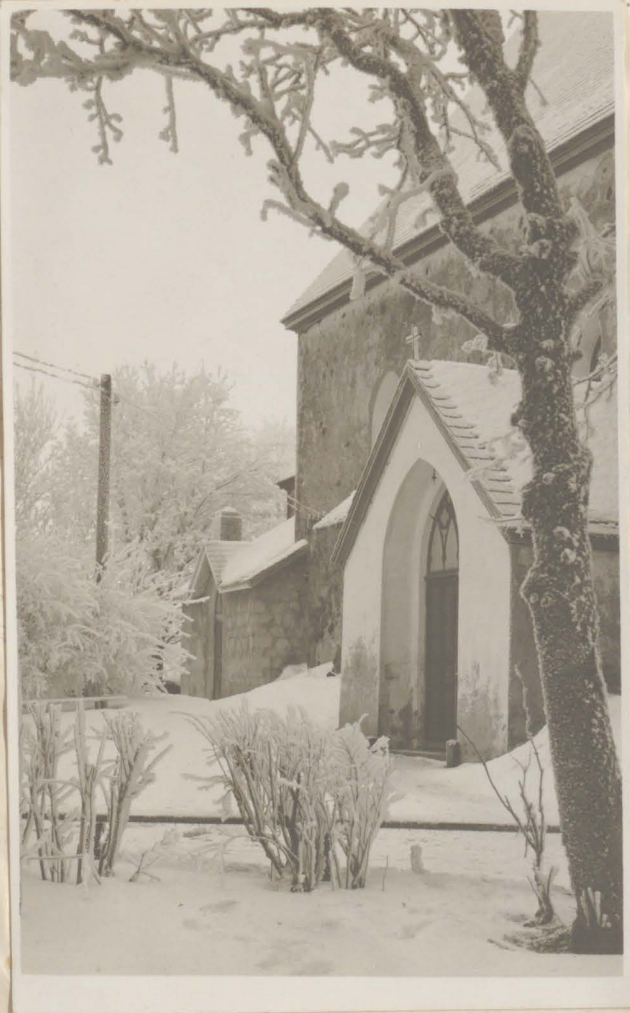
Registreerinud

Alice Kutsar.

Juvel 1928.a.

[Faint, illegible handwriting on the left page]

III 27

Kadrina kiriku sandikoda.

Kadrina kiriku väljast

-1a-

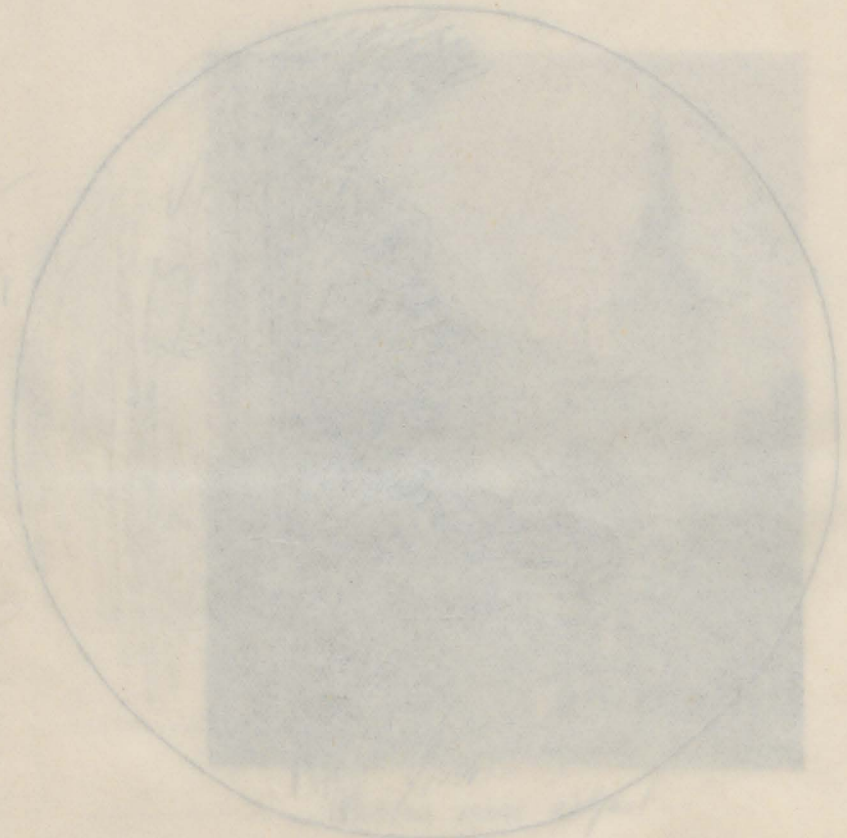
I. Kas on Kadriina kirikual ja abikirikual kabelid, õpetajamajal j.n.e. mõni kiri või aastaaru seinal? unnel? tuulilipul? ristil? j.n.e. Kus kohal see just seisab ja missugune on täht. tähteline kirja sisu? Nüüal (ja) kirik, abikirik, kabelid, õpetajamaja ehitatud, mis materjalist ja kui suured nad on? Kas on kirik ja teised sarnased ehitused torniga või ilma? Kellele on kirik, abikirik jne. pühendatud? Kiriku, abikiriku, kabeli ehk kabelite orientatsioon ilmakaare suhtes!

Uhelgi küsimuses mainitud koonel pole kirja ega ka aastaaru.

Kadriina kiriku nurgavirvi penemise kohta puuduvad andmed. Kirik kuulub oma ehitusviisilt arvatavasti 13 aastasatta, (Die evang. luth. Gemein. Nr. 7 Band lku 68.) on ehitatud sauduivist, seinanurgad ja võlvid paeuivist

1711 aastal suuremalt osalt mahapõletatud kirik parandati a. 1741 ja ehitati jälle uude ette sandivoda (1596 a. kiriku ^{aamut} lku 119. ja 1734a. n. lku 11) 1684 a. mai lõpus (1596 a. ^{amut} lku 81) tehti kirikual torni ots ja seati uus iiler.

1921 a. viidi suurem ümberehitus ja jatkates täide praegusel nujul ja pühitseti 15 okt. 1922 aastal.

Kasenne oli
Kabel? Mes
ajalt?

1925 a. sai Kadrina kirik uus puust jänna.
da ja 1924 a. parandati torn ning naeti pluu-
natusega

Kirik on kolme looviline saalikirik.

Kiriku suurus on:

Pikkus $66' + 13 + 3\frac{1}{2} = 82\frac{1}{2}$ jalga
 laius $46' + 6\frac{1}{2} + 6\frac{1}{2} = 59$ "
 Kõrge ruumi pikkus $24' + 5\frac{1}{2} = 32\frac{1}{2}$ "
 " " laius $23' + 5\frac{1}{2} + 5\frac{1}{2} = 34$ "

Käärnambes on ühes kirikuga ehitatud.

Kirikul on 3 sissekäiku: 1. portaal, 2. por-
mal küljel ^{altari pool ehitatud} olev nõrvaluus ja saaristei uus.

Kadrina kirik on pühendatud Püha Kadriale.

Kadrina ^{praegune} kirik „Elumägi“ on ehitatud
 aastal 1843. Ehitus on kivist. Nimetatud ki-
 rikut hüütakse tema aruoha järele Elumäe
 kirikuks, arat nõrgel ning looduselt väga
 ilusal kohal. Andmeid selle kohta, kellele ta
 pühendatud puuduvad.

Kirik on ühe looviline. On olemas vaid
 pääsirevään.

Kirikula on ehitatud a. 1823-24, (1734 a. n. p.
 lhu. 192) puust. A. 1845 on ehitatud veranda.
 1895 a. ehitas õp. Luther omal kulul pastoraal-

dile 2 tuba juure.

Prægu almasolev nabel või luusamber on puust ja ehitatud umbes 19a. s. keskel. Vana nabel lammutati a. 1833.

Leerimaja ehitatud a. 1869 (1734a. nr. lks. 379) ja põhjalis remont tehti 1928 aasta suvel.

Kadrina viiriku nõstri maja ehitati a. 1848

Plumäe " " " a. 1909.

(1734a. nr. lks. 395)

Viiriku ja abiviiriku on toorniga, teised ehitused toornita.

Orientatsioonilmasaare suhtes jääb vastamata, puudub vastav rüüst.

Kesk. 2. luku june.
 Puu- ja metsä- ja maatalous-
 osasto. Kesk. 2. luku june.
 Puu- ja metsä- ja maatalous-
 osasto. Kesk. 2. luku june.

Kesk. 2. luku june.
 Puu- ja metsä- ja maatalous-
 osasto. Kesk. 2. luku june.

Kesk. 2. luku june.
 Puu- ja metsä- ja maatalous-
 osasto. Kesk. 2. luku june.

Kesk. 2. luku june.
 Puu- ja metsä- ja maatalous-
 osasto. Kesk. 2. luku june.

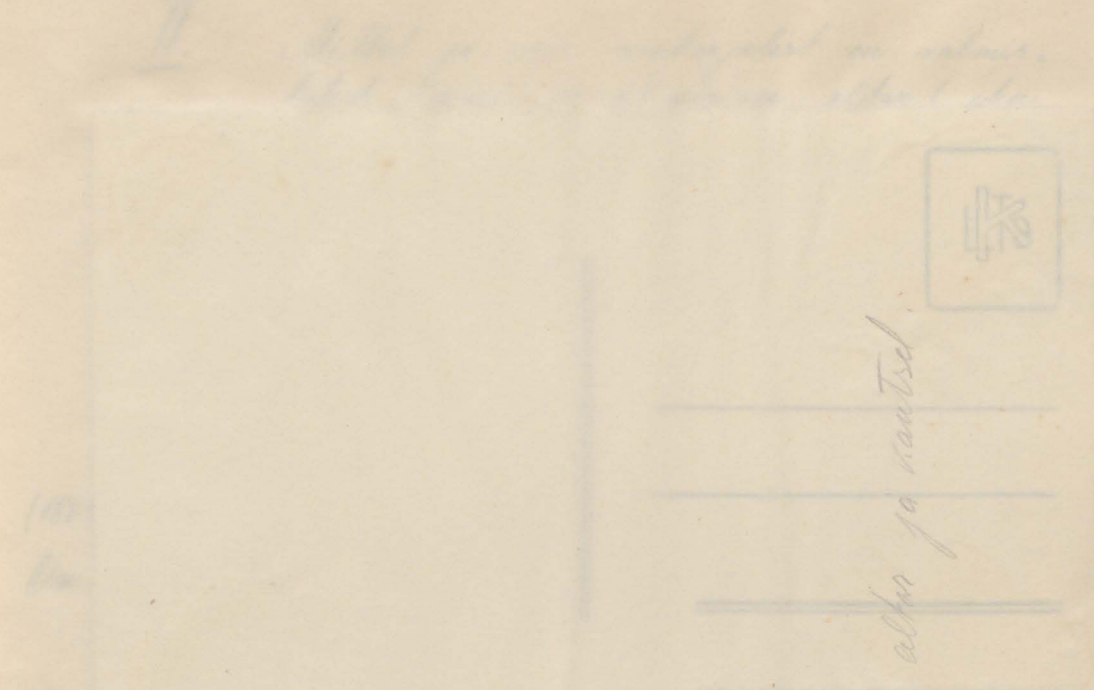
Kesk. 2. luku june.
 Puu- ja metsä- ja maatalous-
 osasto. Kesk. 2. luku june.

Kesk. 2. luku june.
 Puu- ja metsä- ja maatalous-
 osasto. Kesk. 2. luku june.

Kesk. 2. luku june.
 Puu- ja metsä- ja maatalous-
 osasto. Kesk. 2. luku june.

Kesk. 2. luku june.
 Puu- ja metsä- ja maatalous-
 osasto. Kesk. 2. luku june.

Kesk. 2. luku june.
 Puu- ja metsä- ja maatalous-
 osasto. Kesk. 2. luku june.

Kesk. 2. luku june.
 Puu- ja metsä- ja maatalous-
 osasto. Kesk. 2. luku june.

Kesk. 2. luku june.
 Puu- ja metsä- ja maatalous-
 osasto. Kesk. 2. luku june.

Kesk. 2. luku june.
 Puu- ja metsä- ja maatalous-
 osasto. Kesk. 2. luku june.

Kesk. 2. luku june.
 Puu- ja metsä- ja maatalous-
 osasto. Kesk. 2. luku june.

Kesk. 2. luku june.
 Puu- ja metsä- ja maatalous-
 osasto. Kesk. 2. luku june.

Kesk. 2. luku june.

alttar. - kantar

v. lk. 29

II. Millal ja mis materjalist on valmis-
tatud kiriku ja abikiriku altar (ehk
altarid, kui veel vanu tarvitamata olemas)? Mill-
lest on altari laud või alus (resp. kas ei ole
keskajast altarinivi, millel ristid püroadel ehk
kernel)?

Praegune altar on pärit aastast 1862.
(1863a. 11. nov. n. m. prot. järel). Valmistaja nime pole teada.
On tehtud puust gooti stiilis.

Värvidest esinevad tume pruun, heledam
pruun ja valge.

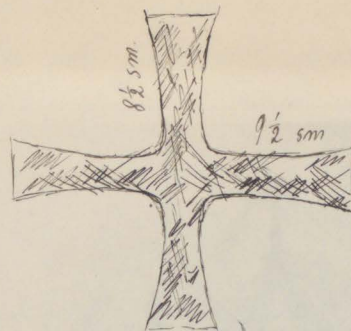
Vanad altari osad ja püha Johanness
nuija ~~krutsipüüsil~~ ja nars apostli nuija ~~orelilt~~
on Raadile ~~est~~ Rakva Muuseumi viidud.

Samuti va nantsli seljataguse seina maal.

Altari laud või alus on kivist. Igal
neljal nurgal on lihtne $8\frac{1}{2} \cdot 9\frac{1}{2}$ sm suurune
sissenaabitud rist. Kernel ristil pole. (vaata joonis lka. 5.)

Praeguse altari suurus on: pikkus $163\frac{1}{2}$ sm, laius
 42 sm ja kõrgus 95 sm + altari laua paksus $8\frac{1}{2}$ sm =
 $103\frac{1}{2}$ sm. Altari laud on tegelult $34\frac{1}{2}$ sm paksus,
süüid altari pildi raamistit algab tagumiste rist: }

Aide nõhald nii, et see osa altari kaha jääb.

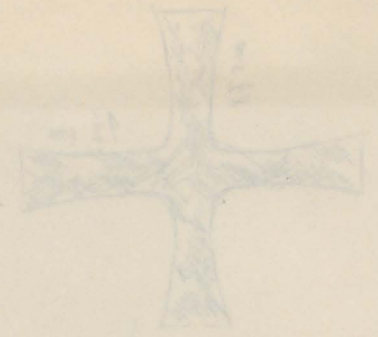

Altari laudadele olevate ristide kujul.
plaatid

Praegune Püha-Maria kiriku altari laud on
kivist kõrgus 106 sm. laud 5 sm., laius ust-
208 1/2 sm. nüljelt: 77 1/2 sm. Altari laual
pole riste; ei nurvadest ega na veevõel.

Vana altari, praegu vääranambri, on
puust.

Faint handwritten text at the top of the left page.

Faint handwritten text in the middle of the left page, including the word 'Kõrge'.

III

Faint handwritten text on the right page, including the word 'Kõrge' and other illegible words.

Kõrge kiriku altar pilt
altari pilt

III. Mida näjutab altari pilt, kelle töö ta on ja mis aastast? Kui altaris mitu pilti ja mis need on, siis võin täielikult kirjeldada!

1862a. 30. nov. viiendil protokollil järel otsus-
kati uuele altarile ja selle juure kuuluvale orna-
mendile pilt tellida, nii et see täide viidi vas
juba sama aasta lõpus või 1863 a. algul.

Kuif
Stz

Pilt näjutab Kristuse ristilt maharüt-
mist. Pildi suurus on umbes: laius 1,28 m ja
kõrgus umbes 1 1/2 uuda laiuusest suurem. Pildi maalija
nimi ei tea. Ep. Buermann'i järel olla pildil
raami ääres all tähed G. D. ehk D. G., mis uust-
miku nime esimesi tähti piderat tähendama.

Kakelpool altari küljes on nipsist inglil
nupud. Paremal pool olevad nupud on loois juuksed,
seljas ehk omis mis jätab katmatuks öla ja pool
külje, keskel vöö. Väed on risti reimal. Paremal
pool olev nupud on samuti ehk omis rüetatud, hõbed-
at paremas näes raamatut.

1. Plamäe praegune altari pilt kujutab Kristust. Pildil, paremal pool nurgas, ülerval piludes on ingli kujutis, kes vaatab Kristusele, näed välgasiruta-tud. Pildi suurus: laius-118 1/2 sm kõrgus- umbes 2 korda laius. Raami laius 20 sm.

2. Praeguse altari pildist vanem pilt on asetatud sissekäigu vastu, lae alla. nimetatud pilt kujutab püha õhtusöömaasa Kiri sellel: „Se on Kärnäri Jürgen Müllbachi isa Palmse mõisast. Ja lausend tähta. Astal 1812, 30 octobri Kupäwal“ J. 53, 5.

All paremal pool nurgas:

„Gemahlt F. W. Gertel“ (või Gertel, ei saa nime hästi aru.)

3. Kolmas kõige vanem pilt on pärit a. 1431. Nimetatud pilt, ühes vana al-tariga, asub praegu Kärnambri. Pilt kujutab Kristust ristil, (pääle Kristuse ja risti pole siin ühtki arja ega inimust.) Pildi suurus: 149. 107 sm. Pildi kohal as- vatavasti mingi vapp, mille? ei tea.

Kuift on see pilt?

IV. Missugused kirjad leiduvad altaril, altari pildil, altari võrel, ja mis aastast, kui kiri ise seda ei ütle?

Altari pildil nägu juba näsimus III. all tähendatud täheol G. D. ehk D. G., praegu pole aga näha.

Altari pildi all on puule maalitud kiri: „Varistus oli tema peal, et meil pidi raku olema.

Jes. 53, 5.”

Altaril ja altari võrel ei leida ühtki kirja.

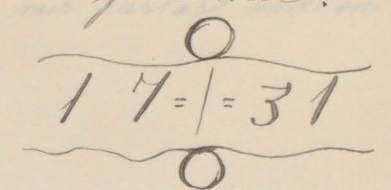
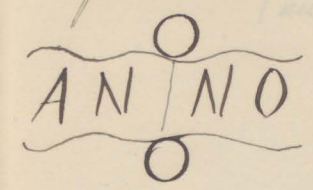
Plumäe kiriku altaril pole kirja Plumäe kiriku vanal altaril, praegu näisnambis, on kiri ^{sihhi} kall äärel: „Ich vertilge deine missethat) Wie eine wolcke ~ und Deine fiinde wie den/ rebel ~ Kehre dich zu mir den ich er- läße dich! /

Jesaja, cap. 44. v. 22 ~.

Kakel pool parte:

pakemal

paremal.

On almas vaid ius puust nantel
 ja nimpust. Valmistatud nimmast sinna. 1921
 de ajal a 1921 aastat.

Plumäi nimmast nantel on puust,
 pinnast nimpust. Valmistatud nimmast
 aastat.

V.

Mis materjalist on nantsel ehk nantsliid
(kui neid mitu) ja mis aastast nad on?

On olemas vaid üks puust nantsel
ja nõnepuult. Valmistatud viimase remon-^{imis}-
di ajal a. 1921. aastal. ^{malom?}

Plumäe viiviku nantsel on puust,
puuniks värvitud. Valmistatud viiviku
parandamise ajal. ^{aastal?}

II. Missugused pildid, nujad resp. ninerdused ja kirjad leiduvad nantsilil ning nantsli: natsel ja missugused värvid esinevad?

Nantsel kui ka selle natus on ääriselt lihtsad puuduvad igasugused pildid, nujad resp. ninerdused kui ka kirjad. Värvidest erineb hallinas pruun vaher toonis ja nuld. (sügarused on tumedad).

Nantsilil sinisest sametist nate nillil viir: „Vaata, mina olen igapäev teie juures.

Matt. 28, 20.

Üldse esinevad värvidest viirine helepruun, valge ja hallinas pruun vaher toonis.

Vana nantsel, mida Staeb-Holstein a. 1745, ninerdatud nujude ja ülestõusmise pildiga teha oli lasknud, arub praegust viir: la aida lauas.

Humä nantsel päris lihtne puust, pruun: nics värvitud

St. Catharina...
 de...
 VII. Mis materjalist, mis ajast ja missugu-
 te kujutuste ning kirjadega on ristimi-
 se astjad ehk vaagnad? Miti neid on? Kas
 leidub veel kusagil katoliiklaste ristimiskri-
 milt; de...
 W. Marc. 10. 14.

Aastal 1879. õpetaja D. B. Lemmi
 ajal muudeti 4 1/2 tš-lis, massiivne risti-
 mirvaagen, mis maksis 280 rubla. On val-
 mistatud Peterburgis. Raha selleks saadi
 osalt norjandusest, osalt Oruuri arutatud,
 viiriku valgustuse ja ilustuse nassast.
 (1743a. viiriku raamatute järle lxx 377).

Vaagen on kõbedast ja sest nullatud. Päält
 lameda vaagna kujuline, mille siseriimise ääri
 ümber kõbedane madu. Vaagent kannab ühel
 jövel seisv, ^{ingel} uake näe, tüva ja jääga. Alus
 on vastinujuline.

Mõõdud: vaagna pinnus 33 1/2 sm; laius 28 1/2 sm,
 sügavus 12 sm; ingli kõrgus 9 sm; aluse kõrgus
 7 1/4 sm, pinnus 15 sm, laius 12 1/2 sm.

Vaagna jalal on seepool väike
 kõbe plaat millel kiri: "Der Kirche zu

Kõbedast viiriku ristad.

St. Catharinen von der deutschen Gemein-
de geschenkt."

Jala alumisel küljel "1879."

Ses artja pörfäl : "Lasset die Kind-
lein zu mir kommen und nehret ihnen
nicht; denn solcher ist das Reich Gottes."

Ev. Marc. 10. 14.

See ulpool kirjeldatud artjas on ainu-
keisi ristimisvaagnaid pole.

Samuti pole na katoliinagset
ristimisveisi.

Plumäe kogudusel on lihtne kobe ris-
timis vaagen, mis pärit aastast 1882. Selle
võnninud parun Alexander v. d. Pakken oma
tütrel ristluse puhul.

Aasta 1724. Palmse vallast. Mõtte

Alles on alla 11. aastat ja...
15. aastat...
1874. aasta...

VIII

Mis materjalist, ajest ja misuguse nite-
jaga on kroonlühtrid ning lühtrid ja
mitu neid on?

Ametaja isin, ametuse aeg ja selle val-
mistatud?

Kaadrina kirikal on olemas 2 kaketeist-
kümmeharalist ja 1 viieteistkümmeharaline laest
allarippuvad kroonlühtrid.

Koori ligikal oleval 12 haralistel
kroonlühtrid on jäät viiri:

„Owend Burchartz omma nais
Mallewa

Oleme ne kroon kirikrenup Cat-
rina kirikoise

Le rukre Jummala ja Demma
põhka kirja auruu

Anno 1727 Palmse wallast Möller”

Altari ees olev 12 haraline ja kerral olev
15 haraline kroonlühtrid on kirjadeta.
1596 aasta kroonina lehes 138 järle on need

Kuuseraarest Ewald Patruila poolt aastal
1733 ametatud.

Kõik kolm uroonlükkest on vasest, nende valmistajat ei tea.

Massiivsete riviisammaste väljes, numma-
gil pool, kolm viiskaralist seinälükkest mille
tagapõhjas on selle kujuline vana plaat
millede keskel on nellegi aposti ül-
kõbetatud naja ning all
vastav nimi.

1. Paremal poolsel, esimesel lukustil on
Jakobuse naja, paremas näes hoiab lippu
paremas raamatut. All nimi:
JACOBUS. I.

2. Kujutab Petrust, paremas näes võt-
mevimp, paremas raamat.
PETRUS.

3. Paremal pool, teisel sambal Phi:
lippuse naja, paremas näes rist paremas ava-
tud raamat. PHILIPPUS.

4. Pakemal pool, erimerel sambal Pauluse nuju, pakemas näes möör, paremas näri ülestõstetud.

PAULUS.

5. Samal sambal auna poolsel küljel Johanne nuju, pakemas näes narivas, parem õnnistades selle kohal.

JOHANNES.

6. Teisel sambal Andrease nuju pakemas näes rist ja näitab paremaga sellele.

ANDREAS.

Köör nud 6 lühtrot on luvilastelt ringitud.

Kirikus on olemas veel naus kõbeda ja 2 vase narwalist, päris lihtsat sarnulähtrit, kirja pole.

Orelil küljel, mõlemil pool, on lihtsad nakeharalised lühtrid, samuti on va nauri võrel naus lühtrit, köör kirjadeta.

Altaril on naus kolmeharalist lühtrit, kirja pole ja naus 46sm. kõrgust müürla-

jalga, millel horilevad näänlad. All põhjal
"Humiger & co Plaşul".

Arhiivi nappis on naur vana altari
tsinn, üle proustitud lühtert. Arcaurà 3½ tt.
nõrgus 30 sm, alus 22½ sm.

Põhjal kiri; esimene ring:

DIESE LEUCHTER VER
EHRET DER HER VER
WALTER REINHOLT
JOHAN:

Vahel on 2 vappi ja siis jatkub kaisel ringil.

ROGGE VND SEINER
FRAV GERDRVRYTA
HELENA GRVBBE AN
DER (vapp) KIRCHEN ZV
ST. GATRIEN GOTT ZV
EHREN VND DER KIRCH
EN (vapp) ALTAR ZVM GE

DECHNIS · ANNO · 1720 ·
DEN · 25 · DECEMBER.

Tsirel lühtreil samuti kaas vappi ja
järgmine kiri: (tähted samad kui erimeselgi)
„ Diese · Leuchter · Hat · Der · Herr · Ver ·
Walter · Jonas · Grübbe · Und · Seiner · Frau ·
Elisabeth · (vapp) · Eschlitze · An · Der · Kirchen ·
zu · St: · Cathrien · Verehret · Got · zu · Ehren ·
(vapp) · Und · Der · Kirchen · Altar · zum ·
Gedechtnis · Anno · 1720 · Den · 25 · December.

Õpetaja kabinetis kaas kolmeharalist
küünlajalga, enne oreli müeljis olnud. Paga-
pind lamme lehtede ja torude ilustusega. Kusja
pole.

Kujalt nähele eelpool nimetatute väga sarnas-
ne, rask madalam lühter, ka tringist on samuti
arkhiivi nappis; all kiri:

„ Wahnja · Möller · Hans · vor · Ehre · Diese
Altar · Leuchter · an · Cathrina · Kirch · zum · Gedecht-
nis · z. · 1729. ”

Plumäe viiriku altari on 6 lühtert.

1. Kars suurt lühtert alus 61 sm. viim-
la vajaline osa 45 1/2 sm + viimnal.
All O vajuline plaat, sellel "marskawa
facet 1842."
2. Kars lühtert; pinnus 35 sm. vana ja
kõbetatud.
3. Kars 20 sm. ringet lühtert kõbedast.

All põhjal "Paar V.T.S."
Põhjal viiriku värise laest allariippur
^{12 handline} kroonlätter, klaas ilus kunstega.

All näitel numerusid on Tebran von Pre.
suhuroni ja gardent Teate rapid (suata
Pisenhauron rappi vani nanna juurest 2. 11. 36.
San numerid on nummerid rappi valdi.)
Jota numerid näitel suvat "W 65 1/2 lot
M.T. PATEN."

IX Mis materjalist, ajast ja mis kirjidega on
karinad, nammud, patenid, krutsifid
ja muud kirinariistad ja palju neid on?

Karinaid on 3.

1. Hõbe karinad, üleni nullatad. Pasa-
nus praegu 2te. (1te) Kõrgus 21¹/₂ sm.
Karinad pide ja jälg on vanast, 1639a. ningitud
karinast, muu osad on ümberalatatud aastal
1753. (karinade vastaval patenil aasta tähendatud)
Pidel, väikestel sujuulistel nuppudel tähed:

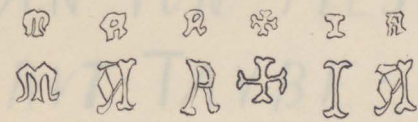

All nabel numerusel on Fabian von Piere-
senhauseni ja Godrūt Taube vapid (vaata
Pierenhauseni vappi veini namm juures N: 2 ltr. 16.
Siin karinal on nummaga vapp oraldi.)

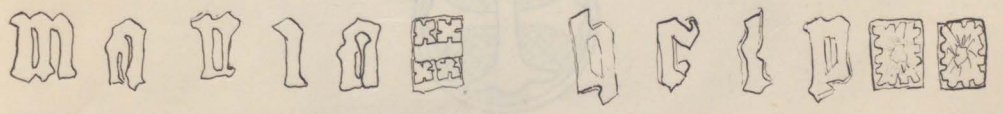
Tala seismisel küljel seisab: „W 65¹/₂ Lot.
MIT PATEN.“

2. Hõbe narinas, seest nullatud ja
 na väljast nitsar äär. See narinas on samu-
 ti vanast ümber tektud. Osa pidemest, mis
 vanast narinast pärit on na nullatud ning
 ilus mustrikuine. Raanus 1 3/4 t; kõrgus 26 1/2 sm.

Kesel kujulistel nupucertel tähed:

Kandilisel ülamiisel osal sõna "help" ja ala-
 miisel "Maria" See osa narinast on ümber-
 tegenisel ümberpöördukt asetatud, nii et tähed
 paa paaal seisavad.

3. Narinas on pisine tsingist.

Kaalub 3/8 t, Kõrgus 1 1/2 sm.

Jala äärel "PR PR"

mis see tähendab?

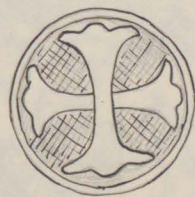
-22-
Pateene on 2.

1. Pateen kõbe ja päält kallatud (kuulab
narihas N: 1. juure). Kaalub umbes $\frac{1}{4}$ tt. Suurus-
raadius 9 sm.

Äärel kiri:

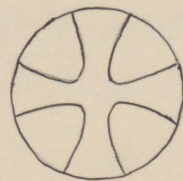
„FABIAN VON TIESENHAVSEN ·
GERDRVT · TAYBE · VMGEMACHT.
Ao. 1753.”

ja sõna Gerdrut'i vastas sarnane märk:

2. Pateen kõbe ja päält kallatud
(narihas N: 2. juure joo kuulab). Raadius $\frac{1}{4}$ tt.
Raadius 8 sm.

Äärel vaid siin näjutatud märk:

Oblaadinaste on 2.

1. Kõbe oblaadinast nullatud ilustustega
 (nuulub narina N:1 ja pata N:1 juure)
 Kaalub 2^{1/2} #. Seest üleni nullatud. Kõrgus 4^{1/2} sm,
 raadius 5^{1/2} sm.

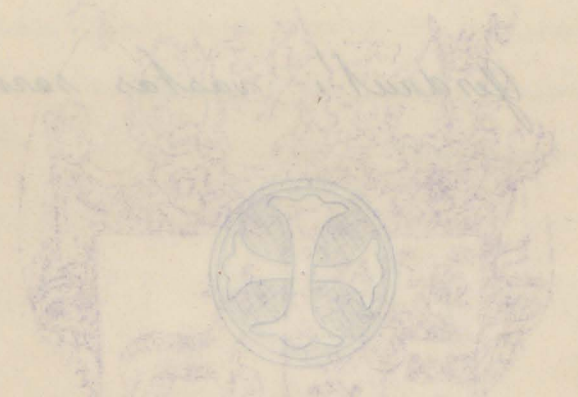
Kaasel on rapp ja niri:

Mis need taked
 tähendavad?

1. Suur allarvami nam, sest j...
 kõbetatud ja suht nullatud. Kaalub 6 #
 Kõrgus 39.3 sm, laius all 11.4 sm, laius üla
 11.1 sm, suut on 5.3 sm. Valmistatud G...
 11.1 sm.

FABIAN VON TIESENHAGEN.
 GERDRT. TAVBE. VMGE MACHT.
 A. 1753.

2. Oblaadinast kõbedast seest nullatud.
 Kaalub $1\frac{3}{4}$ t. Valmistatud Tartus „Consum Verein-
 ilt“ (nissi seepool, pealoleva ristiga nimistamisest uru-
 vasti ülemisel ja alumisel äärel nitras, hammulekto-
 dest, tõrudest ja viinamarja noharatist, ilustas.
 Kõrgus ristita $11\frac{1}{2}$ sm, rist 4 sm, laius päält $12\frac{1}{2}$ sm,
 alt $14\frac{1}{2}$ sm

Kaanel niri: (kaalub naine, pabur ja
 oblaadinast ristiga), kõbedast

Näide
 lastele armu leiba

Kaase äärel: „1893 aastase tütarlaste leirist
 oma arma (s-ita õigus Ah.) Kadriina noogudufele“

Viinikame on 2.

1. Suur altariveini kann, vasest päält
 kõbetatud ja seest nullatud. Kaalus $6\frac{3}{4}$ t.
 Kõrgus $39\frac{1}{2}$ sm, laius alt $17\frac{3}{4}$ sm, laius ülevalt
 14 sm, ristiga osa $5\frac{3}{4}$ sm. Valmistatud Prosimilt

Tartus.

Kaarel kiri:

"Kadrina noogodusse poolt omma viiriku
ningitud 1843 aastal".

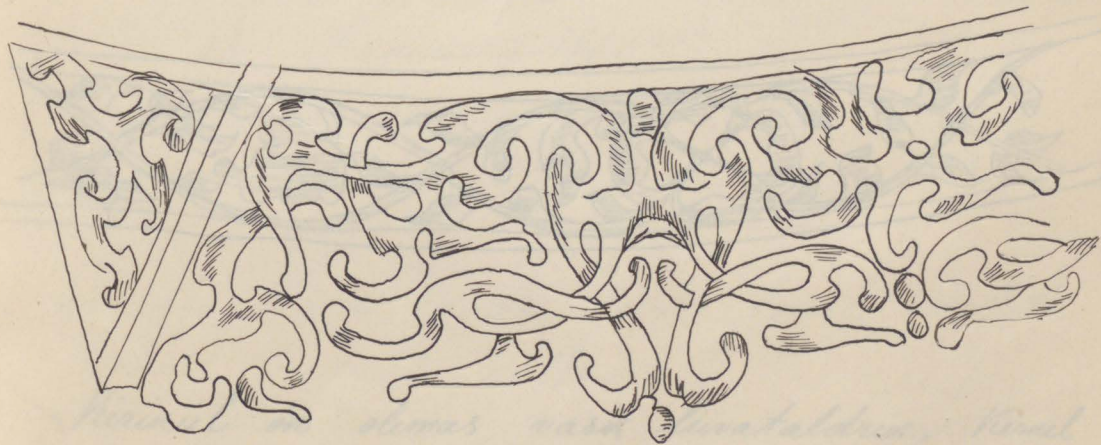
Teise samasuguse namm on enamased
ära lõhkenud.

2. Veini namm, (kuulub narina, päteni ja
ablaadinasti N: 1. juurde), kõbedast.

Karvus - Kiri all talal "W 96 lot", Kõrgus 28 1/2 sm.

Namm on õige riivalinult ilustatud.

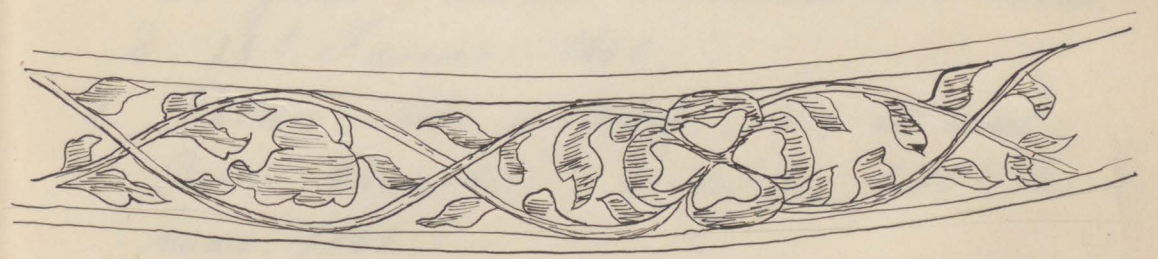
Üleval ääres ja tilal on järgmine naunistus:

Otse tila all umbes nammu vesicohas
on Tierenhaurenite vapp.

All ääres on jällegi ümber rannu viitsas
 kaunistus.

Kirineel on olemas vasik liivataldrin. Kirineel
 põhjal on rist ja sellel tähed

F N R F

Raadius $2\frac{1}{2}$ t., raadius $17\frac{3}{4}$ sm, ristipinnus 13sm. laius 2 sm.
 põiepuu 4 sm.

mis ajaj?

2. Kiriku raskorjamisnasti, millel avaus
naasel. Raamur $\approx 2\frac{3}{4}$ to, raadius $12\frac{1}{2}$ sm, rõngas
 $9\frac{1}{2}$ sm. Ühel neist seisab naasel:

"Ufu mendade eaus."

Kiriku altariil on kõbe krutripics.

Kirja pole. Alus on pleivist. Püsti rõngas $44\frac{1}{2}$ sm,
risti laius 4 sm, püüpuu $23\frac{1}{2}$ sm, alus 20 sm,
laius alt $19\frac{1}{2}$ sm, Kristuse nägu 18 sm pinn.

Plumäs kiriku ristad:

1. Haigete narinas kõbe, ^{seest} päält nullatud
Kiri jääl "Baron Alexander v. d. Paklen.
d. 28te Januar 1866."
2. Pateen kõbe, nullatud; niri all äärel:
Baron Alexander v. d. Paklen d. 28te Ja.
nuar 1866."
3. Sama niri on na leiva kooril - see kõbe.
dast ja seest nullatud
- 4-6. Kõbe narinas seest nullatud ja sellele
vastav pateen ja leiva koor, niri
neil: "Urend Dietrich v. d. Paklen, 1745
d. 7. Mart." Nimetatud ristad on
Viadrina kiriku vanadest ristadest ümberalatud.

Ilumäe kiriku altariil kõbe vuntsifias
 Suurus: alus 18 sm, rist 56 1/2 sm, kuld
 Kristuse kuju 22 sm.
 Kristuse kuju all on saruu päälum vake
 nendiga.

Altariil on iluvõites pübel milles
 kiri: "Oma armja Ilumäe / noogudefele
 ningitud / tüttarlafteft mälestafus /
 1895 aastal." (trüvitud a. 1889.)

Ilumäe kiriku altariil kõbe vuntsifias

X. Mis materjalist ja ajast, mis kujude ja kirjadega on ristpalk (trabes), kas seda olemas? Kas on veel teisi ristpalki olemas?

Praegu pole Kadriina kirikus ristpalki olemas. Vanas kirikus olla neli alaud. Temal asunud kerkimise kuju - rist ristkübi-
 ded Kristusega, asub praegu altari ^{ruumi} välvi
 kohal seinal. Kristuse kuju all olid puust
 niirõudatud kuju, Maarja ja Johannes (viimane
 praegu Eesti Rahva Muuseumis)

Ilumäe kirikus pole ristpalki

XI. Kas on olemas viiruseintes niske ja seinanappe ning millen neid arvatavasti on tarvitatud?

Altari taga on olemas võrdlemisi suur niš. Selles maalitud nagu niingisugused laagerad vardinad, punakas ja sinikas toonis jätkuvad lillana mulje. (Selles niš'is on katoliiku ajal arvatavasti altari kohal mõni uueji arunud.) Samal kohal kui sees on va välimisel viiruse seinal niš'i taoline sügavus. See endise auna ase.

(Mõlemil pool altarit on olnudapid, mida aga nimi on müüritud. Neid ^{on} arvatatud armulaua rüstade paipaigana (cp. Bermanni'jõul).

Kummakil pool, pääsivenuõige võrval on olnud ka niš'id, va need on nüüd nimi-müüritud.

Kas on müüritud
kõik niske?

XII. Missuguste kujutuste ja kirjadega on
 hauakivid ehk haavad, sarkofaagid ja
 muud hauamärgid kirikus ja abikirikus?

Prægures kirikus on olemas vaid üks
 hauakivi ja seegi jääsissenäigu unse essee pool.

Kivid olev kiri on järgmine:

DIESER STEIN VND STÆTE. GE-
 HÖRET MVÛCKE. TENNO VND
 SEINEN BRÛDER FÛRRI
 SAMPT IHREN ERBEN DEN
VIII CIX ANNO 1677.

Vaata noopia N: 6 a, b ja c.

Kirikus pääüles see väljas on samuti üks
 hauakivi, sellel on kiri aga täiesti kustunud.
 Ainult ühel otal on näha midagi kirja taolist
 ja nurgal ümarikuu kuju. Vaata noopia N: 5 a ja b.

Väljas, parema poolse kiriku külje =
 seinast vastu on asetatud ka suur hauakivi

mis vanasti arunud na kirinas. Kiri
 sellel on mingis vööras uules.
 Vaata noopia 7 a, b ja c.

[Faint, illegible handwritten text]

[Faint, illegible handwritten text]

[Faint, illegible handwritten text]

[Faint, illegible handwritten text]
 DIESE R STEIN VND STÄTTE. SE-
 HÖRET MÜCKE. TENNO VND
 SEINEN BÄNDER. JÜRRIE
 ZAMPT IHREN ERBEN DEN
VND CIX ANNO 1622.

[Faint, illegible handwritten text]

[Faint, illegible handwritten text]

XIII. Kas on kiriku all vanu krypta ja
keisi hauakabelisi olemas ja mis on neist
teada? Kas on sinna maetud? Missuguseid
kirju leidub seal?

Kadrina kirikusse on vanasti maetud.
(Kirikuraamat a. 1596. lku ^{4.22} 110, 6.22, 9.22, 10.22.)
Praegu pole kiriku all enam ühtegi vana krypta
ega hauakabelisi. Kiriku ümberohitamisel on
kirik surnulaud pörande alt surnuauade maetud
Altari ees on olnud isegi võrvitud hauad.
Pörande õhuluuki altari ees ülestõstes on ^{üks} Maa
pakkivist seinad selgesti näha.

Slumäe kiriku pole üldse surnuoid maetud.
(vaata 1734a. kiriku raamatu lku. 43.)

XIV. Mis materjalist, kas vapiga ehk ilma, mis pildi ja kirjaga on viirinus, abi-viirinus, nabelites leiduvad epitaafid (cesti-nuksed nuni 1861 aastani ehk võimaluse korral nuni 1870 a., ladinanuksed kõiv, muunuksed nuni 1830 a.)?

Kadrina viirinus epitaafid ei ole, samuti puuduvad nad ka Ilumäe viirinus) küll aga näennisavad Ilumäe viirinu nakte seinale rannu viiristude plaadid. Tõnn siin üheksast kõige vanemast ära viirjad; üldse on neid olemas 46. tüüpi, kõige uuem kuulub a. 1905.

1. Alexei; Hans Dietrich / Baron von der Paklen / Rusfisch. Kайфель. Lieutenant, beim Rigaischen Dragoner / Regiment und Adjutant f. Durchlaucht des Herrn Herzogs / Alexander von Württemberg, geb: den 22ten Nov. 1780 gest: d. 27ten Nov. 1804.

2. Hier ruhet / Hans Bernhard Schönberg /

geb. d. 1801 den 12ten Merz, gest. den
1811 den - - - - | Alt - - - - | Jahr - - 5 Monate - -
Kunststud, ei saa aru.

3. Hier ruhet in Gott die irdische Hülle /
Sr Excellenz des Russisch Kaiserlichen Aussen
Geheimen Rath / Ehrländischen Landrath
und Ritter / Hans Freiherr von der Pahlen /
Geboren in October 1740, / gestorben d. 19. May
1817.

4. Frau Excellenz, die Frau Generalin, Baron-
ne / Dorothea Elisabeth von der Pahlen /
geborene von Effen, / war geboren d. 10 Septbr
1797 / Sie starb, d. 22. Januar 1820.

5. Hier ruhet in Gott
Der wohlbeliebte
Jacob Steinbert
Alt 49 Jahr
gestorben den 2ten May 1826.

6. Jummala rakho jas hingab mullas
Palmfe / Moisa wannem Kinnal Kub-
berneri Herrra Kam - / mertener Maddis

Müis : fündinud aastal 1795, / Maionu 6
 mal päwal, furnud 1838, Joulouu 30, mal /
 päwal wammaes Janud 43 aastal) 7 nuud, 27
 päwa .

7. Siin hingab / Jummala rakko fies /
 Sten d Schönberg, / fündinud 1 neäri Ku
 1757, furnud 31 roja Ku 1840.

8. --- --- ?
 Catharina Elisabeth Mo --- ?
 siind : nell 12 mal Julis 1835, suru : s=
 24 Dets. 185? 4001. niri wotati nusta:
 nud. Catharina Kuche in

Oa omadega töttab, Neid nutto orrust---/
 --- / Ning taewa awitab Uus norelt /
 surrenud --- Sert et / -- mas --- fel
 --- /

9. Siin hingab / Julius Lad --- Chot. J. --- ben.
 fünd : sel 17 mal Aprilis 1840, furn : sel 2 sel Mais 1854.
 Mo ello lähkiveene Siini, mo päris ternis
 Küll olli, ning wa waene On miino Lofa rices
 Siin öäla ilma fees. Seal armo aujänge eas.

XV

Mis aastast, mis kirjadega ja kui raskest on kirinukellad?

Kadriina kiriku tornis on 2 kella.
Suurem neist kaaluvad umbes 8 puuda,
väiksem umbes 6 puuda. (Pater Viikari järele).
Mõlemad kellad on pärit aastast 1429.

Väiksem kellal on kiri järgmine:

„St. Catharinen Kirche in
Wittland gehörig.

Anno 1429 d. 19 May.

Laborem praestitit

Ex. Näsmanholm:

Suurel kellal on just samasugune kiri, ainult viimases reas on „Ex. Näsmanholm:“ asemel: „E. Näsman Holmens.“

Kirja ümber olev ilustus on mõle-

mal nellal iserugune. Suurel nellal on suurel kirja kohal Jumala silm ning ümberringi on orste, lehtede ja lilled ornament. Väikese nella kirja järarad ülval ingli päd ning üks õis. All nup: vadel on rummagil fool pasunatpüks ingel. Ühel vabas väer pärj, teisel pal: ni orrad.

Vaelal ning pärjal on mõlematel nelladel iiserugune ilustus - lehtedest ornament.

Vaata noopiaid N:1 - 4.

- (1. Väike nell 2 noopiat; 2. Suur nell;
- 3. Ilustus nella vaelal; 4 Ilustus nella pärjal).

Plumäl kirjikul on samuti väer nella.

Kiri suurel nellal sama: ^{nui na väikesel}

„Ehre sei Gott in der Höhe, Friede auf Erden. A. L. Geldmann in Rival Anno 1844“ (all äärel)

väljal: „Der Kirche zu Allmäggi | Von C. M. Baron von der Paklen“

XVI. Missugused monumentaalnirjad lei-
vad muudu veel nirikus, abinirikus jne.,
näiteks: seintel, ustel, pinnidel, auelil, pit-
tidel j.n.e.?

Kiriku seinte välisitel nurkadel on mitmesugu-
seid maa ristinaajalisi märke. Osa neist olla
niriku ehitajate loostuse märgid, hiljem teinud
matjad iga sarnu pukeel (na siis kui niriku maetud) risti-
niriku nurgale. (õp. Burmanni järel) Vaata jooniseid, lht. 40

Altari es olvale võlvile on kinnitatud ristpalgil
olnud rist Kristus nujuga. Hiljem lisatud on
kagi tundmatu kunstniku nähe pool seinalle maa-
linud inglid : pakemas poolse ingli rüü on punakas
lilla, all lehvib sinine rüü, paremapoolse inglil-
aga on sinine rüü ja all lehvib punakas lilla rüü.
Mõlemad inglid näitavad parema näega Kristus
poolle ja kirivad pakemas näis salminirju. Kristusest
pakemal pool: „ Kes ufub, see mõistetakse
Kristuse fees õigeks.

Ap. Teg. 13. 39.

paremal pool: Jummalal Tal kannab mailma

Kuudas need märke
on tehtud?
niriku kaalitud

pata ärra "

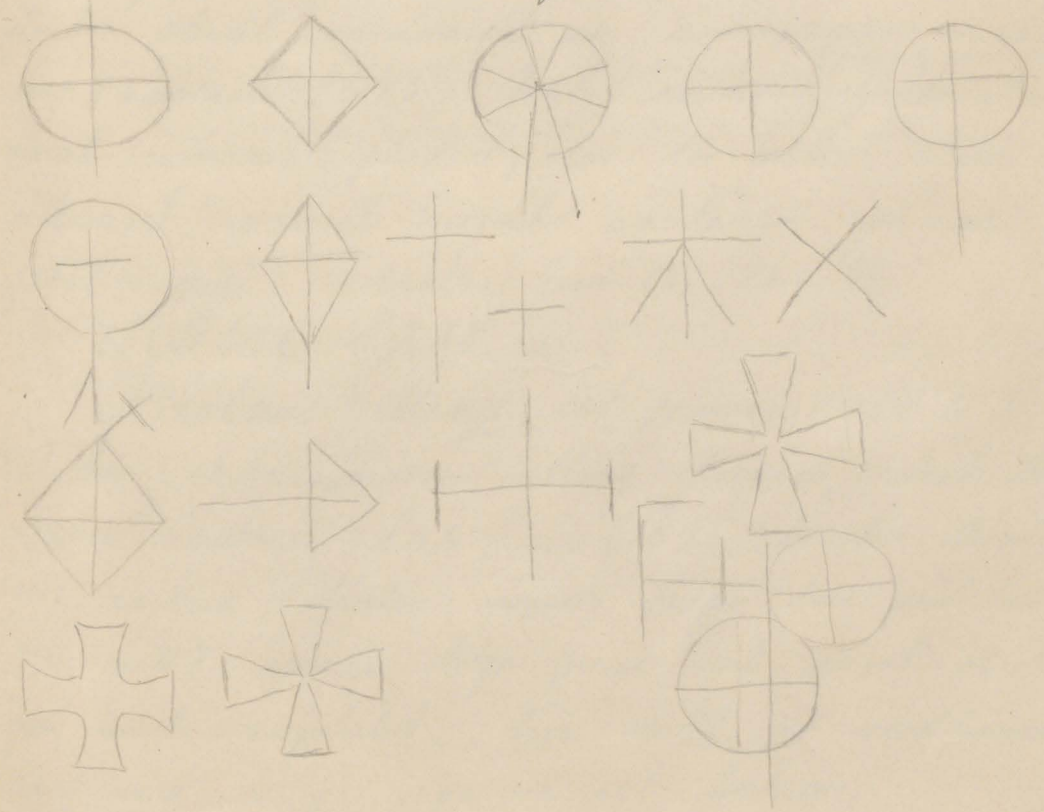
Jok. 1. 29.

Selle ninge üle reisavad sõnad:

"Au olgu Jumalal" (enne olnud: Aun
olnuit Jummalal")

1924 a. püstitati nimetatud Kristust, niinõuust niinõu-
datud. saaelptuue. putk vanast värvist ja rahatati; sa-
muti uuendas kunstnik A. Põssa ka nimetatud
maalid.

Rohkem monumentaalkirju ei leida.

Kirivõu väliseinte nurvadel olevad märgid.

Plumae viridis monumentalis ei
leidi, ei seintel, ustel, pinuidel. Piltide
nokka vaata. kirjumur IV.

Orelit on veid selle valmis taja nimis
"C. G. Thal."

Kõige vanem häämäär Kadriina viri
intra abal sarnasid on ümmargune aeg
nii aastast 1645. Arab viri on pakemat all
abul sarnasid platted, ette tee ääres. Pilt
illemisel vaarel sarnasid aastast ja all
jalal viri: vaate juu 45. Pilt 46.

MDC LXXV

Nicolaus Meax ist gemessen alt 63
Tage ekhriegeron Meax fergen. Hat das
Kreuz setzen las." (1645) Kirdele Maale
1663 aastast, Maalele viimene Kirdele lasi pilt
selle aiale) sarnasid kõige parem nait sarnasid abal
pau luate kirjumatid. Kirdele naitel on viidlemise
aastast nait kirjumatid aastast 1645.

Vasta kirdele N. S. a. ja k.

XVII.

Missugused hauanirjad on kiriku
ümber olevatel haudadel (eestivulised
nuni 1861 resp. 1870 a., laadinavulised vöin,
muukulised nuni 1830 a.)? Kas on need nir-
jad lamavatel hauaniridel, või ristidel, või
sammastel ja misrujulised on need plaadid,
ristid ning sambad? Kas on need maetud isi-
nud, olnud, kui hauaniri seda ei ütle?

Kõige vanem hauamärk Kadriina kirikus
ümber olval sarnuajal on ümmargune rätas-
rist aastast 1675. Arub kirikust ^{pääkses, vastu raku} pakernatvält
olval sarnuajal platsil, otse tee ääres. Risti
ülemisel naarel seisab aastaarv ja all
jalal kiri: vaata joon 15. lks. 98.

„ MDC LXXV

Nicolaus Meaz ist gewesen alt 63
Jahre. Schwegerson Meaz Gergen hat das
Kruce setzen las. (1675 Nikolai Mäöts
oli 63 aastane, Mäötra väimees Fürgen lasi püstitada
selle risti) - sarnane kõlge praegu risti kõrval olval
puu lauale kirjutatud. Kiri ristil on võrdlemisi
rustunud ning väga raskest loetav.

Vaata neopia N: 8 a ja b.

mis kütavad?
Ahr. 92 joomis

Kus on turbiid?

Kiri olgu täiesti
mlatufes wastas!

Elmiserst ristist üle tee, on rist tüüp 4 b,
peasegu käiesti maasse vajunud, arv 1823 pääl.
Sarnasid risto leidub kää haka ^{just} kirinest
p. kõrge ligemas ümbruses, suurem osa pea
käiesti maa sees, ainult üsivad risti otsanused
paistavad rohu seest välja. Elmise, 1823a. ligi-
duses on rist arvuga 1825. (49.) Kiri neil ristidel
on vas ühel pool põiosa või pool ühel ja
pool kaisel harul.

Rist tüüp 1 b. . . . . Haud ise on maatasa.
Kiri ristil. Ees:

„SELIG SIND DIE TOTIEN (sarnasid us-
jas lähed edasi) die im Herren ^{*}sterben, denn
sie ruhen von ihrer Arbeit | und ihre Werke
folgen ihnen nach. | Offb. | 14, 13. ”
taga: Hier ruhet in Gott | der wohl-
selige Herr | Hans Heinrich Martenson |
Geb. | am 25 | Apr. | 1775 | Gest. | am 5 |
Sept. 1834.”

---

* joom. | -Ahtuudab me rea algust.

Olgu kindel järgemine!

Püst tüüp 1b. niri ristil.

Ees: C E B. D. 1 NOVBR. 1839.

Gest. d. 10 Januar 1840.

Marcus. 10, 14.

aga: Hier ru | ket | in | Got | Marie Luise |
von Dellingshausen.

Püst tüüp 4b. niri lihtsal pleuv. plaadil.

„Michael Freijberg

fünd. 14. ^m Jul. 1784.

furn 28 ^m November 1854

Ja ärra minne mitte nohtusfe omma
falafega, fert üarni ellus innimenne ep
olle õige firmo ees.

Psalm 143, 2.

Püst tüüp 4b. niri lihtsal pleuv. plaadil.

Anna Freijberg

fünd. 1 ^m November 1794

furn. 25 ^m October 1852.

Sest innimesfe poeg on tulnud otsima, ja

õnraus teggema, mis ärra naddunud on.
Lü. 19, 10.

Pist tüüp 1., kiri ristil.

Es: LENA | FISCHBACH

Taga:

SÜND. 18. JULIL 1854

SURN. 19. MARTS. 1852.

Suur maaviri, tagant sile tahvli taoline
pind, sellel kiri sisse mraabitud:

SIIN HINGAWAD

JUHAN JA ELIAS LINDE-

MAN. SURN. 1852.

Kivi plaat. Suurus = pinnus 146 1/2 sm, laius
ülevalt 82 1/2 sm, alt laius 70 sm, joonis 13.

Kiri: Sukhan Kaljoti

Naine Ann

fünd. 15. Märtsil 1775.

furn. 30 Januaril 1855.

tiüp 4i pakemal pöiv. korul 18
paremal 55.

Kivi plaat joon 13. Suurus: paksus 152 sm,
laius ülvalt 94 1/2 sm, laius alt 80 1/2 sm.

Kivi riviil.

Siin jääb mullaus

Summala rakkoga

Arbaverreft

Kustaw Kaljot

Sundis 24 Detsemb. 1823.

Surint 11 Oktobril 1857.

Massiivne rivi rist joonis 16. kõrgus
131 sm. laius 23 sm, paksus 8 1/2 sm. pöiv. osa
45 1/2 sm. Vaata noopia N: 9 a ja b.

Kivi risti eriväljel:

Siin Risti all

hingab Summala rakkoga | Kikkowerre

Kariamöisa | rentnis Maddis Stitzend |
sündinud kell 6 ^{mal} Webruar 1805
surnud kell 23 ^{mal} August 1854.

Taga:

Mo hing sai kono õnnega
Kui peigmees omma prudiga
Sai netsemanis niklatud
Ja taewas jäb ta laulatud.

Kivi plaat jonn 13. Suurus 159 sm, 103 sm,
83½ sm.

Siin jääb mullaus

Summalee rakkoga

Arbanerrest

Sukhan Kaljot

sündis 13 Januaril 1793.

suri 4 Detsembril 1858

Tüüp 1b. Kiri ristil

Ees: SIIN HINGAN MA OTES MO
MO PEÄSTIÄ TULLEB

Taga: LOISE ALWINE HEINRICHSEN.

SÜN. | 26 | HEI. | NA | KU | PÄ. | 1841 |
SUR. | 23 | MHI. | KLI. | KU | PÄ. | 1861.

RAHHEGA MARTIN LIMBERG

Rist tüüp 4 d. rivi plaadil
ees: August Eduard Ulberg
Jünd. 15. Septembris 1861.
Jurn. 18. Aprilis 1863.

Taga: Laerne need lapfonessed nimmo
järe tulla, fest nende pärralt
on Summala riis.

Väike rist tüüp 4 b. rivi plaadil.
Siin hingab Summala raku far
Otto Johann Koffen.
Jünd. 17. Juni 1862. Jurn. 1. August 1863.
Laerne need Lapfonessed nimmo järe tulla
fest nende pärralt on Summala riis.
Marr 10. 14.

Tüüp 1 b. rivi ristil.
ees: SINO TAHTMINE SÜNDKU.

MATTH. 6, 10.

Aaga: SIIN | HIN = | GAB | JUMMALA
RAHHUGA MARTIN LIMBERG |
SÜND. 12 | SAN | 1824 |
SURN. | 5 | TETS. | 1864 |.

Raudrist Kiri plaadil väikeste korgitud
aukudestena.
Rivald Jürri Leppis. Sündinud. 15 mal |
Septemberil | 1833 Surnud | 7 mal Junil 1865.

Liktne hall nivist tüüp jonn 16. niri ristil
Ees: Madli Wehm Hess
Sünd 1806. Surn 14 Oktobril 1867.
Aaga: Nüüd magga rahul Jeesu süüles.

Pist tüüp 1d. niri ristil
MARRI KLEWEST
SURN. 30. AUGUSTIS 1869. 62
AASTAD WANNA.

Rist tüüp 4h. Falck

Ees: Nüüd otfas on kein häädä,
Sest taewas takkame tōda
Sewel parrem austada,
Ja niites nummartada.

Taga: Siin Jumala wōdis hingab
Abamerest Fancub Lillem äggi.

poeg Fūrri,

Sündind 14 mal 1868 Aprillis,

Surnud 8 mal Junis 1869

Kirja all on süda, annur ja rist.

Rist tüüp 1b. riri ristil.

Ees: KEIK MIS SIIN ILMAS ELLAME,
ON KADDUW KEIK JA ÜRIKE. SO
JURES TAEWAS ON SE MA, SE
PÄRRIS PAIK JA KANAA.

Taga: SIIN HINGAB JUMMALA RAHHOGA
SAMUEL FALCK.

SÜND. S. 30 NOW. 1803

SURN. S. 15. JAN. 1870.

All ^{nummard pool} on ^{taga} nāwōs säinest pleati ja riri:

Taga: Siin hingab oma abinafaga Jumala rahus

Elisa Falu.

Sündinud Müller

Sünd. 15. Okt. 1808

Sur. 6. Janr. 1876.

es: Ma tean et ma lunastaja elab ja tema saab mind jörmuht üles äratama.

Job 19, 25

Rist tüüp 2-i niri plaadil, O najulisel

taga: Tulge minu juure võin, kes waenatud ja roormatud olite, mina tahan teile hingamist saata.

Matth. 11, 28

es: Sin hingab Jumala rahus

Hans Balder

Jahani poeg Uddrinust

sünd. 27 Apr. 1811, surr. 12 Nov. 1870.

Rist tüüp 14.

es: SÜND. 13. TETS. 1851.

SURN. 15. WEBER. 1870

taga: S U H A N M I K M A N N.

Kõige vanem hauamärk Plemäe kirikus ümber
oleval sarnuval, millel ka kiri, on ümaris
katasüst vist aastast 1762. Suurem osa kirstest
on maa sees. Mulda eest ära kaapides, nii pal-
ju kui seada võimalis, tuli nähtavale kiri,
mis ümber järgmine:

JOSEF. STENN. MADLENA.
STE .....
ANN ~~17~~ 1762

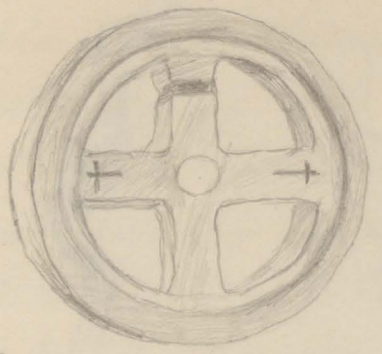

Lichtne ^{suur} vraud kirst tüüp kivi plaadil
Haua on kivi plaat

Taga: Peter Baron von der Pahlen
liegt hier begraben, starb selig
fünf Jahre alt. Anno 1774.

Kivi kirst, kivi taga:
SIIN MAGGAB IANIOIA MÖLDER

JACOB I MUICK. WANNA 71
ASTAD. ON SURNUD 1796 ASTAL.

Suur rivi plaat värava ligidal
Suurus 197, 130 ja 110 sm. juon. 13.
Siin hingarvad
Jummala rakkoga.
Arend Schönberg | Hans Schönberg
Sünd 1 Januar 1757 | Sünd. 22. Märts 1801
Surnud 31 Oktobr. | Surnud 7 Septemb

1840

1816

Rivi rist rivi taga:
Jummala raku Sus |
Hingab Plumä Hallina Josef |
Muis Surnud 19. Mais 1818. |

Wannaus ellanud 38. 11. 1800. Schney.

Am die gefelbten ...

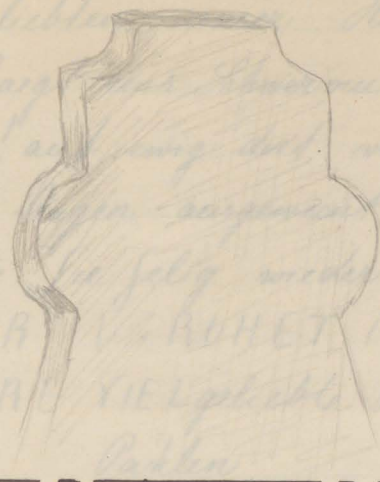
Hude ...

Wohl ...

Wo aller ...

Sehn ...

Wort: HIER RUHET IN FRIEDEN
UNSERE LIEBSTE BEGABUNG

Pahlenite sugunoma matusepaur piiratud
nõrge riivi ning raudaiaaga. Kivindel haudadel
riivi võ marmorplaadid ora haudu va veel ema-
morda aiaga piiratud.

Vaneimal on haual marmorplaat ja
marmor haarammas, millel maine kiirte juu-
res põlvitades nutab.

Kivi ees ristil: Dorothea Elisabeth
Baronin von der Pahlen
geboren von Esen.

Geboren den 10 September 1797

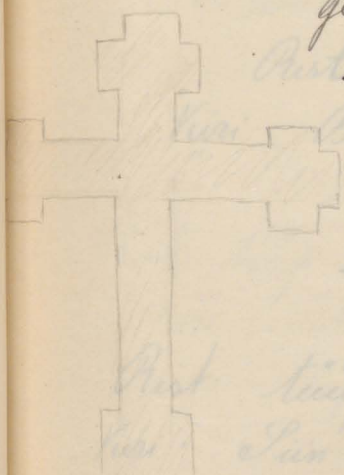
Gestorben den 22 Januar 1820

aga: Betsy
der Unvergesslichen.

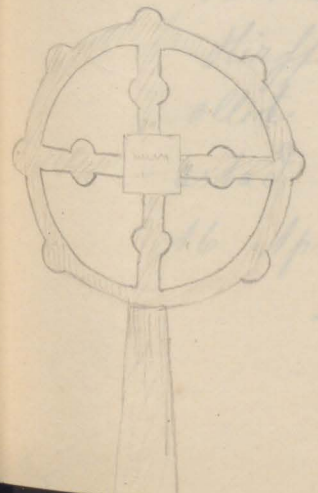
Zerreisst der Trennung bitt'rer Schmerz,
 Um die geliebten unser Herz,
 Und schlaegt uns Schweremuth nieder:
 Wohl uns! auf ewig dort vereint
 Wo aller Augen ausgeweint
 Sehn wir Sie selig wieder.

Kivil: HIER RUHET IN FRIEDEN
 UNSERE VIELGELIEBTE BETSY von der
 Paklen

geb. von Essen.

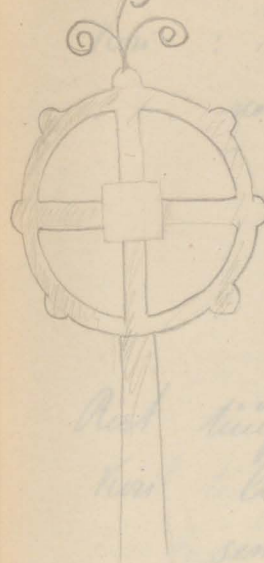

Kaga: SIIN | MA | KK | AP |
 SE | ON | NIS | OA WES-
 GI | JÜRRI ON WANNA
 80 AS | SU | RN | UD | 13 |
 AV | GO | 1824

Kivi ringel:
 SIIN MAGGAB Jammala
 nako ses se önnis Maanus
 Forq Mühlenbach. Sündinud
 10. Aprilis 1821. Surnud 26.

Junis 1826

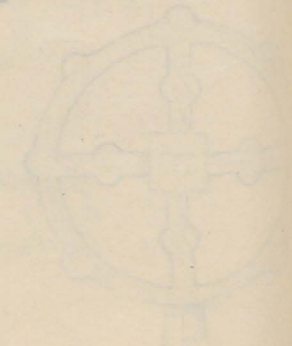
Siin jääb mullaus jumala
nabus see önnis Paluse Moisa
rona Andrei Prepakni tüttar
Suula. Temme ellu-päwad
olnud, on ründind 25 April
surnud 27 Mais 1824.

Rist tüüp 4 d₂ strades
Kiiri Bottnalöbbe abram 55
1825.

Rist tüüp 5c. Kiiri ringel ja ristil.
Kiiri: Siin ristil al maharab fe önnif
' Pötnalöbbe Fofebi Paeg Samuel
Rist Hirffelt g. Temme ellu Pawat
ollit. fiin: (ristjomeel): mailmar 19
astad ia 9 Kut is (otsejomeel) sarri
16 Aprillis 1826 astad.

[Faint, mirrored handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, mirrored handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

Rist tüüp 5 jonn. lkr. 56.

Kiri : Siin risti all saep mullaus mõisa.
konv. a Handri Frepaksi tütar
Suntind . . . . .
1828 surnut.

Rist tüüp 4 b plaadita.

Kiri : Weni Wittenberg : sündinud . 10. Det =
sempbris : 1496 : ja : surnud . 1. augusti
1831.

Rist tüüp 4 d₂ all lihue, ühelaiune.

Kiri : Siin Risti all magab õnnis Pothner:
lepbe Janop. Kes 48 ar. 1831.

Rist tüüp 1g.

Kiri ar : HANS DAMPER 4 K. W.
1832.

Rist Kivist tüüp jonn. 10.

Kiri taga: Siin Kingab õnnis

Kiri taga: Paul Kinberg

füüd 1813 aastal 20 webr.

furnud 1840 aastal 21 Jan.

Pist tüüp 4 b. plaadita.

Kiri taga: SIIN IAE P MULLAAS Jaan

Jauerman. Ellanut 62 A.

SURNUT 1842.

Pist tüüp 4 b. plaadita.

taga: Siin jäep mullaas. Janops Semass.

nes 67 wammaas ellanut. surnut

1842.

Pist tüüp 4 f.

Kiri: Illemält Wanna pere Janopi poeg

Sukhani Auerman w. 22 a.

1845 a.

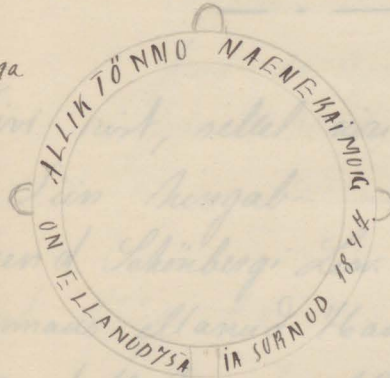
Rist tüüp 4 b plaadita.

Kiri: Jumala rahus Jano Präs ? A
1845

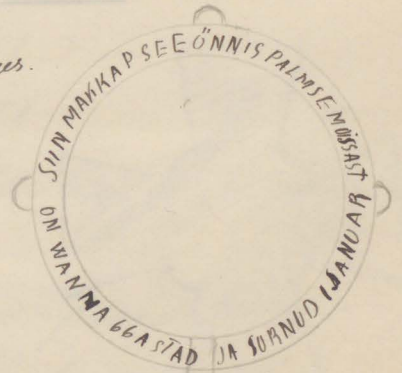

Kirjel viiri postil must metall rist.
sellil viiri : hup SURRI DREIWERK
1846.

aga

es.

Siin jääb mullars
Peter Mävermani naine
Kai

Sündinud 12 Märtsis 1797
Surnud 7 Septembris 1847

Kivi plaat, sellel kiri:

Siin Kingab | Jummala rakku fas |

Maali Schönberg

Sündinud Webr. 1704 a.

Surn. 21 April 1847 a.

Rist 4 b.

a. 1848.

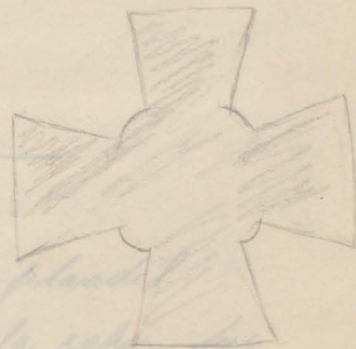
Kivi rist, sellel kiri:

Siin Kingab

Aben d Schönbergi Lem. Liso

Wannaus ellanud Haastat

Surnud 10 Januaris 1848.

2 risti tüüp 1. rõvast metallet ühisele kivi alusel. Kivi üvri nate võrgete tähtedena päl.

1. a. 1. S. 1850 A.

2. S. 1850 A.

taga MAISEMANN

IAAN SEMANN.

Väins rist tüüp 4 b. plaadita.

Kivi: Süü 120 | Sept 1 1824 |

sündinud Kivi Lelleman. | sur 121 | octo. 1 d. |
16. / juul / 1852. 1850.

Kivi plaat; suurus 84, 61 ja 50 sm.

Kivi: Siin jäät mullars

Jummala rakkoga

Johannes Klemann

sünd 26 April 1851

kuulnud 30 August 1851.

Rist tüüp 4 e. kivi vask. plaadil

Siin hingab Jummala rako faks

Johhan Wolmann

sünd 5 November 1810 surr. 21 Junil 1852.

Rist tüüp 4 b. plaadita

Kivi: Lisu Muidis. sünd - | sur - 17 novem.

1814 ja surr | ud 3 | juli 1852

sündinud 11. juul / 1853

Pist tüüp 4 b plaadita

Magnus Muir: tüddar | Eise: sündinud 3 iulis | 1852 | ja: s | van | ud. 16. | jüli | 1852.

Pist tüüp 4 b plaadita

Allina: Aus: Muirig. 64. a | stad: wama 4 surnud: | 1852.

Pist tüüp 4 b plaadita

Allina: Aus: tüddar: An | na. Muir: dig: 23: a. wan: sur. 1852

Pist tüüp 4 dz.

Elena: Wesdeholm: sün: Mai: 1850. surnud: 29: jüli | 1853.

Kivi plaat: Siin jääb mullars | Habram Muir Naene | Eise = sündinud 1815 A. Surnud 11. Jünis | 1853. Stkl.

Rist tüüp 4a.

Kiri taga: Peter Pirkolm. sündinud 1790 | jä
surnud 27 mai 1854

Rist tüüp 4b. plaadita.

Mari: Müülop: 82. aastad: | vanna.
suri 25: Detsmber. | 1854

Rist 4d2.

Sin kinnap Mai: Rown. | sündinud:
1788. surut. 30. | 1854a.

Kivi plaat juon. 13.

Sin kinnap | Julius Ludwig

Christian Libell ~

sündinud 12 Aprillis 1840a.

surnud 2. Mais 1854

Kustav Einholm

sündinud 10 Aprillis 1854

surnud 27 Aprillis 1854.

Püst tüüp 4 b. plaadita

taga: Kustaw Meider: surn. 3. Aev. 1849
sur. 27. Aev. 1855.

Püst tüüp 4 b. niri plaadil

Lifa Falu / fündinud 2 Märtsil
1835 / farnud 4 Märtsil 1855.

Püst tüüp

taga: Siin jääb mullans ~

Augustine Elisabet Reiter ~

fündinud 23 Novembrel 1848

farnud 6 Augustil 1856 ~

es: Ta oma värga tõttab

Neid nutto orraft võttab

Ning taemas ärratab

Kis novalt surredimne

Ou emis pearemimne

Left ilmaft, mis nix ufitab

Püst tüüp 4 b.

taga: Haas: Põõspargi: naqne An:
surn. j: 1858:

Rist tüüp 4 d.

taga: Johannes Jägerman: sünn- / 9. juunis
1837. / sur. / 28. W = / epro 1859.

Rist tüüp 4 b. plaadita

Kiri Anna Heisfelt - sünn- / 1857. suri
1859.

(Rist tüüp 1 f. niri taga rask. plaadil.

Siin pukuab Jumala ratuga

Jacob Meidiv.

Sünd. 19 mal Novembril 1836 aast.

Sur. 24 mal Detsembril 1903 aast.)

Rist tüüp 1 b. niri ristil.

taga: Siin jääb mullas

Abram Meidiv.

Sünd. | 13 | Mail | 1783 | sur. | 18)

Julit | 1860.

ees: toest nui õiged tämmavad simo / nimme,
õiglased iavad so palle / ette ellama.

D. L. 140.5.14.

Rist tüüp 2 a. niri taga plaadil

Siin hingab Jumala rahus
Josef Mühlbach

fund. 14. Junil 1823
surn. 19. Aprilis 1860.

Kivi plaat; suurus 80, 46 ja 44 sm.
Siin jääb mullas
Jumala rakkoga
Anna Klemann

Käpän D. 16. Märts 1860
suri 20. Märts 1860.

Püst tüüp 1c.
as: Sü. | 14. | Ap. | 1816. sur. 1861.
au: | 13.
aga: J. Hirschweld.

Kivi ^{lks. 59. b,} kõrgus 58 1/2, laius 23 1/2, paksus 6 1/2 sm.
Siin jääb mullas
Abram Neidermann
1797 - 1861.

Püst tüüp 4d.
Lisu Muinmann: surn. jän | 1747 surn.

webru . 1862.

Rist tüüp 1 f. niri vapinajulistel plaadil.

Kivi suurus: 74, 53, 42 sm.

Siin jääb mullas

Jummala rahoga

Kustan Kalfat

Sün. 28 Aug. 1861

Lur. 1 Mär. 1862.

Rist tüüp 2 f. niri kaga plaadil.

Siin jääb mullas

Jummala rahus

Kusta Wata

fun d 2^m märtsel 1835

fun. 6^m Jalil 1863.

Rist tüüp 4 d.

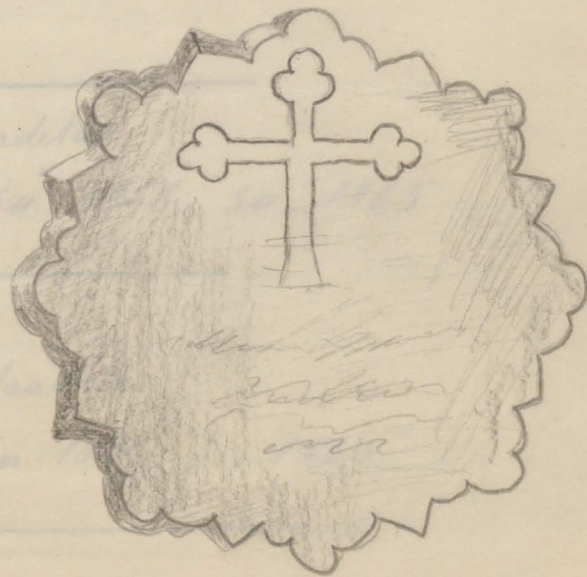
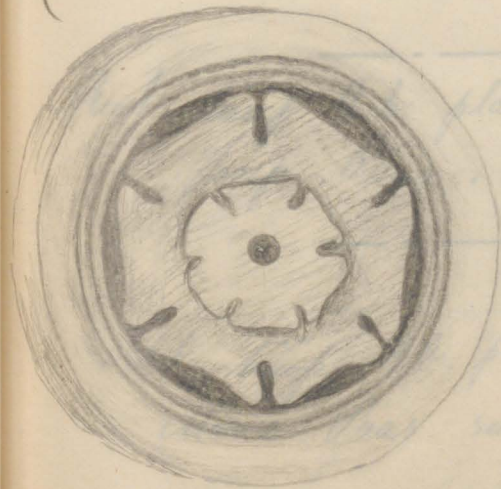
Katla Lagermans sün. jän = 1861.
sur. 18 Mars 1864

Rist tüüp 4b.

ees: 18 64 taga: M. F. P.

Liktne puu rist viiri raud plaadil.
Josep Rosinohw / fündind 16 Mailand
Jurnad. 22. Junil 1864.

Suur ratarist viivist taga viiril on rist-
märk ja viiri, es ningi ümaris ilustas.

Püst Siin jäät mullas
 Jumala rakko fees
 Lakkam Kuurberg
 fündis 25 Novem. 1829
 farris 27 Mail 1864

Püst tüüp 1 b. niri roostetanud pleur plaadid
 ees: Kõlem etta on mul taewas
 Seal ma polle pattow aewas
 Seal nüid õnnis ollen ma
 Keigi ingli feltfiga
 taga: Siin jäät Mullas

Püst Jumala rakko fees
 Dr. D^m mmerius (rustanud ei saanud
 224)
 13 Su. 1788
 ruar Sur. 1865

Püst tüüp 4 b plaadita
 Josep. Pras. sü. 1858. su. 1865
 embel

Püst tüüp 4 b. plaadita
 Marie Pras. sü. 1856 s. 1865.
 ardenud

Rist tüüp 4i.
 Jõsep Jägermann
 sü. 1796: sur. 1865 A.

Rist tüüp 4i
 Siin puhual rahus / Anna Schme.
 jäänd Mücklbach
 * 19/XII. 1821 † 18/III 1865

Jehova on mu varjane, ei mul jalg ähtegi
 waja.

Rist tüüp 4b.
 Siin hingap Lemma Roppa. sünn- / dinud
 13 aunarist 1855. surnud. / 27 / jään = /
 nuar / ris / 1866.

Rist tüüp 4d.
 Anna Jägermann. sünn- is 17 nov = /
 embriel 1848. surri. 26. mail. 1866 a.

Rist tüüp 4d₂
 Siin jääp nullaus. Mai Meidies sü- /
 n dinud aastal. 1785. surnud aastal 1867.

Rist tüüp 1 d. niri kujalistel plaadidel
 us: Oh armas hing, kus olled läinud?
 Kus on fänd / farma Ingel wiind?
 Ta on fänd kosa votta / kannud King
 kiust rakko ferse wiind! Meid / peab
 veel maailm fein wanger Nii mitme
 patto wõrgaga / La agga laulad para-
 difer, Kus tukhat laulwad firmoga.
 taga: Siin kingab Jummal rakko fers
 fuhhan Nellis.

Rist tüüp Palmse Keldremees
 Sünd 21 mal Dezembri 1804
 Sünd Suen. 16 mal Mai 1867
 Surn. 6 mal Juunil 1869.

Rist tüüp 1g.
 us: Katharina Wolmann
 taga: sünd 27. nov. 1848. surnud 5.
 surn. 11. nov. 1868. surnud 3. okt.

Rist tüüp 4 d. niri plaadil
 Gustav Falis
 Sündind 29. Augustil 1867 / fernud 8. Märst.
 fl / 1868

Püst tüüp 4b viisi plaadil

aga: Joseph Popa

Sünd. jel 26 mal Juli 1852 a.

Surn. 4 mal Novembri 1869 a.

Püst tüüp 4b

Hans Popa

Sünd: jel 5 mal Webruaris 1817 aa.

Surnud 28 mal Octobris 1869 aa.

Püst tüüp 4b

Anton Popa

Sünd: jel 19 mal Januar 1863a

Surn. 6 mal Novembri 1869a.

Püst tüüp 4d.

aga: Mauns: Soveer. süntinud. 5.

novem. / pris 1812. surnud. 3. oktob:
ris. 1869. a.

Püst tüüp 2g. viisi aga plaadil:

Lein Kingab / Jummala rakko sees /

Hans Jägermann / Sündind jel 18 mal

Decembri 1831 / Surnud jel 13 mal Septemb:

reis 1869.

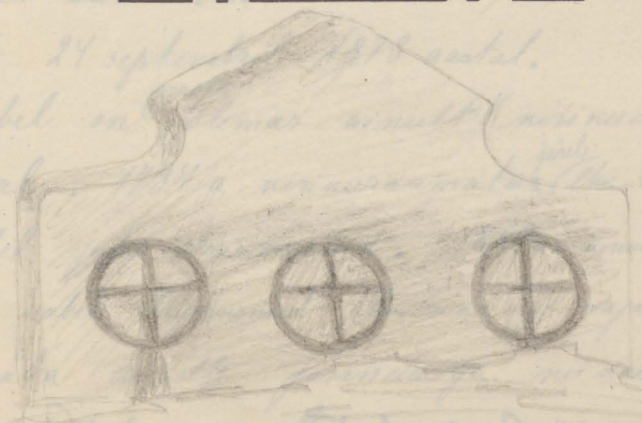
es : Sa maggad rakkul ommas nambris
 Seal mulla reer ei Isfa es,
 Ei olle ruina ennem wanger,
 Waid røemus Isfa rüppel fæs!
 Nüüd wiad sa seal rōmo merres;
 Mer pudub fal sa tiwa al?
 Ei olle fiina ial merres,
 Waid iissa røemus rakkho maal.

Suur rist kääp 4d.

Mai Wempaerg

Suntinut. 2. webruaris 1797

surnut. 25. setsember 1869.

Kivil viir: Suur risti all markap

SOSSEP WESTOLM3 / BOEKA. } 2

XVIII.

Missugused surnuaiad on kihel-
konnas, mis ajast ja kui suured nad
on? Kellel neist on kabel praegu, kellel en-
nem olnud ja misnimeline on kabel? Kas on
kabelisse maetud, kes ja kudas? Kas on kaus-
niva olemas? Mis kirjad on üldse kabeli seis-
tel ehk kabeli sees?

Kadrina kihelkonnas on olemas 3 surnuaeda

1. Kadrina kiriku ümber olev.
2. Plumäe kiriku ümber olev
3. Hulja tee ääres olev surnuaed.

Kadrina ja Plumäe kirikuümber olevad surnu-
aiad on järeil arvatavasti kirikute asutamisest,
Hulja tee ääres olev surnuaed, umbes 2 xlm. kirikust
pühitseti 24 septembril 1878 aastal.

Kabel on ^{praegu} olemas ainult K. kirikuümber oleval
surnuaial. 1734 a. kirikusaamatus (lk. 159. oli ^{toimel} olemas-
olev kabel juba häismaetud. 1859 a. novemb. protokollis
järele on kabel lagunenuks olnud ja vajab parandust.
Nagu näha on selle parandusega mis kausa värvitakse,
et sellest hiljem enam midagi värvi ei taluud, ning
kabel lammutati. Nimetatud kabel on olnud soo-
pa taoline võlvkatusega (P. Kialaus'i järele) ja asunud

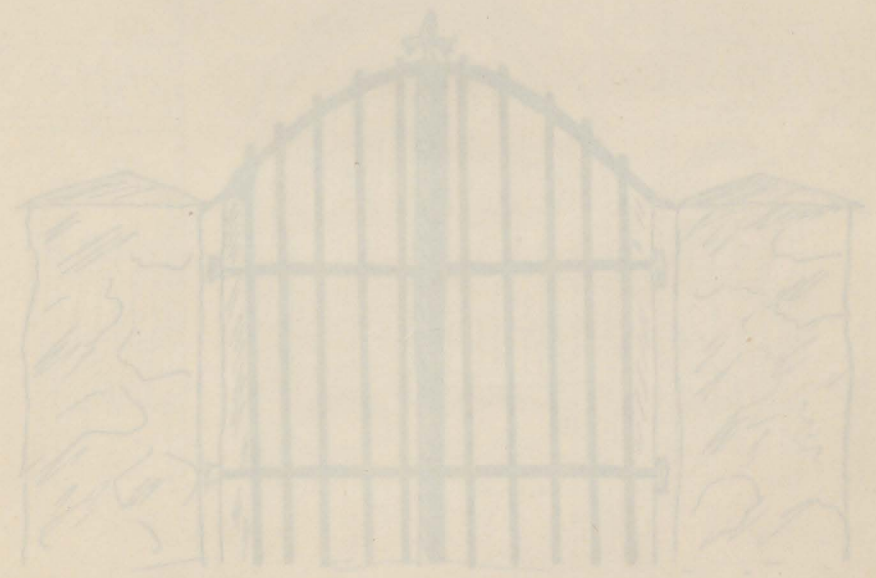
Kas jeda kabelit enam olemas
ei ole? Kas mis kabel
asub endise kohal?

289

umber praeguse ^v matuseparga as.

Uus nabel asub on ehitatud puust, uue osa surnuaia juurevõtmisel, otse piiri järele umbes. Sii pole medagi maetud; koosneb nakest asast, iis surnute asetamise ja teise surnu vanderasade ning matuse karbeajade paigutamiseks. Nabelil nime pole. Hauaivise pole olemas, samuti pole ka mitte mis- gisuguseid kirjiseid.

Kirjise pole mingisugast.

Kirjise nimele olen surnuaia sisse (Kelderi)

XIX

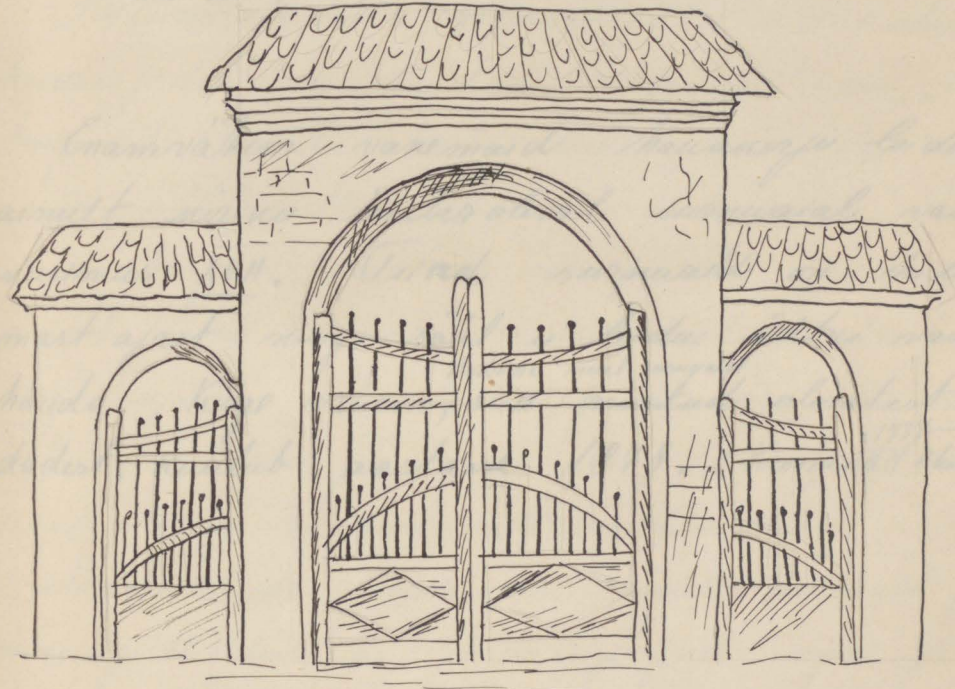
Märkujuline ja mis kirjaga on sar-
nuaid värav?

K. Surnuaia värav on päris lihtne. Vahel-
pool on paevivist postid ning nende vahel
raudlattedest värav, neid on olemas naks.
Kirja pole mingisugast.

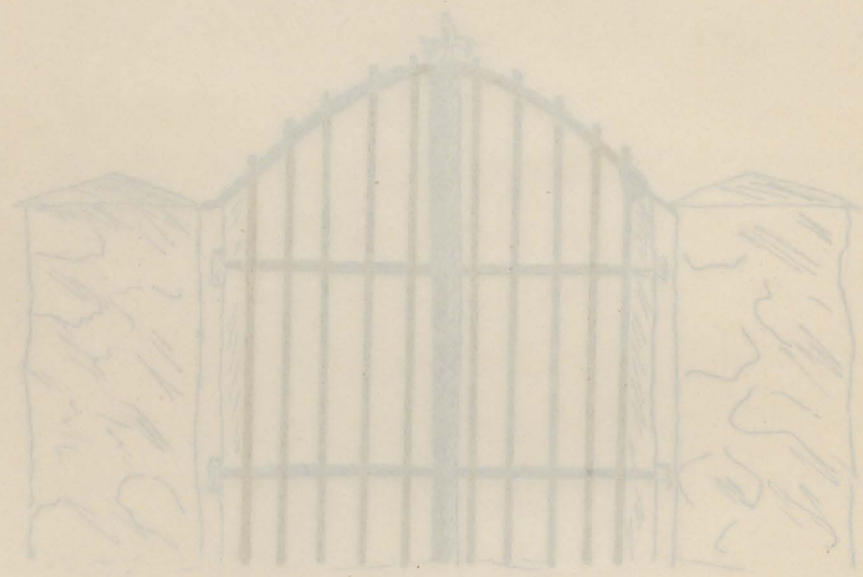
Kiriku ümber oleva surnuaia värav. (Kadrina)

Humäe kirjakämbri oleval surnuaial
on ainult üks värav.

Humäe surnuaia värav.

XIX

XX

Missugused on vanemad hauaristid
surnuaedadel (ustikulised kuni 1861
resp. 1870 a., ladinakulised kuni, muundatud
kuni 1830 a., ära tähendades, kas hauaristi
dub hauaplaadil või ristil ja mis kujuline see
rist või samm on; määrata tuleb kaatada,
kes need maetud isikud on olnud, kui hauaristi
seda ei ätle)?

Enamväiksem vanemaid hauaristi leidub
ainult kiriku ümber olevas surnuaias raata
mürmus XVII. Teisel surnuaias on hilise-

mast ajast ning saäl ei leida ühtki vanemat
hauda. Kirge vanem, ^{Vaadrina uuel surnuaias} ~~siin~~ maetud olvatest hau-
dadest, kuulub aastasse 1878. (Kroonika ¹⁷³⁴ lks. 377)

Teisel surnuaias on samuti vanemat juba
võrd-põlvkonda ja saäl järele võrd-põlvkonda
hauda. Algselt samal ajal "Kõik ristid
on koll"

Risti kujundid leidub sageli, mis näitab
suur sarnasust, mis näitab

Teiselt poolt on hauaristid all

XXI.

Missugused on iseloomustavad haua-
kirjad ehk tähtsate isinute haua-
kirjad hilisemast ajast ja misnagu iseloomustavad hauamär-
gid? Kas on Eesti avaliku elu edustajate haudu,
missugused mälestusmärgid on nendel haudadel ja
mälestusmärkide tähtsähelised kirjad?

Iseloomustavaid algusõnansid eesti keelsetel
hauakirjadel on: „Sün kingarad“, või „sün
kingarad Jumala rahus“, või õige sageli
„sün jääb mullas“, või „õige mitu nädala
„sün kinga n ma otes mo peästia“ tuleb, siis
järgneb nimi, sünni- ja surmakuupäevade äratähtsused
ning seejärel veel mõni piibli või muu salm,
Tuleb ka teises järjekorras ette, enne piibli salmi
ja siis nimi ja kuupäevade äratähtsused.

Sausakelbete juures on samuti enamalt jaolt
mõni piiblisalm es ja siis järgneb nimi ja daa-
tumid. Algusõnansid enamalt jaolt „Hier ruket
in Gott“

Pärast tagaküljel leidub sageli, nii eesti-
 kui ka sauskelbetele, mõni salm.

Tähtsate isinute hauakirjade all esitan

Kadrina kiriku õpetajate ja kirikutegelaste hauda-
kirja.

Õpetajatest on Kadrina surnuaresta ma-
tad vaid Knüppfer. Tema haud asub kiriku
pääuse kõrval paremal nätt päratud lihtsa
raudaiaga. Rist tüüp 10., niri ristil.

Taga: HIER | RU | HET | IN | GOTT |
ARNOLD F. J. KNUEPFFER |
PASTOR ZU ST. CATHRINEN |
SEIT | 1800 | GEB. | D. 24te | JUNI |
1777 | GEST. | D. 3te | OCTB. | 1843 |

es: JESUS CHRISTUS SPRICHT DU | TREUER KNECHT
GEHE EIN ZU | DEINES HERAN FREUDE.

Õpetaja perekonnaliigete haudadest oleus
Rist tüüp 1d.

Taga: Hier ruhet in Gott
Oscar Sigismund Treuer
geb. d. 10te Januar 1847
gest. d. 23te März. 1866.

es: Christus ist mein Leben und
Sterben ist mein Gewinn.
Phel. 1. 21.

Rist tüüp 1d.

Richard Emil Treuer

stud. theol.

2 märts 1852 - 14 august 1873

allsalm Rooma 5, 1.

Õpetaja Treuer ise jõe Kadriina surma-
aiale maetud. Ta läks raimuhaigena vene-
maale, suri arvatavasti siäl ja maeti va-
sinna.

Rist tüüp 4a. kujult väike suur, taga vasu
plaa del kiri.

Pastorin

Maria Eberhald

geb. Luther.

geb. 29. Juli 1891

gest. 29. October 1918

Psalm 23.

Rist tüüp 4a. namuti suur.

Maria Luther geb. Krause

juuni 1861 - 3veeb, 1912.

Kans veinekst valget marmoristi nendel
minud Sigid Leether ja Alexander Leether.

Kadrina virine vöstrikest sija maetud.

Rist tüüp 1. siri plaadil.

ees: Hier ruhet in Gott

Gustav Emanuel Johansson

geb. 14. Oct. 1817

gest. 5. Febr. 1898

taga: In deine Hände befehle ich meinen
Geist, du hast mich erlöset, Herr du
getruener Gott.

Ps. 316.

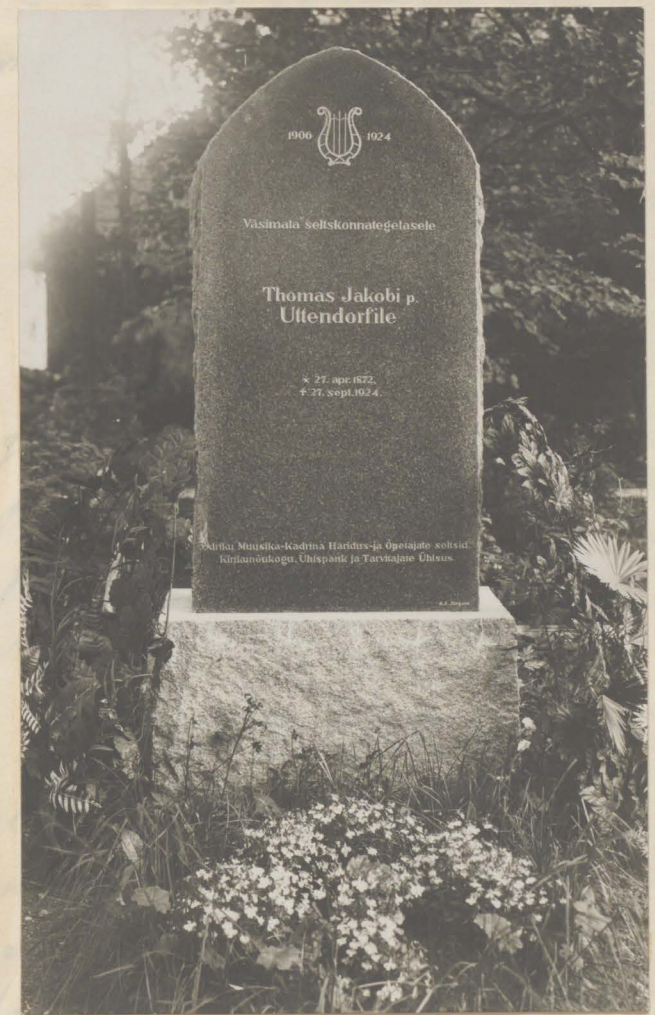
(J. E. Johansson on olnud vöstri ametis 52 aastat.)

Haua valge
puu
rist

+
Joosep Siian
Kadrina kog. vöster
* 8. XII. 1858
+ 21. VI. 1922.
3. Dim. 4. 7.

siri valgel
marmor
plaadil.

Kirineu jääuuse vastu vähe pakemat nätt
 on, end. Udriku alguvõli jahataja ja muusikavõõri,
 kiriku nõukogu abimehe ja seltskonnategelase,
 Toomas Uttendorfi haud ja haavasammal
 millel viisi.

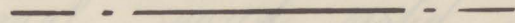

Toomas Uttendorfi mälestussammal.

Viies nimetada vähest ehk veel viinuuestseis-
ja C. F. v. Rehbenderi ning Dellingshauseni te
suguvonna matusepaiva.

Suur hall marmorist, ülevat ristil viir
Ps. 68, 21.

Marmor alusel: Heis rüht is Gott
Carl Friedrich Graf v. Rehbender
geb. 11. Nov. 1861.
gest. 12. Oct. 1900.

Dellingshauseni te suguvonna matusepaigas on
1 kivi ja 4 suurt musta marmorristi, millel
nimed ja sarva- ning sünni deatamid. Kirge
vanem haud sein on aastast 1890.

Samal surnuajal on ka Strandmannide
suguvonna matusepaiv. Siia on maetud ka
mõni aasta tagasi surnud — — — — — Studes
Strandmann, politira tegelase Otto Strandmanni vend.
Haud suur must marmorist, millel
nuldtähtedega kivi:

Andres Strandmann

sünd. 30. novembr. 1865

surn. 11. mail 1924.

СПИ СПОКОЙНО СЪ БОГОМЪ,
ЧЕСТНЫЙ ТРУЖЕНИКЪ, НЕНАГЛЯДНЫЙ
НЕЗАБВЕННЫЙ ВЪЧНО ЛЮБИМЫЙ,
ОБОЖАЕМЫЙ, ДОРОГОЙ МОЙ МУЖЪ
Гуличка.

Samase on maetud Ann, Otto, Hans Strand-
mann, haual suured ristid tüüp 1 f.

Kirikupoolse osas, õige taga^{peenu} rannearia lõ-
pus on Dr. F. R. Kruetzwaldi sugulaste matuse-
paik nüllet 3 ristia tüüp 2

Rist tüüp 2 a. kiri vasu plaadil

Siin hingab Sumala rahus

Leeno Kruetzwald

sünd. 22. April 1840

surn. 21. Nov. 1900 a.

Rist tüüp 2 b. , kiri plaadil

Siin hingab Sumala rahus
 Hindriis Kreitswalt,
 Surnud 14 märtil 1900
 63 a. 4 kuud wana.

Rist tüüp 2 b (altapunkti) kiri vasu plaadil
 Siin hingab Sumala rahuga
 Kustaw Vanjärw
 sünd. 16. detsember 1858
 surn. 21. oktobril 1907.

Plumäl rumuariale on maetud lauleu:
 „Oh minu väed niid võta“ autor Julius
 Hausmann. † 2. sel Augustil 1901 a.

Hauamärgius on valge marmorist ja
 haua ees valge marmor tahvel millel kiri:

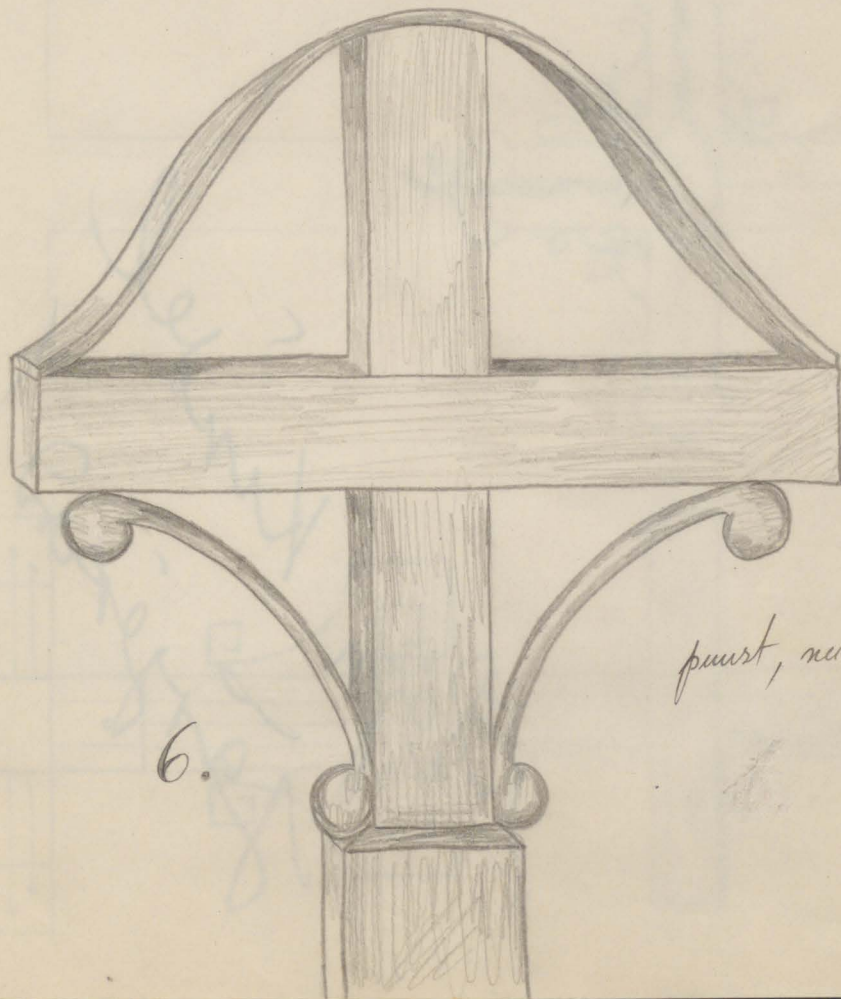
„Der Dichterin von:
 So nimm nun meine Hände“
 Aus Danubarkeit.

Paha ristiks, kui va taholius on saadud
 sabatahtliraudest ametustest. Hauda pisab
 raudaard.

XVII.

Miskujulised on üldse nikeluomas
olevad hauamärgid ja mis aastatel
umbrauda esineb iga tüüp (hauaplaadid,
mitmekujulised hauaristid, hauasambad; kivi-
line iga tüüpi kohta joonestas või pildistas)?

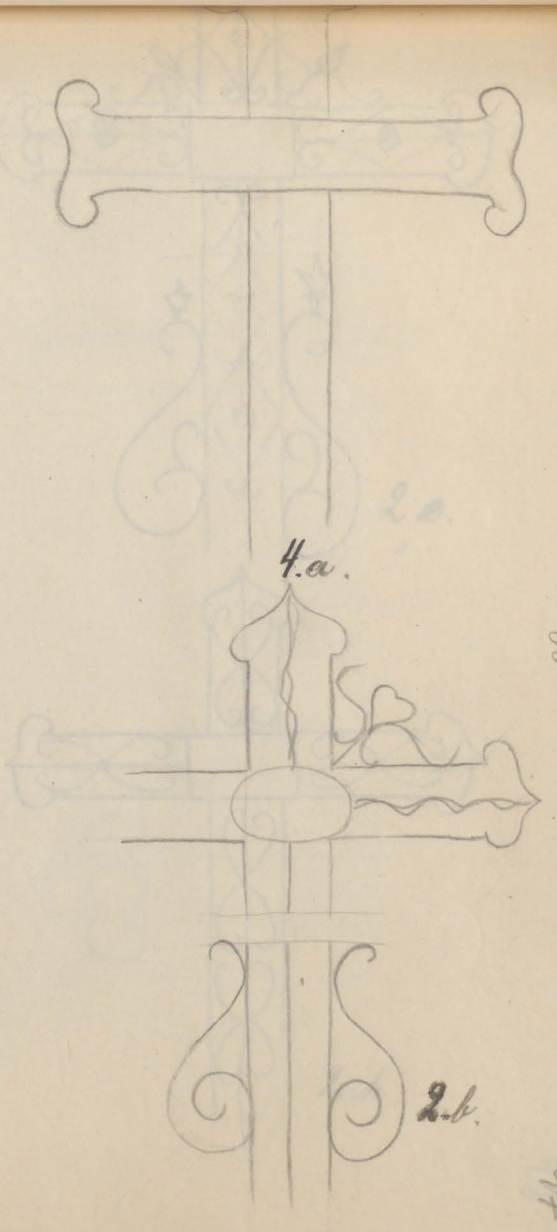
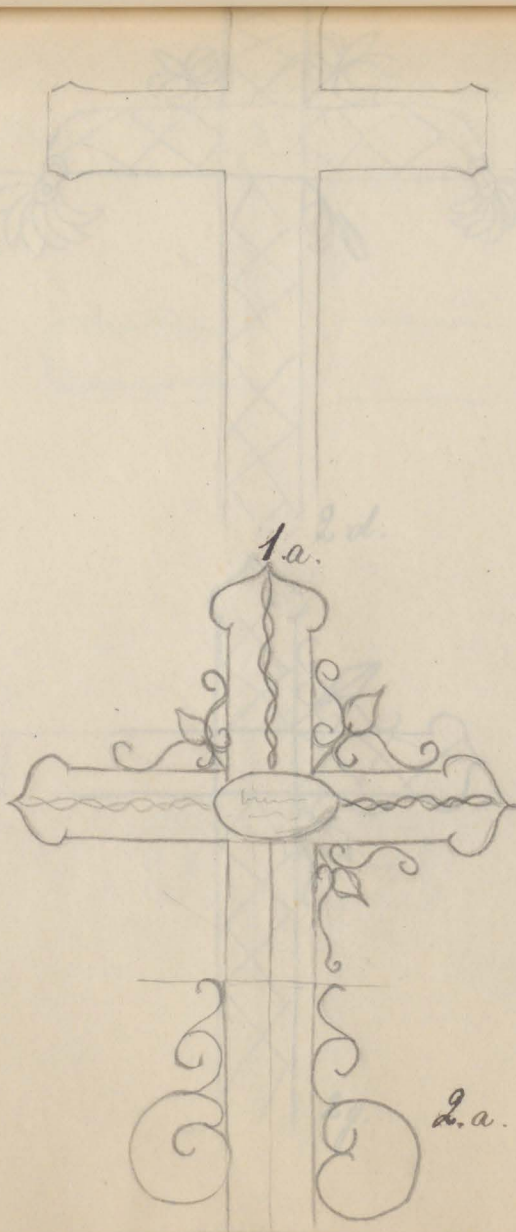
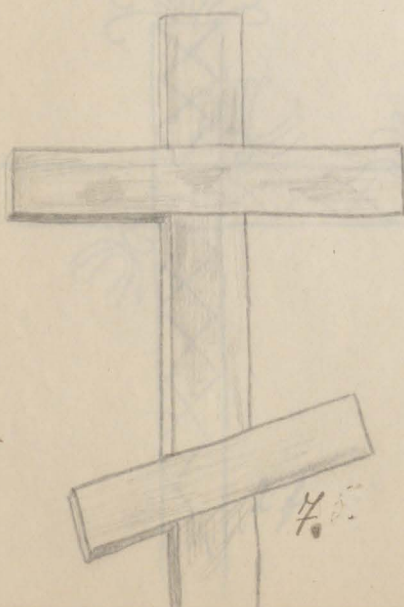
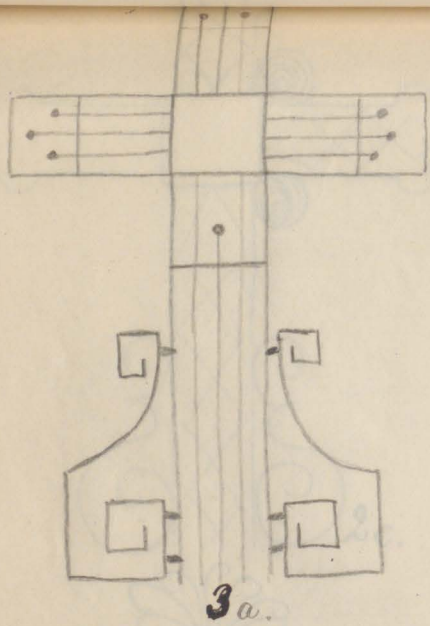
Vaata tüüpide jooniseid 1-16.

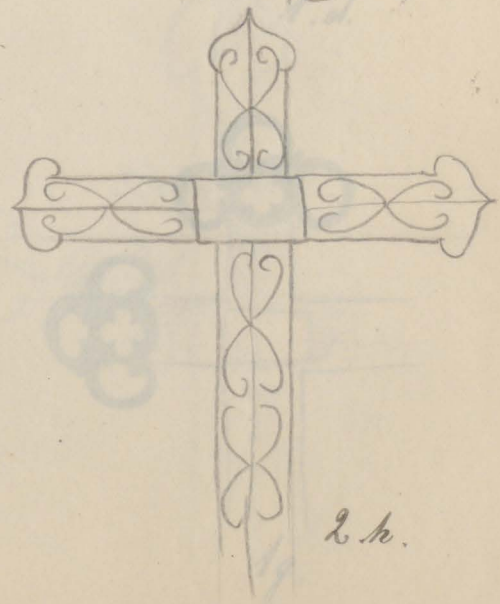
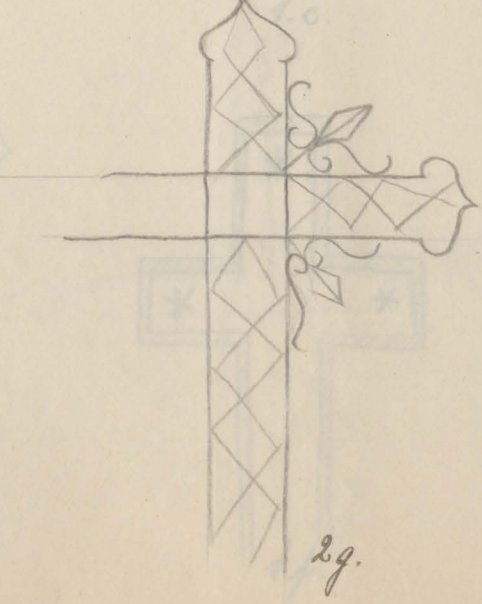
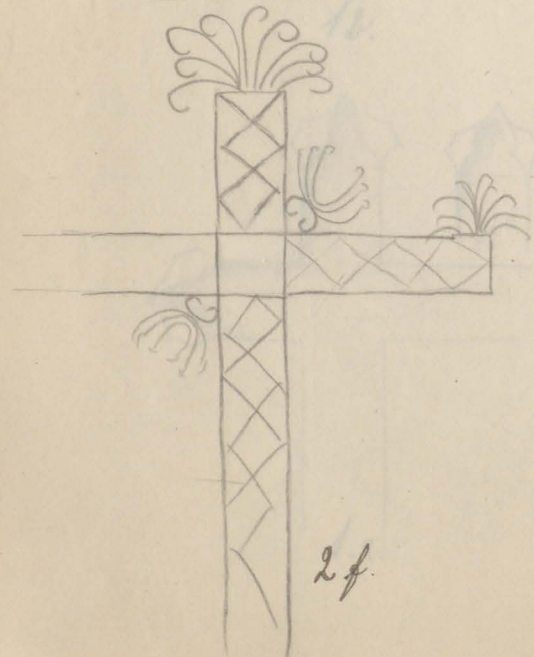
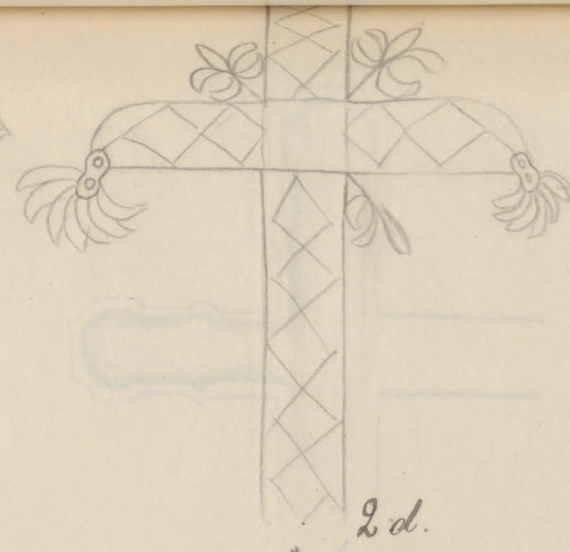
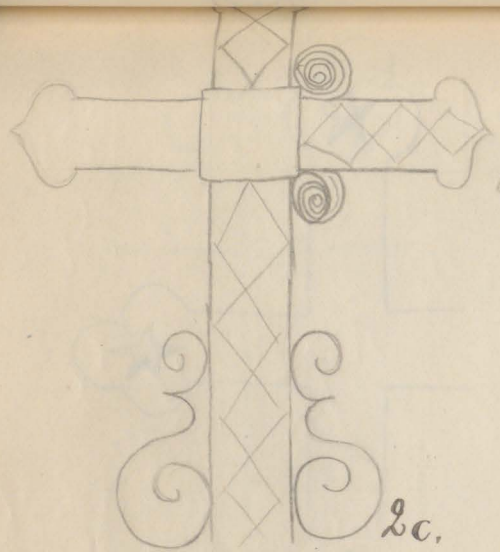
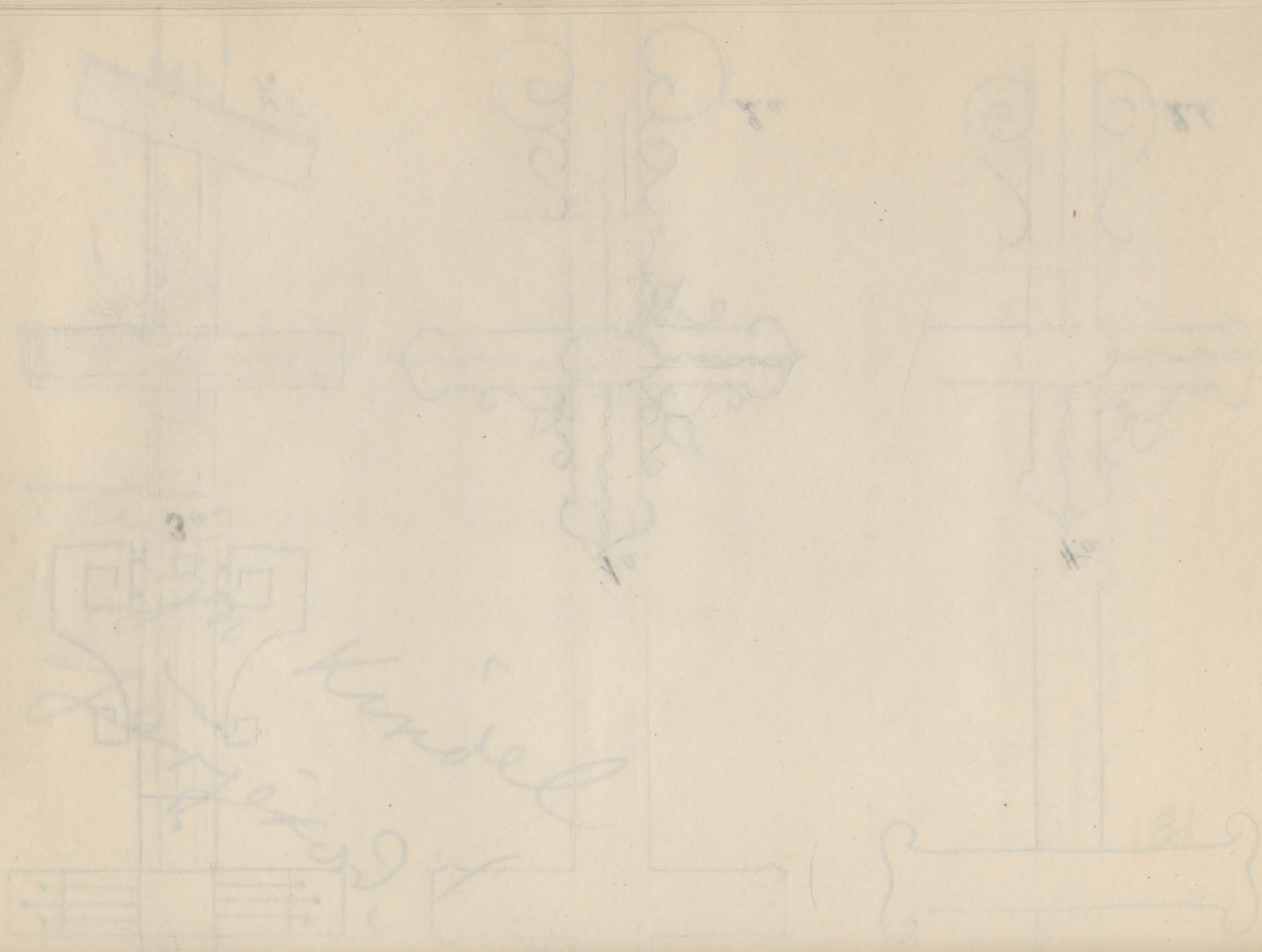

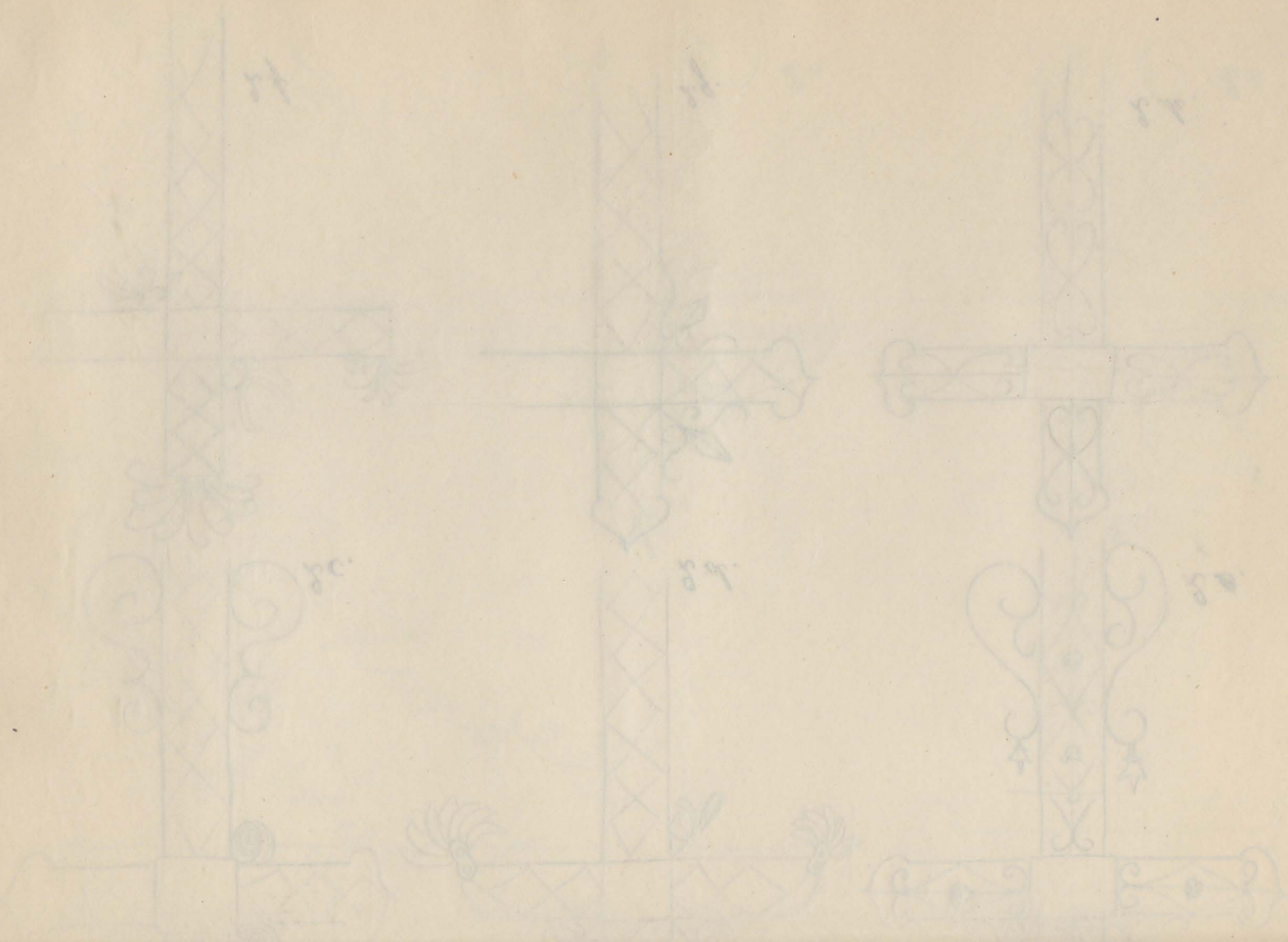
puust, neid 2 olemas.

6.

Wegen Kundel
Zerlegen!

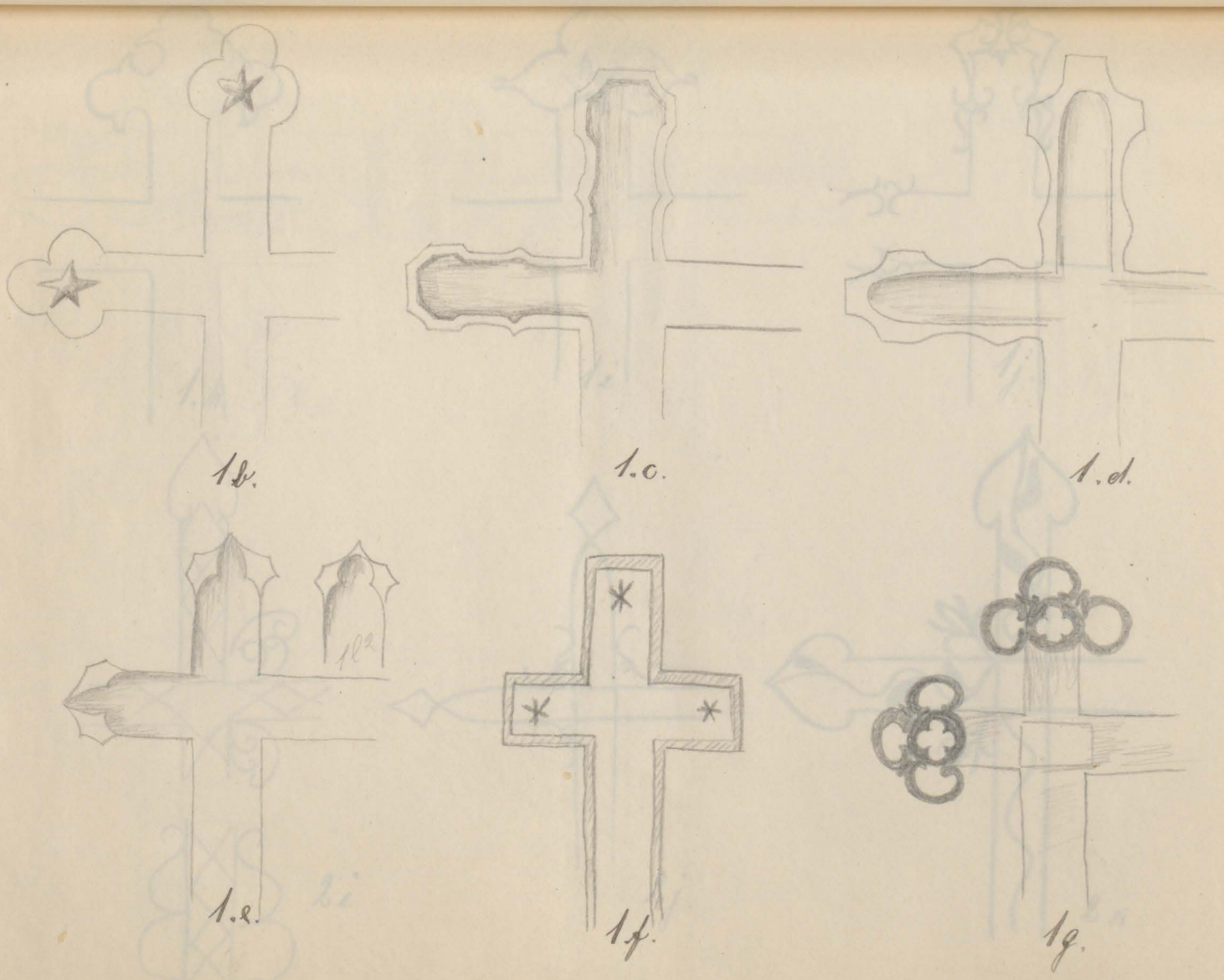

88

89

88

1.b.

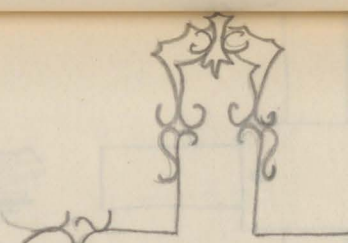
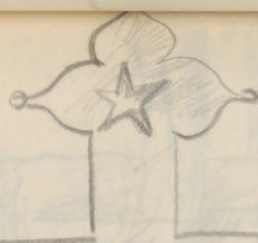
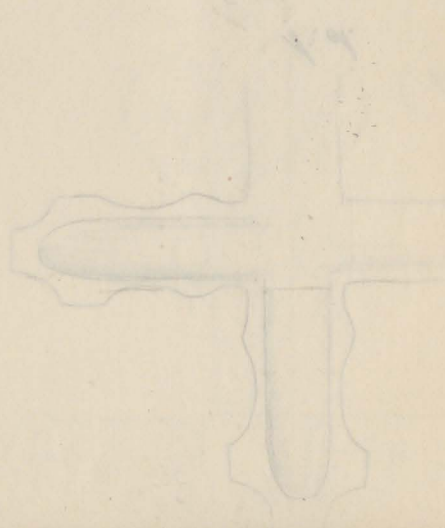
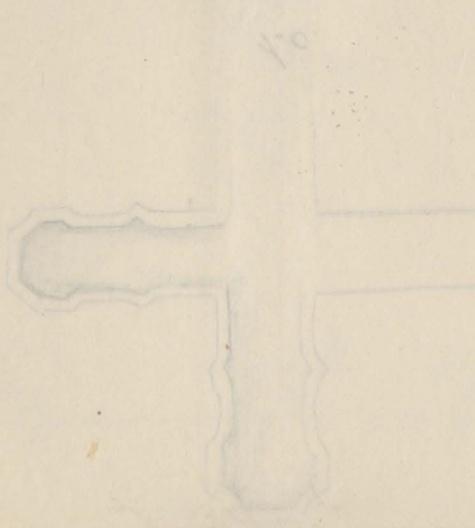
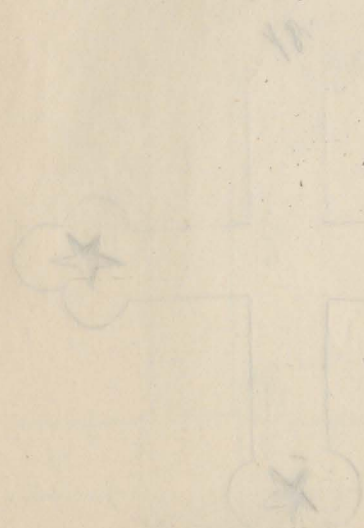
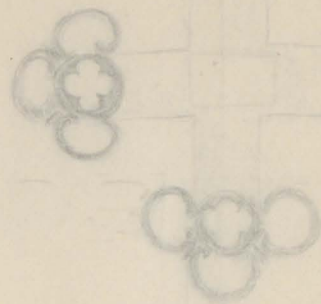
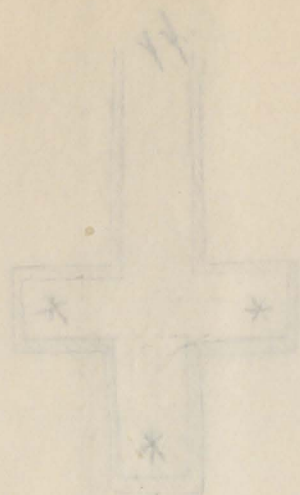
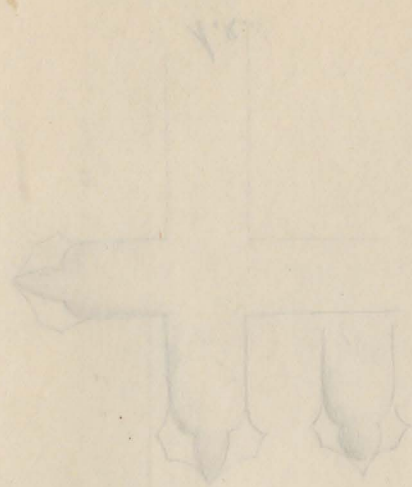
1.c.

1.d.

1.e.

1.f.

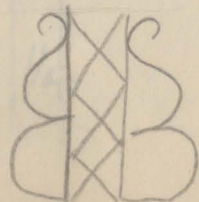
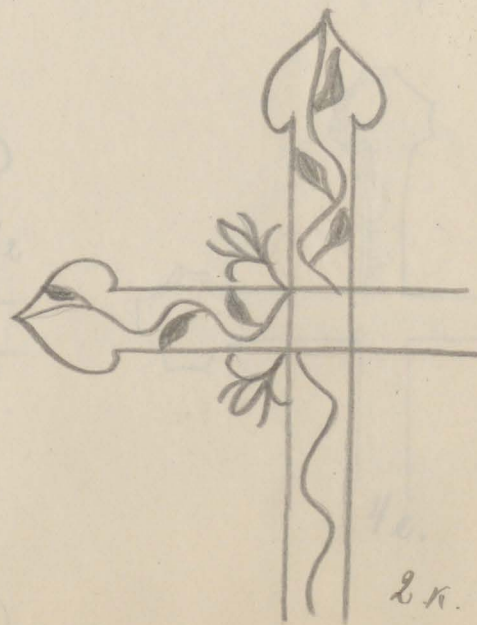
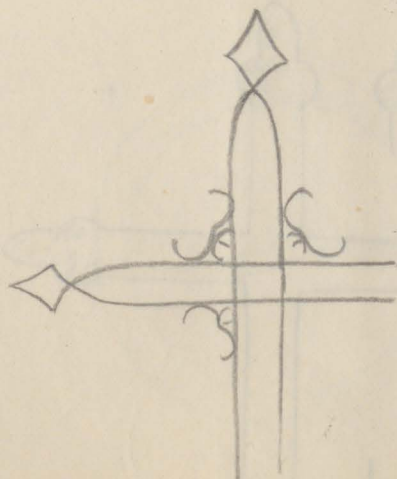
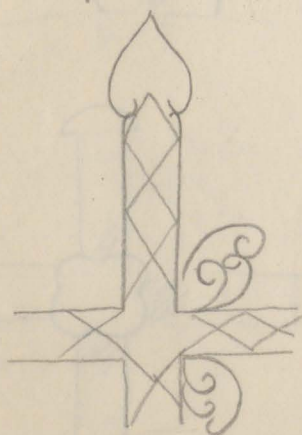
1.g.

1. h.

1. i.

1. j.

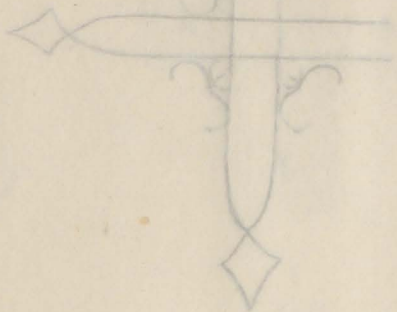
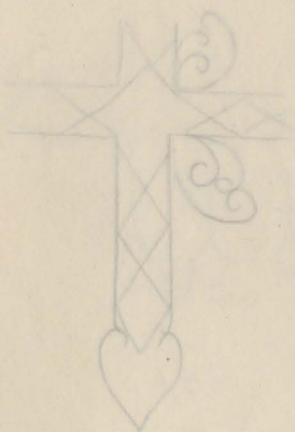
2. i.

2. j.

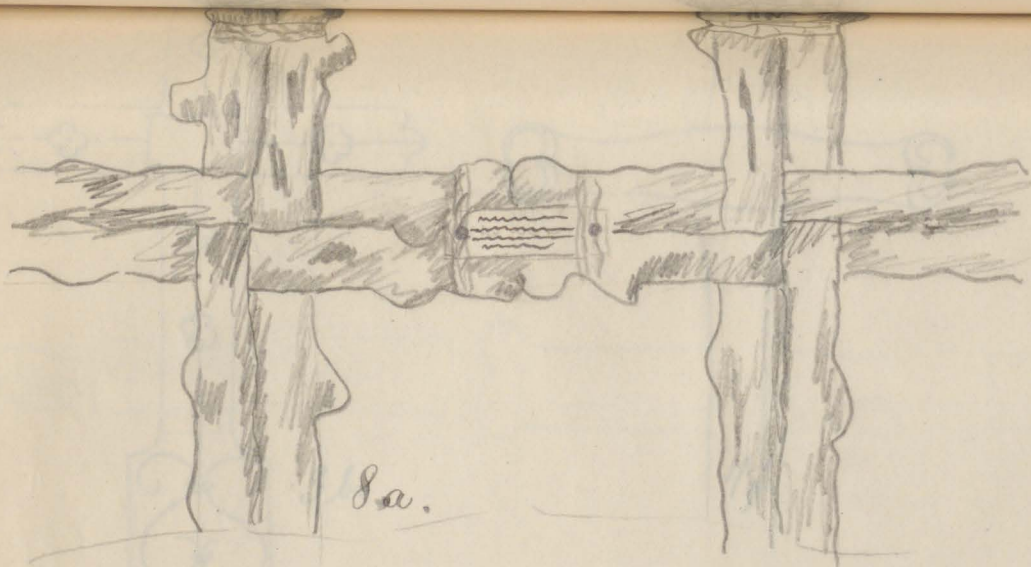
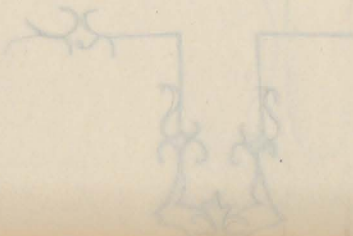
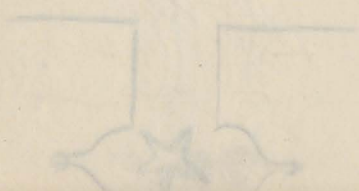
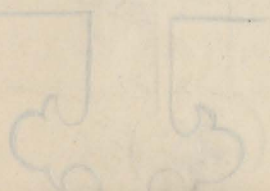
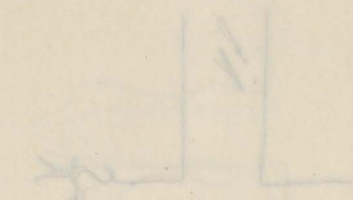
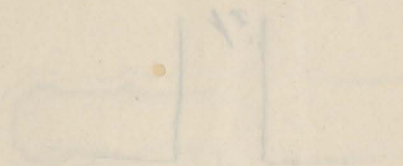
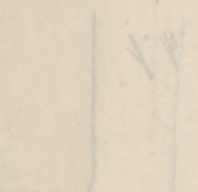
2. k.

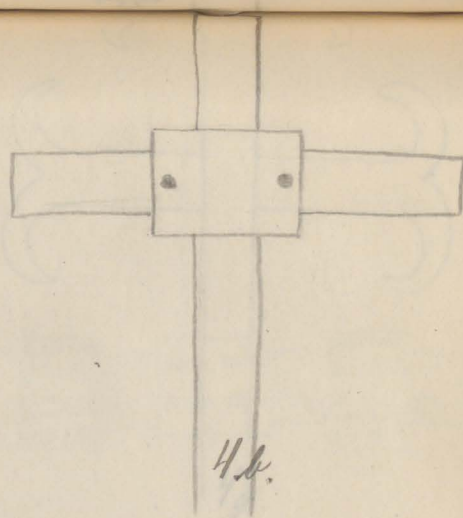
37

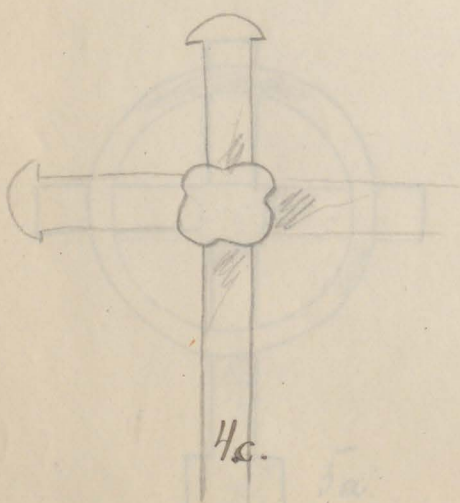
38

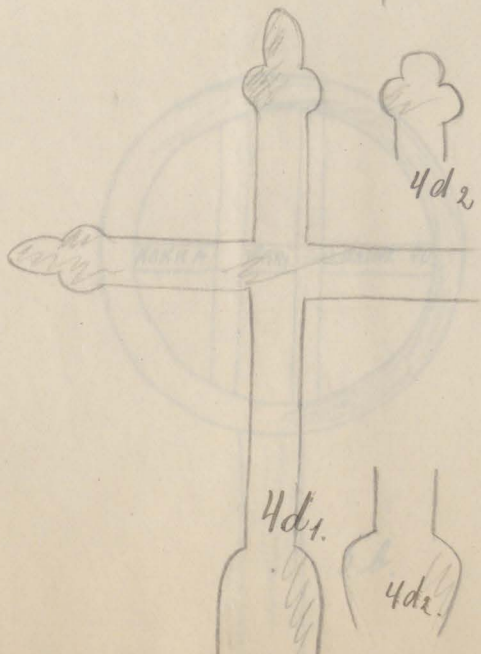
3a.

4a.

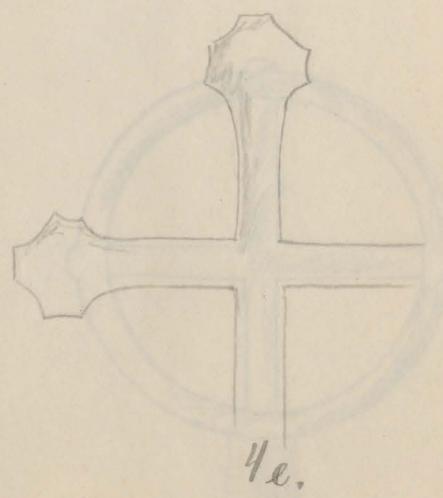
4c.

4d₂

4d₁

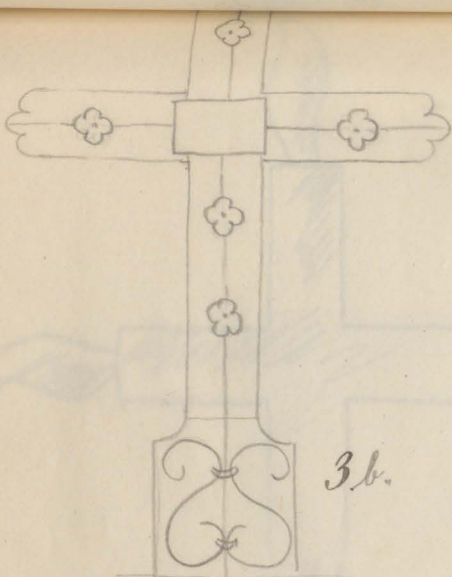
4d₂

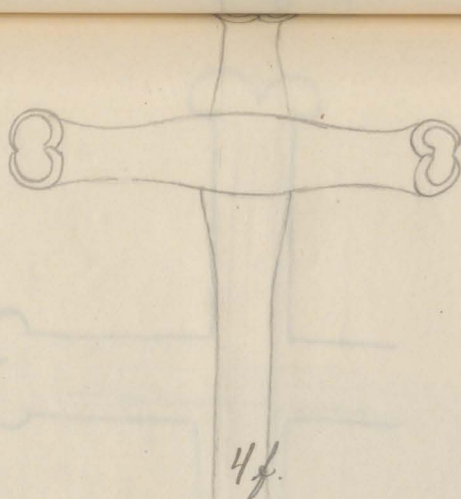
4e.

- 98 -

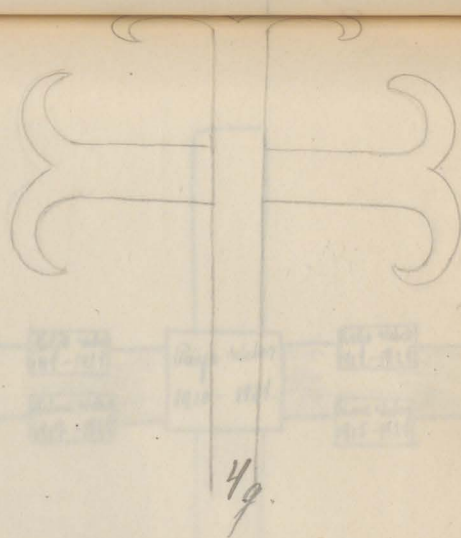
101

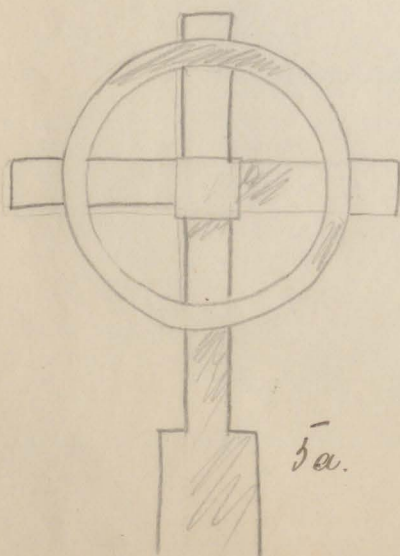
3b.

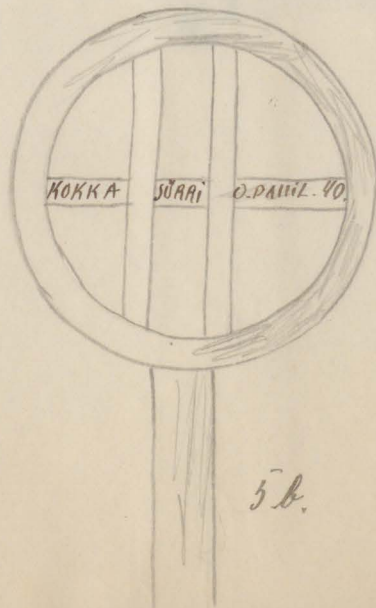
4f.

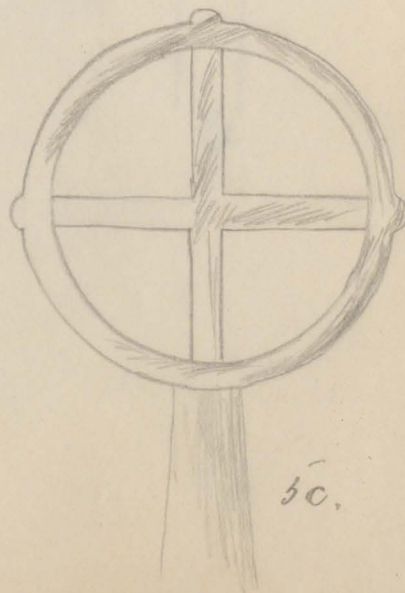
4g.

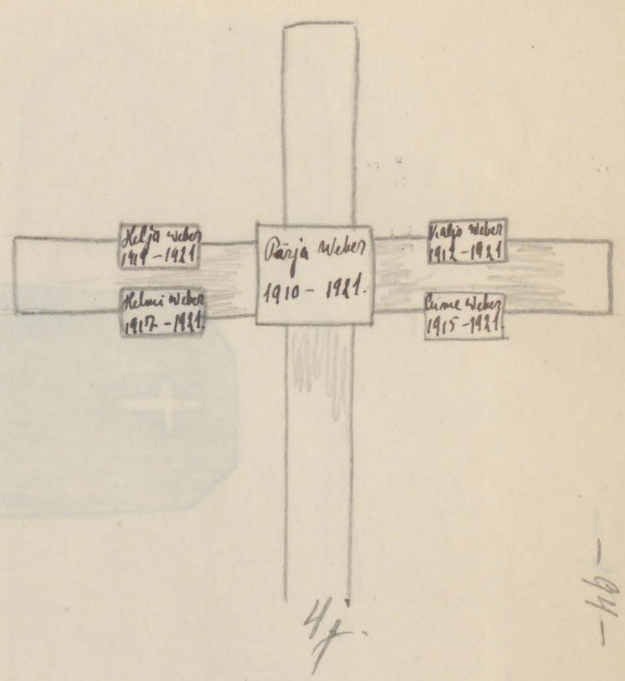
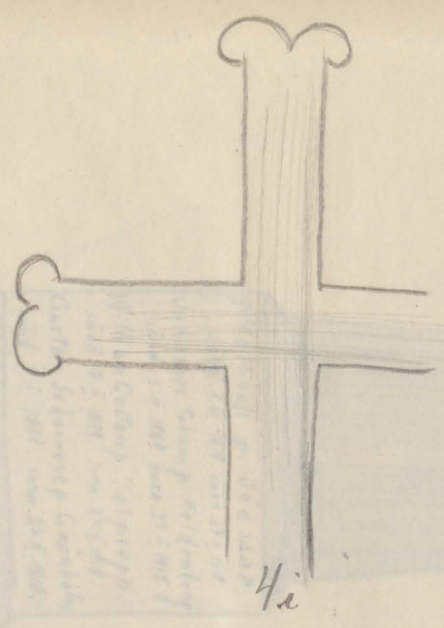
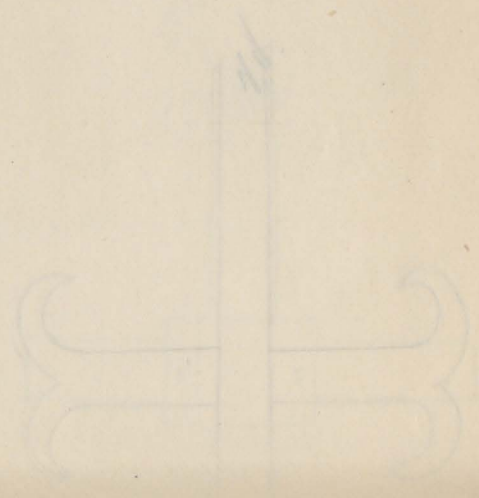
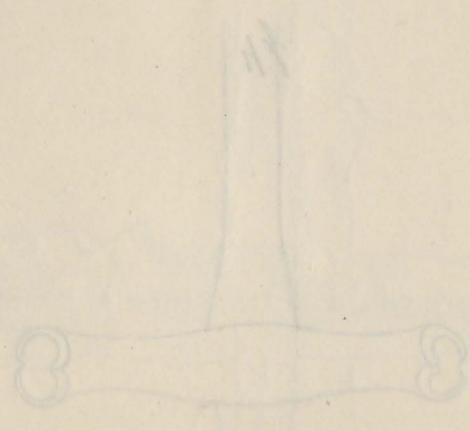
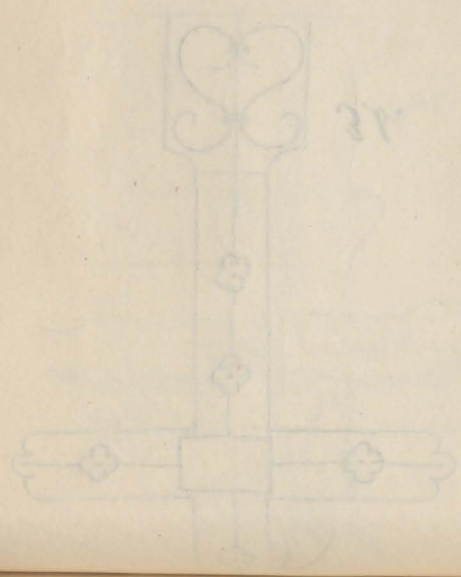
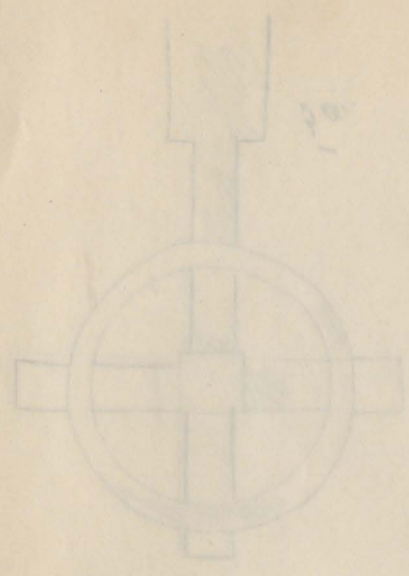
5a.

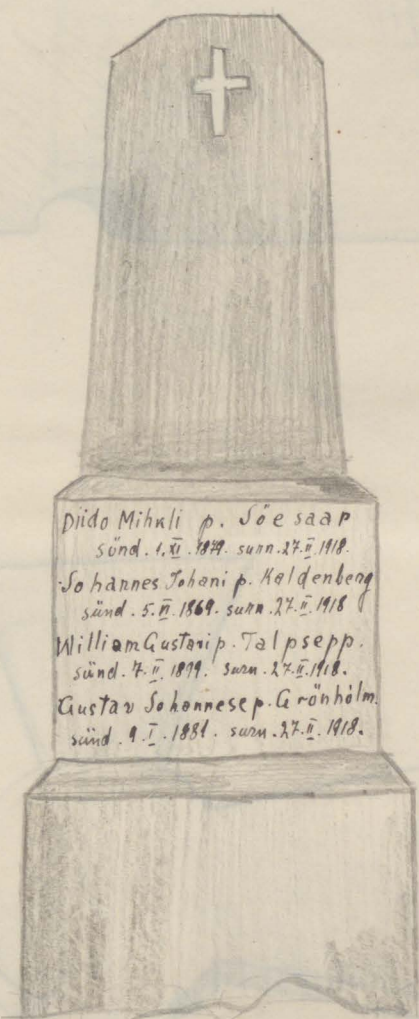

5b.

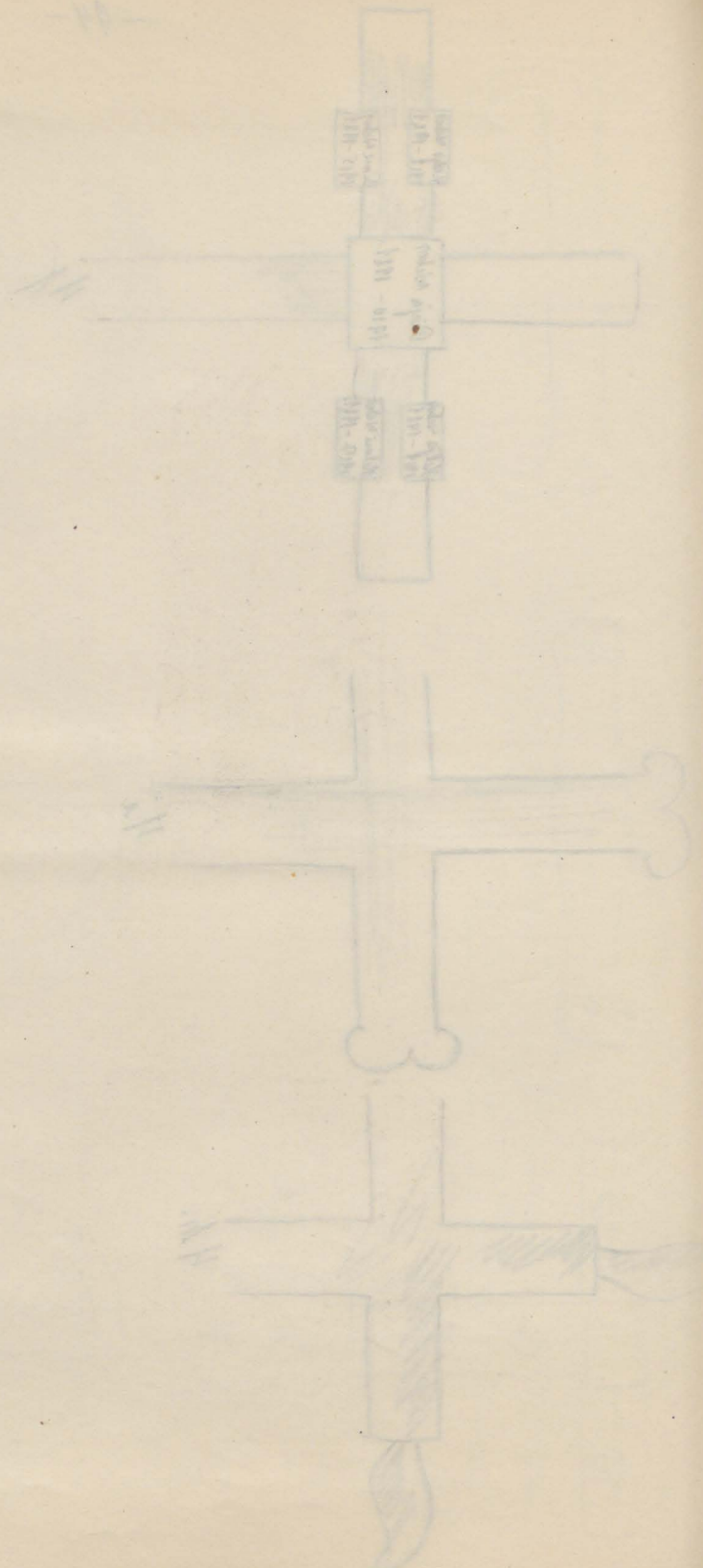
5c.

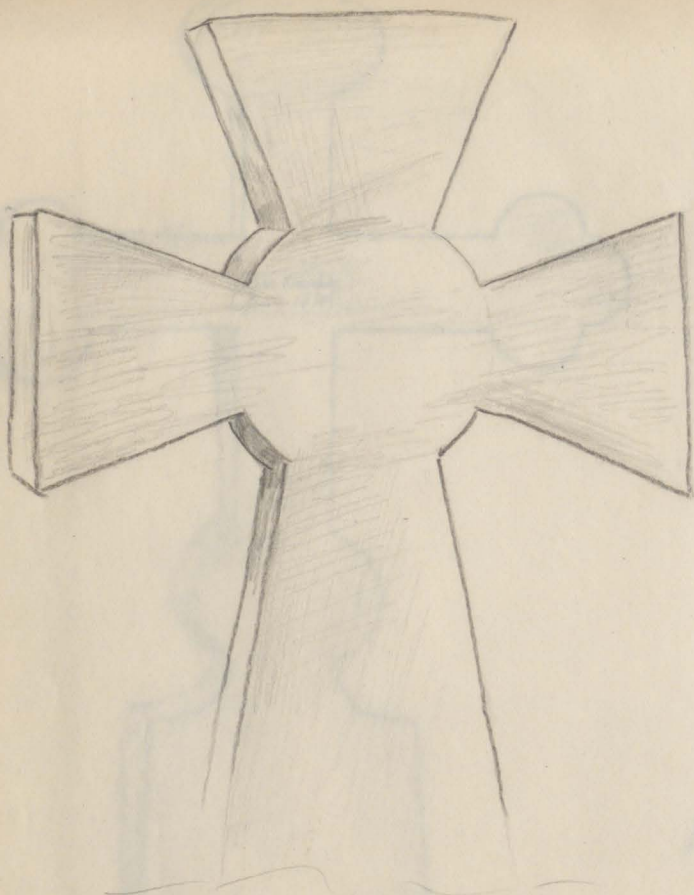
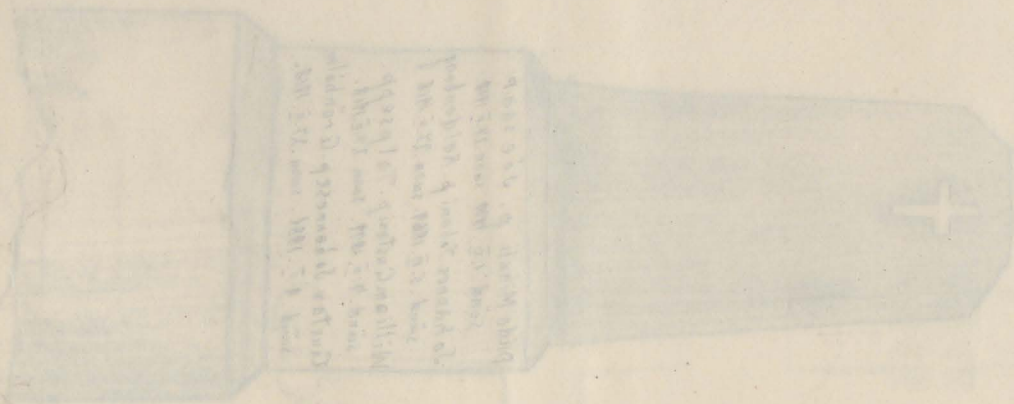

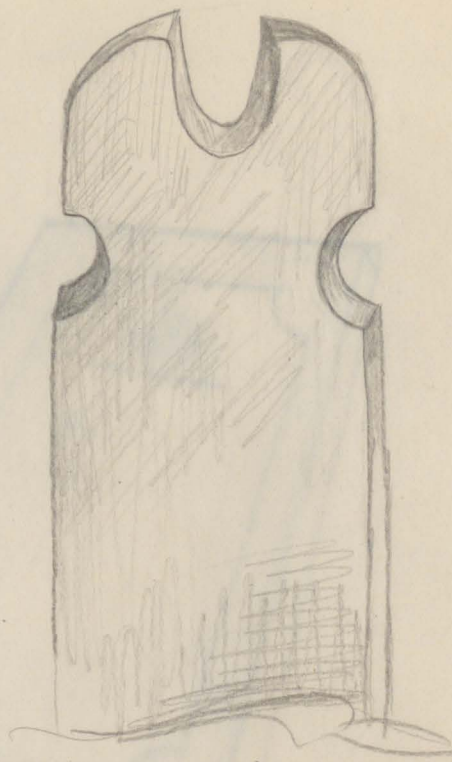
Diido Mihali p. Jõe saap
 sünd. 1. II. 1877. surm. 27. II. 1918.
 Johannes Johani p. Kaldenberg
 sünd. 5. II. 1869. surm. 27. II. 1918.
 William Gustavi p. Talpsepp.
 sünd. 7. II. 1879. surm. 27. II. 1918.
 Gustav Sokonese p. Grönhelm.
 sünd. 9. I. 1884. surm. 27. II. 1918.

9.

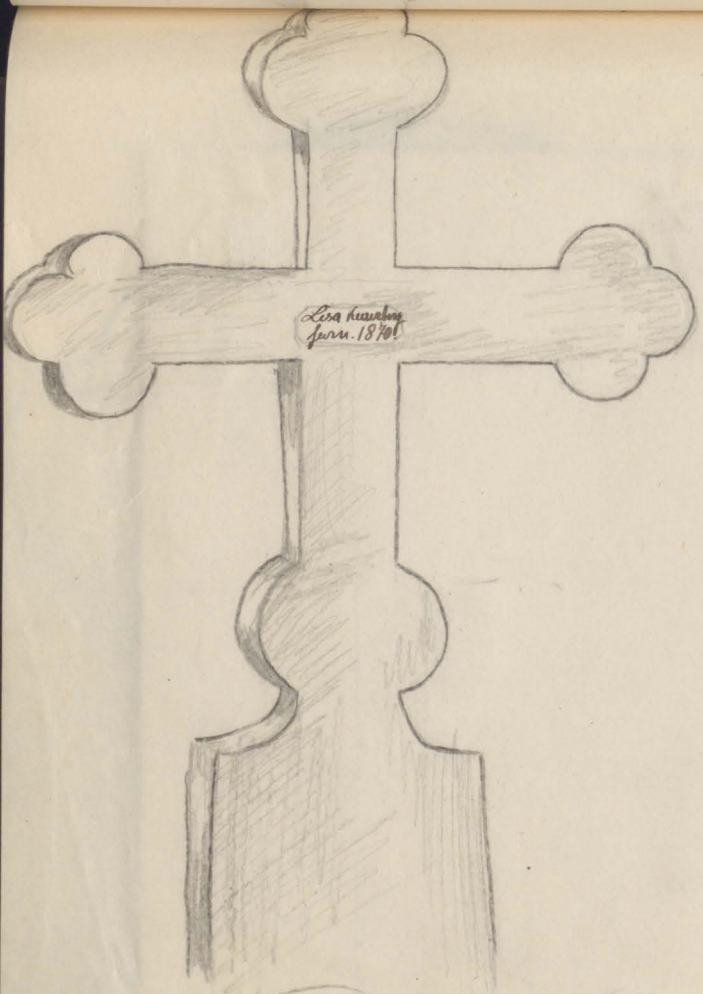
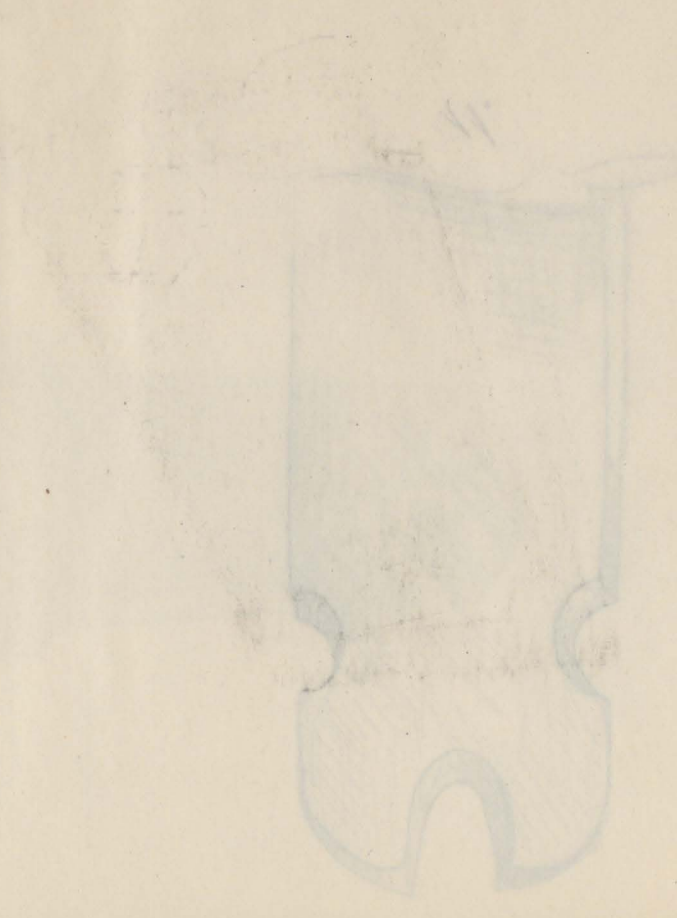
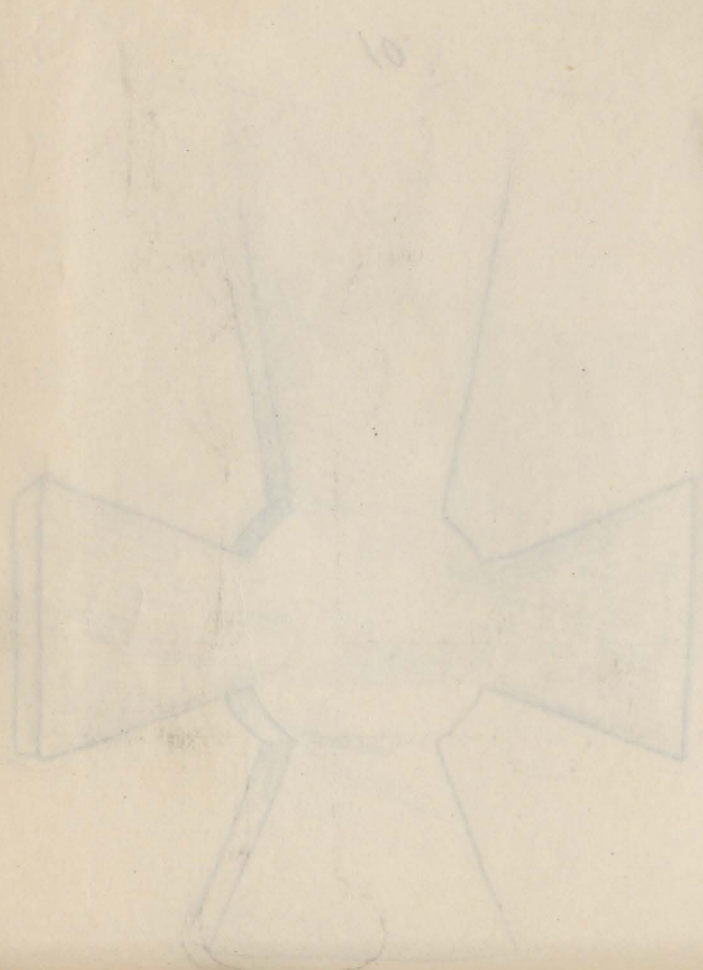

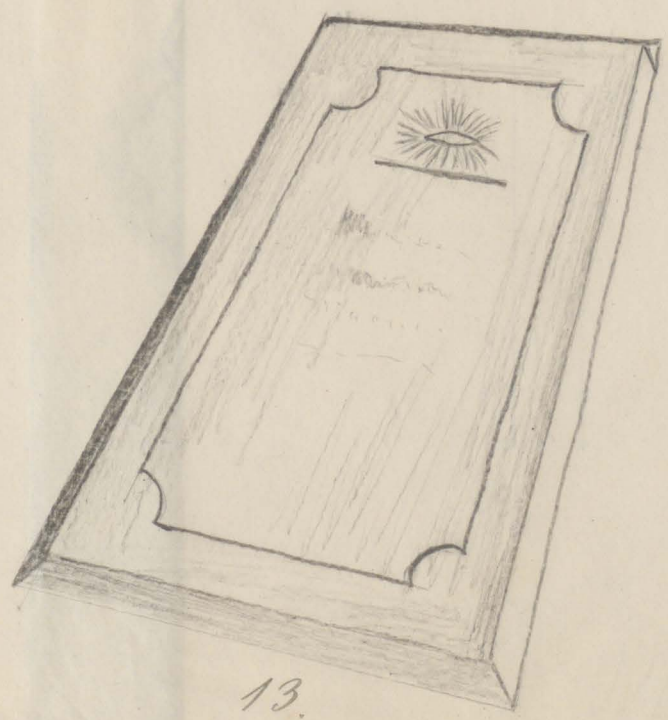
10.

11.

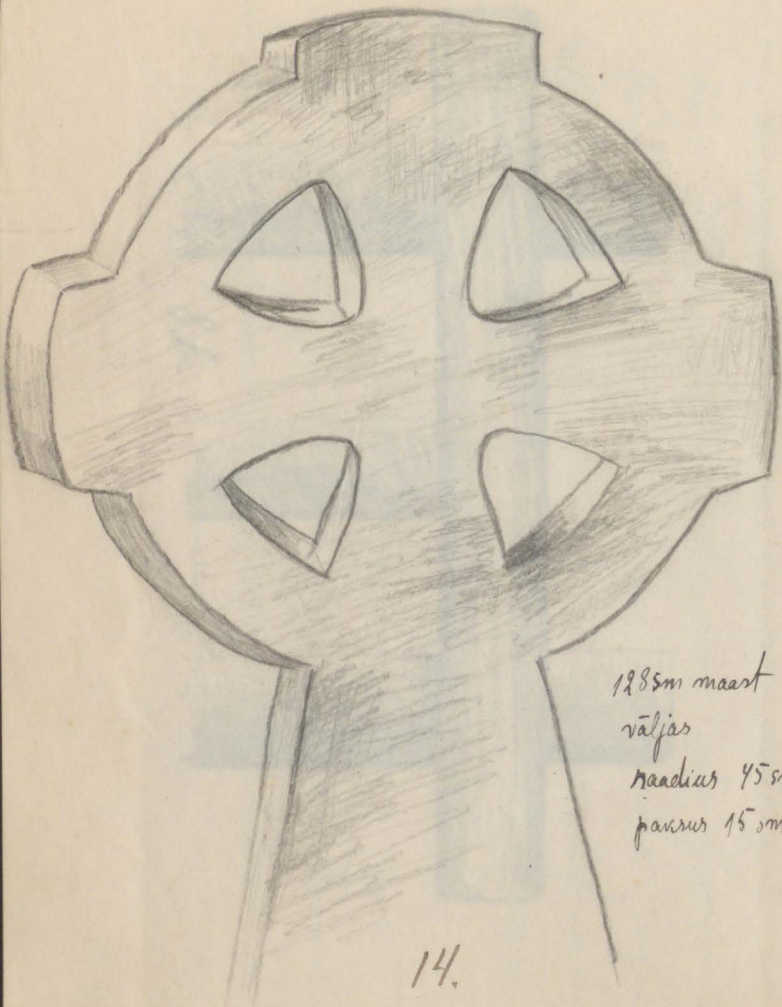
12.

13.

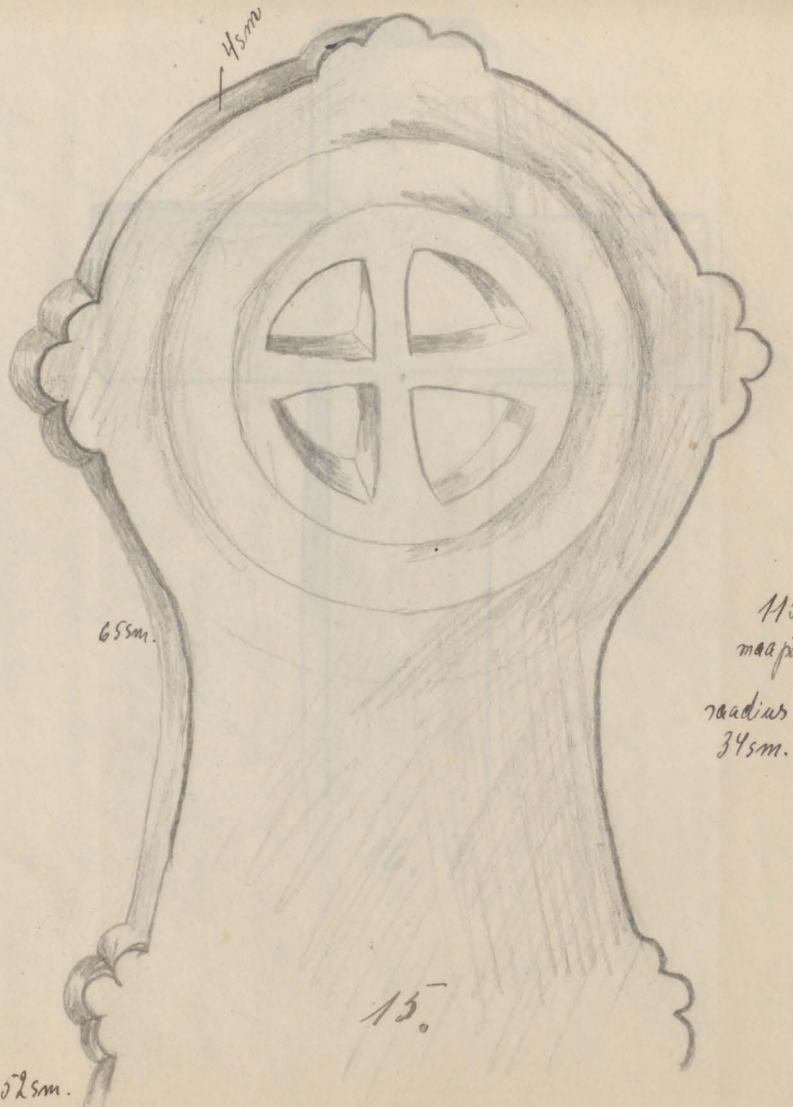
-94-

106

128sm maast
väljas
radius 45sm.
paksus 15sm

14.

65sm.

45sm

115. sm |
maa püäl -
radius
34sm.

15.

52sm.

- 98 - 86

107

Vaneimate säilinud haamärride hulka kuuluvad nii Kadriina kui ka Helma valmistatud asjad. Täiesti kivist rataristid. Neile järgnevad tüüp 4 ma hulka kuuluvad ristid. Kõige vanem neist, millel aastaarv jääl kuulub 1824 aastasse. Hülk ristidestaga, millel rivi kurtunud, võivad veelgi vanemasse aega kuuluda. Nimetatud tüüp esineb praeguse ajana. Kivi plaate leidub juba aastast 1775 kuni praeguse ajani. Tüüp 1 ristidest ^{vanemim} millel rivi, kuulub 1832 aastasse. Tüüp 5-dast leidrin kõige vanema rist. a. 1826. Tüüp 2 ja 3 näib harvastele võetud olevat 19 sajangu teisel poolel. Teistest tüüpidest 6-16. jonnistes märgid esinevad enamikus üvri nähetena. Tüüp 8a on rauast, siin näri ^{niisugused} järeleaimatud; tüüp 8b on puust, enne arvatast ralgens näritud olnud, nüüd sinakas koll. kuulub aastasse 1889. Tüüp 11. on kivist puudest rivi kui ka aastaarv.

Esinevad ka hülk puuristid, mis aga enamasti kirjata, asjad pehvinud ning sammeldanud. Mõned puuristid on isegi katusega nagu joon 6 lkv. 87.

XXIII.

Kas on hauamärviide hulgas kurioosume, missuguseid ja mis ajast? Kas on muidu kohaline isäraldusi?

Kaheksa surnuaja hauamärviide hulgas pole kurioosume, samuti ^{pole} ka kohaline isäraldusi.

Kurioosumina võiks vahet võtta üht väikest puu sammast, mis asub viirvast paremat näht, paarümmend sammu eemal. Sammas on ülevalt mämi ja alt kammepuust rüüdatud. Nimetatud sammas on juba võrdlemisi rüüdenud, on olnud alt naga näeb rohelisest värvitust. Viirva kandis Peeter Viialaus; järel, olla siia ~~see~~ sõja ajal saagi Poola sõja ülem maetud ja nende usale vastavalt asetatud siia sarnane sammas.

Vaata joonis järgmisel leheküljel. Pipp on purunenud, on lõppenud arvatavasti munarakajuliselt.

XXIV. Kas on muidu veel haudu ja haava-
kirju kihelkonnas, kus ja missuguseid
(perenondlinud matusepaigad, sõjahauad,
kooljahauad, nalmed; kivirangrud, natku-
nalmed, teadaolevad ehk arvatakse vanad
hauad ehk matusekohad kihelkonnas üldse)?

1. Sõjahauad.

Kadrina kihiku ees, praeguse ^{langen.} sõdurite
mälestussamba all, on olnud vanal ajal tähtis
koht olnud, sest siia on maetud jõe-äär-
rikkis sõjamehed, nelledo juurest leitud sõjariistad
ja ettearjad naulevad aastasse 800-1000 p. Kr.
Maetud puu parast tehtud kivistudes.

Poola sõja ajal on maetud langenud
sõdureid Ristkämäle kust hiljuti leitud surnu-
leid (P. Viialau'i andmetel)

Udrine mõisa parui on maetud ilmasõja
ajal kaagi vene sõdur.

2. Natkunalmed.

Kadrina kihiku ümber olval surnuaial,
kihiku taga, pakemat nätt, praeguse surnuaia
müüri nurgas, on ühishaud, nagu maetud
inimesi natku ajal. Kõrge rüügas ulatab praegu

mis andmetel?

müüri ülemist ääreni.

Nääruti mägedes, Hudla vallas on Musta-
katku talu. Sii on natku ajal surunud maetud.

3. Kalmed.

Poruuni vallas, Lasila küla jäi ellõde-
talu nrundi vahel on olnud matusepaik, va-
vater leid välgä tulnud. Siin samas ligidalt
kalme-lepis, kus na leid leitud.

Sauri Jõepere Viiku (Viinuu; mägi kujutat-
enesest hobase jäi neieis kõõru) külas Kalme talu,
mille põlletud leid nünder esile tuleb.

Kolga - Kõrre vallas Viikarvas Müklbachi
na endine matusepaik olud.

4. Perimondlikud matusepaigad.

Udrini mõisa pargis uraku Peikbinderi-
ste matusepaik üle 300 aasta vana. On olmas
võie nabel, kuid na välgäpool nabelist on sur-
haudad. Nabel on sõja ajal rüüstatud.

Mädapääl (Mättapää), Kõrre vallas,
mõisa pargis saarel naas hauda, siii maetud
endine mõisa = omariis Wender või Reutel.

Nääruti Kadapiius, Luisehofi talu
narjamaal naas hauda, maetud Heimbergi
nimelised isinud, ristõ pole.

M Kas hauda ja kirju
ei ole.

kirju?

kirju

MS 1. Kuidas kigad käivad?

Neruti mägedes, Neruti mõisa omaniku Kiroksteini matusepaik; olemas haavad; 1927 aastal asetar haudadele viivid, tahab eden matta.

Ilumäe Lemuseljal, Palmse vallas Put. miisu perekonna matusepaik

Mühlbachi perekonna Nõmme vallas surnuad, piiratud aiaga riste pole ega ei tah: tiratui panna; miisu? ei ta.

Imartu Niinemäel Uudla vallas on ka matusekoht olemas.

5. Vanaaegsed matusekohad.

Okepalu kiriku ümber oluud surnuad (võata küsim XXV -) Larila Auuleveni; Kolu Okepalu magarini aiada juures. Näha vaid liivaküngas.

Orbavere - Tallinna maanteele väljominnes.

Aaspere vallas, Viitna Nava maantee nurgal 14. verstaposti juures oli uerajät, kui Viitna kirik olemas, surnuad. Puid istutatades tuli maast jooksid välja.

Loobe poolle on uukt, mis kannab nime - Surnuasia väär.

Udrise Kõrpsel viita juures on olemas

mis andmeid?

Nabelimägi.

Kauvere vallas, Jarto küla, Voomaraha talu maa peal olevalt nabelimäelt on leitud sõlgi, raha, luud, künnal praegu jätetud peal.

Harjuma jaärvkannas, Kõnnu vallas, Viikaroo külas, kõrgel Looa jäe kaldal on Pauna Nõmmes nimeline isa-surnuaed.

Kõige vanem surnuaed matusevõh on Hõbeda Ahila küla põldudes vanaaanteed rivide vahel.

1931 a. on Harjuma jaärvkannas, Kõnnu vallas, Viikaroo külas, kõrgel Looa jäe kaldal on Pauna Nõmmes nimeline isa-surnuaed.

6. v. 18. Kõnnu vallas, Viikaroo külas, kõrgel Looa jäe kaldal on Pauna Nõmmes nimeline isa-surnuaed.

mis andmeid?

XXV.

Kas on vanade kirinute ja nabelite
asemeid, olgu katoliin või Luteruse
usu ajast ja mis on sääl näha või mis neist
teatakse?

Kadrina kiriku pakempoolisel küljel,
paarveimnemend sammee kirinust eemal, on vana
a. 1833 lammutatud nabeli ase. Praegu täies-
ti maataras pole mingit jälge temast enam järel.

Alumäe esimene kirik pole mitte samal
kohal olnud, kus praegune (1734 a. r. l. h. 43)
On arunud arvatavasti Viitna küla lähedal
(Die. Ev.-Luth. Gen. in Russland Band II l. h. 68)

1731 a. on Viitna järve ääres veel asu-
nud kirik, mis kannud Piiba Viitase nime
Praegu pole mingit jälge järel.

Jüri mõisa, Vaku Nõmme ja Viitna vahel
on olnud vanasti Naboti (Nepomuc.) nimeline
kirik.

6 kilom. Kadrinast põhjapool, Kadrina
Palmse tee lähedal, Aaspere vallas, Hõbede soogu-
konnas on n. n. Valumägi või Vaalumägi ja sellest
õhtupoolse nõrgel mäeseljal Kolu: Tapa rühis arut

mis andmeid?

Sp. Beermann!
kes näid maand
rahvasuust ümmand

mis andmeid?

Okepalu virikumägi. Plural, laagedal platsil on võraga näetud kõrgem rüügas, mille all aruvad endise viriku akerrarred. (Ep. Bar-manni andmeil, kes neid enam ei näinud rakvaruust kogunud).

Kedrina rüügas, akerrarred, rüügasid ja nende suu all olevad rüügasid on rüügasid ja rüügasid.

Vaata püramide rüügasid lha 110.

[Handwritten signature]

XXVI

Missugused on leiduvad vanad
pitserid, mis riivi ja kuji neilon?
Kas on mõned vanad plaanid või raatid ri:
riinutest, abiriinutest, nabelitest ja nende
sees olevatest asjadest ja mis ajast nad on?

Kadrina riivust, abiriinast, nabelist ja
nende sees olevatest asjadest pole mingisuguseid vaa:
teid ega plaane.

Vaata pitserite kujutisi lhr. 110.

Kadrina
Ewangeliumi Lutheruse
KIRIKU WALITSUS

XVII

... .. 29

№.....
Kadrina

[Faint handwritten text in Estonian, including words like "Kirik", "Kadrina", "1596", "1654"]

Kadrina kiriku walitsus

XXVII

Mis sisuline on kirikuarhiivis kõige vanem kirjalis materjal ja mis ajast ta on? Kas on kiriku arhiivist headepärasest dokumente mujale viidud?

Kõige vanem dokument kiriku arhiivis on 1596 aasta kiriku kroonika, mille jäälri: ni järgmiselt kõlab:

„Kirchenbuch zu Tristfer S. Catharinae von der Kirch genant.“

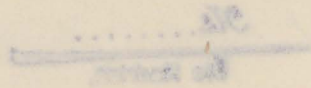
So Anno 1596 den XVIII. Septembris
Durch Herrn Davidem Dubborkhium dieses
Ehstnischen Fürstenthumbs damals Verordneten
Visitatorn angefertigt Undt nun aufs neue
guter nachricht halber wieder ins reine gesetzt.

Welches geschehen den Ersten Tag Junij
Anno 1651.

Sisu:

Kohe raamatu alguses on märkus, et see 1596 aastal kirjutatud raamat juba vöndlemisi vana ja viiri ka juba peaaegu tundmatuseni tukmunud ja vaevalt loetar sellepärast on ta õpetaja Christian von Wegdenhagn'ilt

Kiriku arhiiv
Ewangeliumi Luthera
Kiriku arhiiv

Kiriku arhiiv
Ewangeliumi Luthera
Kiriku arhiiv

1. juunil 1651 aastal sõna sõnalt ümberkirjutatud.

Anno M. D. XCVI. XVIII septembris oli kiriku
kiriku visitatsioon.

Kiriku nurgakivi panemise kohta puudu = lht. 8.
vaid kindlad andmed. Ei leidu dokumente, milles
seda oleks puudutatud.

Vähem tähtsamatest päätükkidest see saamatus
toon vaid peälkirjad.

Von Einkünften der Kirchen lht. 10.

Von der Kirchen Sigell vndt Briefen.

Kirchen Brieffe.

Von der kirchen geschmeide vndt Altar
Ornat.

Kirikul on olud naks karinat. Mõned
höbedad ja nullatud (Kleijbletter) mi-
da vöörmünder Jacob Taube ära müünud.

Praegu on kirikul: karinas ja pater-
sest ja väljarpoolt nullatud (lood) selle niminud
Dietrich Arindt 18 septembril. Üks ülemine nullatud
karina niminud vel proua Assarische. Siis on
olemas vel üks ülemine nullatud karinas ja pater.
Altaril on naks katet.

Surnute matmise juures tarvitatava suure punase

keci rinninud Johann Majdell.
 Von der Kirchen Lande
 Von der Kirchen Hörschläge
 Von dess Pastorn Jährlichen Besoldunge, Ein-
 künfft vndt Berechtigkeit. Chr. 19.

Von dem Offer(?) Chr. 20.
 Suurte pühade esimese püha sissetulocu
 saab õpetaja.

Von dem Bergebrisse der Todter.
 Turnu eest oli sabatahtlik marss.

Von dem Kirchen vndt medemen² Chr. 22.

Von der Kirchen Provision Ho Vndt
 Vormündtschaft. Chr. 23-24.

Proviante ja vöömündrid peab olema väke-
 malt naus, et nad korralikult visinu eest suu-
 daukid koost nanda. Nende koole all on visinu
 surmine rui ka väline elu. Nad võivad raha,
 mida olemas ja mida otsenoke vahugilo ei tar-
 vitada, väljalaeata.

Visitations Abscheidt zu Tristfor Ver-
fasset den 7 Majj Anno 1649. Chr. 42.

Räigitaruse noke alguses uuest valitavast õpeta-
 jast s. o. Christian von Weydenhaynist, kes müll
 veel müllaldaselt eesti kult ei valda, kuid seda

ligemal ajal püüab selgus õppida. (2) Soovitanse, et ta oma eluajate õpetajate esnujul talitans ning kõivi konsistoriumi nõudeid täidans. (3) Õpetajal on ka inarivitsiooni õigus. (4) Kõstrile soovitanse maad anda, et ta sinna omale väicere maja ehitada saaks; seni puudus kõstrimaaja seetõttu pidi ta ühtlasi talur kui ka kõster olema. 5) Soovitanse, et õpetaja eluajate esnujul igal aastal loovalset viritatsiooni toime-taks. 6) Kõiv ei täide omi kohustusi maksude suhtes. 7) Kiriku eestseisjad on vaid üks - Fabian Tiesenhausen; tema abi Henrich Rehbinder on saarsamaal. On tarvidus teise täieõiguslise eestseisja järele. 8) Iga aasta nantakse kõiv tulud ja tulud virikuraamatusse, et järeletulijad neist hiljem teatid võiksid harrida. 9) Kirik ja pastoraat üldiselt korras päale mõnede väiceste vigade nagu lauda õlgiatus, mis sisselangenud. 10.) Rahvas tunneb hästi natevismust. Õpetajale pan-nakse südamele, et ta ka neid, kes omis tead-misis taha jäänud püüaks sellele viia. 11.) Lk. 48. 12.) Nõutakse ka kuninglikeude palve ning tänu-piduete pidamist.

Joachimus Zheringius
Episc: Aival: m. p. pioss.

Kaduna.

124

1596. 18. IX Publ. kirkenbuch aigendled. Kog A.

MDXCVI XVIII Septembris. oli vrotatiseon. riias en allis.

---

abschied. kirchschreibe. 1649. XV. Kog A. l. 42.

(1717. 16 VI.) Kog. Krowna a 1696. l. 49.

(1696. 27 VII. v. piiskop)

(1698. 29 VII. ~~piiskop~~ piiskop Salenam)

(1772 15 VII. piiskop J. v. Woyde)

1794 8^r VI.

Martinus Larenius

praepo: in. Wiriä.

Anno 1717. juuni kuu 16 päeval oli

kirikus viivitatsioon

lks. 49.

Erneuerte Kirchen Ordnung

lks. 52.

Åöp 1651

Des 8den Maji.

Siin näagitakse vöömündritest nende vali-
misest, ametiaja kestusest, ülesannetest, karista-
mise õigustest (väinised süükoed vaid) nagu joomine,
karsutamatus jne.)

Karistuse määrat loetlus. (Esimise korra eksi-
mise eest 8 paari vitsu, teise korra eest 12 p. v.,
kolmanda korra eest 16 jne.; võis ka raha-
trahvius muuta [1paar vitsu = 1 rubla]).

Suured süükoed olid: jumala ja tema
sakramentide keetamine, lastetapmine, tapmi-
ne jne. Vöömündrid peavad üldse kirikus elu
üle valvama, et võis korras oleks. Peavad ka
selle eest hoolitsema, et uue õpetaja kohale
arumisel mööbel ning üldse kirikus kui ka vi-
suaal inventar korras. (nagu sellist näha oli õpe-

kiriklas jäädar mööbel.)
 Raharapp peab olema rauast, mille võt-
 metest igal vöömündril üks ja kolmas äpeta-
 jal.

Nõutakse na kirivaraamatu tarvitusele
 võtmist, millerle võiks sündmari nikelkonnas üles-
 tähendatakse. lhr. 63.

Allkiri: Erik Ogenstierna

lhr. 65.

10 dets. 1654 sai kirin uue kella, mida
 kirivau eestseisja Henrich Rehbinder on valada
 ja valmistada lasnud, hind 209. 25f.

Allkiri:

Christian von Weydenkayn

Pfarrherr Nieselbst.

Neu angefertigtes Inventarium oder lhr. 66.

Vorzeichnüs

Der Kirches Geräths der Kirches
 zu S. Catharina alhier Stöp 1651.

Anno MDC LXXV lhr. 72.

1676 a. novadel karati pastoraati ehita-
 ma. 1677. jätrati ehitamist.

1683a. õpetaja Ewald Rhanäuse ülestähendus: see palju ega asi mausma on läinud (näsi-riisi päris võimatu).

1683 a. oktoobri uus kivitati noor.

1686 a. okt. viirina miüria ja viirula lauda natuse parandus.

lkr. 81.

1684a. mai lõpus tehti viirikule uus natuse ja korni ots. Meistrid olid Simipallo Andrus ja Walgma Johann. Septembri uue lõpul kõmba-riid ligi 100 vabatahtlikult ilmunud meest viiriku korni otsa üles ja paigutasid kohale; korni otsa pandi uus.

Oktoobri lõpus on natuse naetud ja na muud tööd valmis.

lkr. 94.

Vernere Verzeichniß d. Pastorats-Ver-
besserung wegen A^o 83 & 23 Fbr.

hiergebracht wie folget.

Kulude loetlus.

1696 a. 27. juulil visitatsioon piiskopilt

1698 a. 29. juunil visitatsioon piiskop
Joachimus Saleman'ilt.

1772 a. 15. juulil visitatsioon. J. L. v. Wrangel,

Joh. George Berge, Joh. Heinrich Schwabe, Joh. Chr. Paucker, W. E. Eberhard, J. E. Kiesen.

1794. a. 7. juunil visitatsioon. Otto Friedrich v. Staczelberg, praost O. W. Eberhard, praost F. F. Glaustroem, Th. Sabler - praost, J. A. Hofmann

1692 a. 12. detš. valiti Rittmeister Fabian von Tierenhausen nixiku eestreisjaks

1693 a. - 1695 a. niximulaena reisurovad.

1695. - asutati kool. Gedruckt Elisabeth von Tierenhausen ninvis kõbeda nullatud oblatoori. 10. juunil tehti koolimaja ehitamisega algust

1699 a. (ei saa midagi aru, õp. Joh. Chr. 110.

Meisteri näeniri võimatu halb. Ab.).

9. septembril oli nixiku laenuks 70 rubl. 5 kop.

väljaminevad; jäi järele 17 rubl. 38 kop.

1701. a. 19. nov. Matuse raha ostjad nixikus Loxo Leppa Hans ja Kurris Loxo Jüro.

1814 a. 16. juunil visitatsioon. H. E. von Löwenstein, Reinhold Johann Winckler, Johann Gottlieb Kettler, C. A. Hofmann.

1709. (24. juuli) otsustatakse, kui Jumal raha annab nixikla ja nixiku kooned wõrdasäada.

1710 a. märkripäeva ümber õpetaja surnud.

Kadrina kihelkonna alla kuuluvate mõisate lhn. 118 ja nende omanike loetlus: 9. (Pahlen, Fabian Wrangell, Carl Wrangell, Justus Magnus Rehbinder, Reinhold Rehbinder, Nieroth ja Albedijl, Rehbinder, Pätz Pfandthalter, Christian v. Minden)

Õpetaja Handtwig kirjutas, et sõja tagajärjel olla kihelkonnas ja kogudus pea täiesti vähjasurnud ja rahnudest hävitatud, nii et 326 talust ainult 120 järele jäänud. Täiesti valmis-lhn. 119. ehitatud ja torida St. Katarina kiriku leidnud ka ^{osalalt} mahapõlenuna sest, Selle alla vaenlased juba a. 1702. ära rüüstanud ja osalt mahapõletanud, nii et ka kulu aega rahnaseta ja tornita seisnud. Nad alla na kiriku sees mitmed rahnas tule põlema süüdanud, kuid jumala armu läbi jäid pruutumata altar, kantsel ja kiriku pingid. 9-10 noorlühkiit röövis ja viis vuenlane naasa. Õpetajamaja, rehi, ait, tallid ja noolimaja langesid tule ohvris. Kogudus ehitas õpetaja Meistrile uue maja, rehi ja noolimaja, aga paar aastat enne rahnas tuli vaenlane uuesti ja põletas röövis kooned jälle ära. Nus õpetaja Handtwig leidis 1711. tuhahunniku

est, elas kaks aastat taludes, kuni talle
uus elumaja ehitati. Alles nüüd sai na si-
riv laudadega naetud.

Järgnevad viitungite noopiad.

1720. ninnisid paroness ja maanohr Jert-
nuta Elisabeth von Tiesenhausen ja von der
Pahlen kirikule nariva naitte.

1717 a. jõuluis ninnis Reinhold Johan
Rogge vastu haavelisenuünlajala, mida nantsli
nõrvale, paremat naitt, asetati.

1720 a. jõuluis ninnis Elisabeth Eschlitzi
suure timase altari lühtri varustatud nimega:
Joes Grubbens.

Reinhold Johann Rogge ninnis kaise just
samaraguse, millel tema ja ta naise nimeid,
tänuks, et Jumal teda raskest haigusest jälle
oli lasknud terveks saada.

1723 a. 30 juulil altari riistade loetlus lkr. 135.

1. Hobedast nullatud veini kann 96 loodi
2. Suur käiest nullatud narivas ja jaksen. 65 loodi.
3. Vähem, araliselt nullatud narivas ja nullamata
oblatiiviks. 45 $\frac{1}{2}$ loodi.
4. Väike veini pudel 17 $\frac{1}{2}$ loodi.
5. Hobedast nullatud oblat Corry $\checkmark$ 16 $\frac{1}{2}$ loodi.

6. Altari kera, kerele kobe kaunistus 4 1/2 loodi.

7. - - - - -

8. Kariva mate 9. samuti.

10. vask nahavarp.

1724a. lihavõtteks kinnis Porvaste Aend
terve perevõmma nimel arvontähtri, mida soovis
ette ülesriputati.

Augusti kuul kinnis Carl Gustav Wrangell
ja abivaasa Korrulle punasest sametist pardiga
kiriõu koti. (Klingbeutel.)

1726 a, umbes jaanipäeva ajal on taerin
kiriõu naturalt laavad, mis alles hiljuti valmis
said, üige hää tüvi ära viskunud ja maha pai-
sarnud, milledest kulu tüüsti pilbastatud nii
et ainult osa natust mendeiga jälle katta sai,
sarnaselt, oralt nat mata seisid kiris jälle terve
aasta.

1727 a. parandati natas; kulude loetlus 3hbl.
42uop.

Õpetaja Handt wig'i surma järele kinnis
Ewald Pakula von Kurrisar ravis arvontüht-
rit oma äia major Rehbinderi mälestuseks.

1733 a. 6 aprillil soovib Heinrich Bar tea-
heid mas taludel Fimal ja Larrila'l on pere-

norma matusepaar. Andmeid sellenokhta virinua-
raamatutes pole. Käster Daniel Springfeld'ilt
kes siin 30 a. ametis olued saadakse siini jäi-
tur teade Chr. 146.

1802 a. 28 sept. virinu visitatsioon. praost
Hermann Johann Schutte'lt on Kästi uuda-
läinud. Koguduse haldmistega jäi täiesti rahule.
Virinuraamatud on korras. Virinul on 2 nella,
nende telinud täiesti korras. Virinu parandu-
siga on alatud. Virinla on enamvähem ela-
mismõeldavus reisunorras. Kõrvalhooned aga va-
javad parandust.

1846 a. 8 dets. visitatsioon praost Fried-
rich August Hirschelmann'ilt; õpetaja Hugo
Richard Pauczer, Constantin Winkler.

1851 a. 5 aug. visitatsioon praost Hugo
Pauczerilt Almäl

1857 a. 14. juulil visitatsioon praost H. R.
Pauczer'ilt; C. Knüppfer, E. Hellenius, G. M.
Pauczer.

1860 a. 29. mail visitatsioon praost H. R.
Pauczer'ilt; C. Knüppfer, E. Hellenius, A.
Baer-virinu eestseija.

1861. õpetaja Hellenius haige, tema aset

käidale abiõpetaja F. W. Treuer. 1864 saab
Treuer iseseisvaks õpetajaks.

~~1874 a. 1 sept. praost J. M. Paukerilt
visitatsioon; H. Hoffmann, E. Pauker.~~

A. 1877. ühendati Plumäe ja Kadrina ühis
ja valiti ühiselt õpetaja Lemmametisse.

Õpetaja Lemm valiti a. 1886. Kurelaar
St. Laurentiuse kiriku ülemõpetajaks ja tema
asemele valiti 14 mail 1886 a. õpetaja J. H.
Luther.

Lõpp.

See 1596 a. kroonikas on kollases pergam
entvõites kuldäartega, millel on isegi muster.

Nimetatud kroonikas üldse imeliin järje
nool, sageli aastad läbi isegi paisatud. Käägi
kause 1700 aastast siis niimane jälle tagasi
1600. lo. jne.

Kirjavärsis : ~~oo~~ oo = u ja v; η = i; i = j. jne.
Nimisõnad on sageli just väikeste tähtedega alatud
kuna sageli aegsana ja isegi sõnad suureft on
kirjutatud. Õige kirjutus üldse väga vale ja
ebatäpne.

Kirchen = Buch

der Kirchen

zu St. Catharinen

gehörig

angefertiget

von Samuel Nauhaus

Pastore bey gedeckter Kirche

A. 1734.

Kirchen - Convents - Schlüsse von

4ten Juni 1795-(1841) Pagina 111.

u. Kirchen - Chronis von pag. 366 an

u. Chronis der Capelle Ilomäggi v. pag. 43 an.

Inventarium auf alles, so der Kirche

zugehöret A. 1734 d. 19. Maji. Lhr. 3.

Samuel Nauhausi ametisse astumisel on kirik
vana ja halvast seisukoortas ni seest uui na väljast.
poolt 1710 a. möllanud sõja tõttu. Tornis on 2
1729 a. muretsitud nalla. Kantsel ja altar on

osalt juba konnivarisenud. Käärnamber nõlbmatu, avendata ja pörandata.

On järele jäänud 3 kroonlühtrit. Kus ripub nooril altari sees teised kirikus. Altaril on 4 suurt tina lühtrit. Punane atlas altarinat kõbe plaadiga. Kõbedaga kinnitused kirikunõu. Kullatud varinas ja oblaaditaldriin millede vaal 65½ l. nendel nimed Fabian von Tierenhausen, Gertrud Taube. Varinas nimetähtedega F. T. G. T. Väike halvasti kullatud taldriin. Kõbe ja sest kullatud oblaadist, mille vaanel napi nõoval tähed G. C. V. D. P. G. E. V. T. Kõbe kann. Tinane pudel nr. 4. Amulauarätt kuld pitsiga, äär südiga kinnitad ja keskel kuld tähed, naunis vana; teine samasugune vana ja päris nõlbmatu. 2 kiriku randeruami. 1 randeruam jalastega.

Kirikus laevas olevad asjad; dokumentid: kirikuraamat 1651, 52, altarinat, 2 vana kullatud kõbe varinat, 2 taldriinut, 1 koos, 2 oblaadist. Kõrsi.

Õpetaja Handtwigi majast saadud vasest raskast, väikene kõbedane veinipudel 17½ l. millel tähed E. E. V. D. sellel auk sees, ei saa kinnitada.

1744 a. 1. ant. müüdi kiriku konnendi otsuse

vanad kōbe arjad ära ja saadi sellest 51. rbl. 50 kop.
(103 loodi: à 50 kop.)

1745 a. 15 sept. kinnis kōbete valitseja Kob. lkn. 5.
randt'i maine 3 rubla, mille eest nantsile liiva-
nell muretseti.

1748 a. sept. annetas pr. Pättnül armulaua
rätiku millel tähed F. M. T. H. - M. F. T. N.
G. D. R. 1748, mis tähendavad „Jesus
mein treuer Hirt (lässt) mich im Tode nicht
* Gerdruta Dorothea Rehbinder. Oma õelt
viingitud linale lasnis ta punase siidiga kinnis-
da tähed F. R. F. F. W. D. H. F. H. G. F.
B. E. R. 1719. - „Ich ruh in Jesu Wunden
da hab ich Hut gefunden Barbara Elisabeth
Rehbinder. lkn. 6.

1759 a. 5 dets. õp. Harpe ajal on juure tul-
nud üks communionirätt, Kus suur surmusean-
narmastega, väike tinane haigetuarinas ja taldris,
tinane veinipudel - 1 rortel, vasa ristimirnõu.

1796 a. õpetaja Schwabe ajal sama inventar.

1800 a. õpetaja Knüppferi ajal lkn. 7.
Kōbe kann - 9 l. Kus kōbe varinas ja oblaaditald-
ris, mis vanast kōbe pudelist, varinast ja oblaadi
taldrinust ümberalutatud. 2 uut siidist varina rätti,

milledel tähed J. H. v. H. 1791. ja J. H. v. Hel:
nig 1795.

Dokumendid (Schriften) raamatud ja kiri:
nuraamatud. lks. 8.

Was an der Kirche repariert und gebaut
worden. lks. 11.

1734 a. sügisel tehti vääranambrile pörand
ja annad.

1739. parandati valmistu müür 1735. old
juba väravad norda seatud.

1738 a. 28 okt. otsustati konvendi poolt kiriku
parandamine ette võtta. 1741. algas kiriku parandamise töö. Lubi toodi Palmseri, teine materjal nagu liiv, palgid, laudad toodi Narvast. Kiriku ja torni vatus läks maksma 85 rub. rahas ja metaurast. Töölehtes venelased. Müüri tööd old 1740 a. ühele sausa meistrile 210 rub. eest väljastatud. Kirikuvaestele ehitati kiriku külge väike lks. 13. sandinoda ja vääranambrile sai vamin. Kirik is varustati hääde avendega, millede eest klaassepp 31 rubla sai, samuti tehti na uued uused ja tornile luugid.

1744 aasta sügisel kelas konvent matrised kiriku pinnide alla ära, et pinnide lõhkumist ära

hoida ja määras matmise nokras noorimeemi, ter-
 ve nukumise näigu ja oreli noori aluse. Hauad olid
 valmis müüritud ja puu laugiga kaetud, sarnud
 maeti üksteise peäle. Selle tõttu paigutasid oma-
 sed perekonna hauakivid pinuude alt torni alla:
 [Maise Tõnu ja tema vend Jüri Palmsest (1699),
 naisamuti Werni Toomas Wakanulmalt, Jüri Meier
 Sootagusest, Louise Hans ja mõldeid: Jaan Heil-
 jält, Abram Uudlast ja Hans Wahnast. Maise
 Tõnu perekonna vapp on Klumäl kirjikus] (See
 osa suurest klambrist alates on võetud Kadriina
 kirjikus pühitsemise laulehekelt aastast 1922, ja ei
 ole mitte sellel kroonikas olemas, Ah.)

Nend, kelle matusekohad enne istete all olid,
 seid erimesed ja eelmised kohad, ülejäänud ^{mõne}
^{omani kuud} järgmised. Et aga na mõned talurid oma-
 le perekonnamatusekohad ostnud olid, mis osalt
 pinuude all, osalt vabamas kohas olid, nii et
 uusi istmeid ^{siinse} hästi paigutada ei saanud, otsus-
 tati need matusekohad torni alla üleprida, selle
 lõuna poolsele ossa. Põhjapoolne osa jidi vabans
 jääma nästrile, alamatele kirjikusse seisjatele kui
 na neile, kes raha eest kirjikus veel matusekoti
 soovisid. 1745 lavis Stael-Holstein uue nautsli teha lkr. 13.
 kirjikuseladud rajudega ja ülestõusmist pildiga ja parandas vana altari - 50 rbl.

Kui kirik korras, andis kirikuherra nõuend väl-
ja järgmised sädused:

1. Wegen der Festtage.

a). 4 erimest pinui mõlemil pool päänäinu jäuvad
mõljapidajate võivad istuda nur kohal tahes si
määrata ära. 5- pastoraadile ja siis jäsevad
kalepogjad.

b). 3 erimest pinui mõlemil küljel ja seina vastu
kuuluvad ameti ja väsitööliste ning nende abi-
naasadele. Järgmised nans aga kalepogjadest- alam-
kirikueestseisjatele ja nende naistele.

d). Kake kiviaga suurendatud pinui on löu-
mas meestele ja põhjapoolses küljes naistele.

2. Wegen der Begräbnisse.

a). Kessel altari ees Undet ja Hulfel (eins piigi
all).

b). kõrval paremat näht vastu põhja Palmse. "

c). pakemal pool vastu löunet pastoraat.

d). Undet ja Hulfel; all Kuvisar ja Woddich. (i. pall.)

e). selle kõrval nautsli trepi ees Budhöfden,
Woddofen ja Gentack (jäänud vanale kohale)

Nend 5 eelpool mainit matust on nooris.

f). Koori ees väigur Johnal ja Lassila

g). nende kõrval löunas väine Pallalile kuuluv
matusekoht.

k.) edasi Jõhnal; ja Lessila all on Sasimõis ja Jõmper (või endised) (varem piigi all.)

i.) Hõbbet. j.) Watkul. k.) Mämmisarv

l.) Kichlefer m.) Kõndes n.) viir ja Arbafer.

viimane torni all. lks. 15.

3. Der Bauern ihre Begräbnisse sind solcher Gestalt.

a.) Piuude taga uuri all, tõuna küljes vastu müüri Jüri Meis Sootaku'ast ja tema sugulased;

b.) selle kõrval Loxo Haus tema naaber;

d.) nende all vastu müüri Helja mölder jaan oma sugulastega;

e.) selle kõrval Verni Tomas Vakkauulmust ikes sugulastega, millel rivi peal ja sellel nimed, kes häua astnud;

f.) nende kõrval Meine Jõnnu Palmest, na rivi

g.) nende all Kndla mölder Albeam.

h.) Põhja küljes uuri trepi kõrval müüri vastu Põhna mölder Haus.

4. Zur Künftigen Nachrichten dienen folgendes:

Põrandale on parandamisel vanu rive paigutatud, kuid seepärast ei tohi veel mõelda, et saäl kus rivi on na matusevõht olemas.

Kirik, oli nüüd seepidi remonteeritud kuid teada ka. lka. 76.
 keti va veel aramaalida. 1752 a. võeti ülemestrais
 ja Axel von Holstein'i ja Helwig'i eestvõttel maalid,
 kes mai ja juuni uu juonul töö ära tegi ja selle
 ust 110 rbl. sai. Et nagu juba öeldud Holstein vastu-
 li omal kulul teha lasknud, laskis ka teada nüüd
 va veel omal kulul maalida ja oma vapi ning
 nime pääle teha ja maksis selle ust 30 rbl.

Nachrichten von der Capelle zu
 Ilomäggi. lka. 43.

Esimesest nabelist - kirinust, isegi asuokast
 pole enam midagi teada. Et aga sarnane kirin
 kui ehitas olemas on olnud, on näha salakoidu-
 nud vanast kirinuraamatust, kus ühes viisitatsiooni
 otruses a. 1849. 4 mais öeldakse, et õpetaja hävi-
 tatud nabeli asemel igal neljandal pühapäeval Palmuse
 mõisas jutlustama pidi, seda tektud vakusauümmendatel
 aastatel ja isegi veel nel sajanul. Jumalateenistuse
 nõuks oli elumaja suur saal. Katus järelle pidas
 õpetaja Handtwig, sest elumaja põletati sõjas maha,
 nuni oma elu otrani Riege mõisas jumalateenis-
 tusi.

Kui päris härra parun Diedrich v. der Pahlen

mõisa omale sai, larnis ta nixinu ehitada. Va:
na aset mitte enam teades, larnis ta selle Flu:
mäele ehitada, et see noquaduse nernel asuks. Ehitat:
ti a. 1429. Seesmisid tislari ja maalritööd, altar,
nantrel, Aoolid ja pingid said täiesti valmis a. 1431.
Ehitus on puust, põrand samuti puust. Altari
taga on väike laudadest ehitatud näärkamber.

Maturevokti ei annud ta nixinus nullelegi, nii
pole sinna siiani na veel nedagi maetud. Võis,
olid need siis kes takes, maeti selle nõrval alival
surnuaiale, millel puuad ümber. Mõlder, Põrnaste
Arend nixinis nixinale nalla tingimisega, et sada
kema nixinata amarete matmisel vabalt tarvita:
da lubatakse ja nii olla see na seni sündinud.

Eestlaulja Henrich Johann Eevr nixinis
sisemisus ilustatus limarele riideli maalitud
krutsifiaasi. Samas atstarbens on na Vohmaste
Reino Peter puust punareus värvitud nahusaha:
ralise kroonlüktri a. 1444 ise valmistatud ja
noori sissevõiga ette ülesripitanud.

Eelasi kirjutab veel õpetaja: Minne ame:
tisse astumisel puudus veel harilik nixinu ornat.
Parun ja abinaasa nixinisid nuld pitsiga ilusta:
tud nimmuniooni rätiku, mille nelfale strale olid

südiga kinnitad M. E. v. P. A. W. v. P. Anno
 1735 & 24 April. Sellele järgnes a. 1740 eesti-
 kulne pübel ja mõni aasta hiljem kõbe, sest
 nullatud narinas samaruguse ablaadi taldrinu ja
 nartiga. Igal neist seisab jääl: Orend Diet-
 rich von der Pakken, 1745 S. 7 Mart. chr. 45.

Selles kirikus peab õpetaja inna veel iga
 neljas pühapäev ja iga suure püha kolmandal
 pühäl jumalateenistust nii, nagu see visitaatsi-
 onni protokollil järele juba 100 aasta eestni olud.
 Teistel pühapäevadel ja pidupäevadel peab jumala-
 teenistust eestlaulja (Vorsänger), laulab, palvetab
 ja loeb püblist mõned päätürid ette.

Juba 100 a. tagasi on olud soov sija ist-
 seisvat õpetajat saada. Pole nuragilt dokumeen-
 dit leida, et nad seda saavutanud oleksid.
 Kõike oma ametaja abul püüdnin Plemäe rogu-
 dust see suhtes mõjutada, et ta omale isseis-
 va õpetaja valiks. Konvent tuli uunna 1739 a
 märtsi kuul. Avaldati soov, et Kuuralu ja ^{chr. 246.}
 Haljala kihelkondade ligemad külad ja mõisad
 Plemäe külge liidetaus, siis võis Plemägi juba
 iseseisev kihelkond olla, kiriku laadid ehitada
 ja end kirikust pärvirivust - Kadriinast lahutada.

Paklen oli ainuue uue kiriku patroon. Oldi
 lakutamise vastu juba sel põhjusel, et uuegi
 Kuuralu ja Haljala nooguduse liinmeid juure oleu
 talnued poleu. Ilumägi uuegi mitte nii suur oleud,
 et ta õpetajat ülalpidada oleu suetnud ja kõi:
 seus polnud Haljala ja Kuuralu külad sellega rööu.
 Ja nii on uue kiriku kantseni eudisus jäänud see
 on 10. märtsini 1748a.

Ka minu ajal pole Ilumägi pääkirikust
 lakutatud. Kabel on uueist, ehitatud parun
 Carl Magnus von der Pakleni külul (†1863^{20/12})
 ja pühitseu nindralsuperintendenti Dr. Rein'ilt
 sügisel 1843-23/8. Kirikul on valge, ruuminas,
 talvel nöetar väärnambel, millel vana^{kiriku} altari
 pelt. Uuel ehitusel on kantsel ja altar vääri:
 liselt ilustatud. Hiljuti on Palm'i mõisa
 omanis parun Alexander von der Paklen vabe:
 lit seest ja väljastpoolt värvide lasknud. Ma. 47.
 Uel laskis ta oma perueuua matusepaika vähe
 suurendada ja uuei ming raudvõrega püsata. Sel:
 lega ühtlasi suurendati ka noogudase surnuaeda lii:
 napoolse aras. Uue perueuua matusepaiga uueu
 surnuaia asa pühitseu ma 28 juulil a. G. Dom.
 18. p. Trein. laulu ja jumalatoonaga.
 Õpetaja F. W. Treuer, 1874. a. 6. sept.

Kia minu ametisseastumisel olid alud sa-
mad kui 250 a. eest. Plümäs uugudus kuulub
Kaduna uuguduse alla ja õpetaja näib siin iga 7.
nädala tagant jumalateenistust pidamas.

Parun Alexander von der Pahlen nimis liha-
võtte pühiks 28 märtsil 1882a. oma tütre Olga v.
d. Pahleni niikluse puhul Walter von Grüne-
waldt'iga Plümäe viirivule ilusa kõbedast vii-
kimurvaagna.

Õpetaja D. Lemm. 15 aprill 1882.

6 veebruaril 1909 a. nimis Josep Meider
Palmse vallast oma pärisnoha „Allina“ talu
maa nüljest, Plümäe viirinu vastas oleva 800□
ruuruse maatüki, mille väärtus 300 rubla, Plümäe
viirinu omanduseas kingimisega, et võin selle
maatüki äralakutuse nülud Allina talu nüljest
ja viirinu viirind avalikud maksud nambab. lkn. 48.

Von der Vürchen Einrückte lkn. 67.

Viirinauott, naristarrabad, matustel vella
loomise ja surnuteni eest, matuseohtade eest
viirikus, ühe haava arene eest taga viirikus too-

ni juures 3 rbl., edasi nautsile ligemal 4 rbl.
 Mõlemate kellade eest 20 kop. - väike 7 kop. suur
 13 kop., matusekru. à 4, 6, 10, 40 kop.

Vana viirinaamatu järel ^{a. 1685} sai lapse matnise
 eest 8 kop. tairnassanu eest 15-24 kop.

Loeklekanse palja neigi matuse eest viirina
 mausma peab - suuruse ja vanuse järel ltr. 69.

1773a. 28 out. novendi otsuse järel mausab
 võrrasse kihelkonda kuuluv aadel suuremaid mausi

Inventarium des Pfarrhofes und der ltr. 71.
 derzu gehörigen Bründeregen
 @ 1734 d. 19. Maji.

Elumajal on 2 tuba rõõs ja 2 veldrit. Piu:
 nus 14 sülda laius 6 sülda. Pakemat nätt sess.
 väigust on toa juures 4 vambrit. Väigis neis vamb:
 ritel 3 nõlbmata ahju ja vanad rinutud annad.
 3ust neist vaid üks nõlbaliu. Mõlemad veldrid
 on lubjast ja samblast ülerahitatud. Maja paremal
 pool toa juures on 2 vambrit häälte avendega uued
 käiesti usteta. Maja tagumises osas on väike piir-
 manamber. Maja vatas on õlgedega vaetak, mille
 üks pool vauris nooras, teine aga väga lagunenu.

Vilja ait 4s. puu 3s. lai. nake väinest as-
ruumiga, täiesti norras ainult natus liig vana.
Käsi ait. 3s. ruudus, mida Halgata õpetaja Sabler,
a. 1729. sein adjunktina olles ehitada oli lasunud
omast materjalist.

Kölbmatsi reki; hobusetall na peasegi kölbmatsi;
kulu laute niist aga ainult 2 veel kölvuliuud.

Saun 4s p. 3s. l. ühes vannikaga - kölbmatud, lku. 72.

Kaar sauna juures maaga kasa. lku. 73.

Copia eines Donations-briefes
wegen einiger Kirchen - Ländereigen.

10 mail 1634 a. nimis Fabian von Tie-
senhausen Kotz Andel ja Heljel'i omanik ja abin. }
Gertaud Paubega Kadrina niriinule maad, sest vii-
kul oli maad niriinuld vähe maad, et õpetaja
end vaevalt sellert elatada võis. Tõlkuandne õpe-
taja oli Heinrich Stahl. Maa pidi jäädavalt
nuni ülerkoormise päevani niriinule nuulumaa. Kui.
gitud maa oli nakes asar. Seda maad ei võinud
keegi enam niriinult ära võtta. Pürid ära määrat, lku. 74.
varustatud piiripeendra ja piiriiridega. Esivanemate lku. 75.
ningitud maad niriinuld jäävad niriinule samuti pärisuus.
See niriinimise dokument alluisjaga varustatud. Õpetaja

Nauhaw a. 1740 tähendab piiride suhtes mõned
määrused juure.

Nimetatud maade üüril kuulub viirusele ka veel lkr. 76.
5 tonni maad, mis Höbbel'i ümber asub.

Am Heuschlägen lkr. ja 2 maad lkr. 77.

2. olemas.

Was an den Pastors - Gebäuden repa-
riret und gebauet worden. lkr. 79.

1734 a. elutoas ja ärulitoas natuel aki ning
annad tektud. Kõnn ast ja põrandaga varusta-
tud. 1735 a. ehitati uus reki, vene töölistel
kulud 43 1/2 rubla, Suurus. 20 s. p. ja 6 s. lai. Põran-
dati uude. Opetaja Sableri ehitatud näsi ait
osteti ära 18 rbl. eest. 2 nõlvakuu lauta pai-
gutati ümber ja uue natusega naeti hobusetall,
viljait, saun. Hobusetall saeti seest käiesti uu-
da. Viljaidale külge ehitati kõllakuu 3 s. l. 4 s. p.

1736 a. ehitati uus nõstri maja, töölistele lkr. 80
venelasele. Hind 30 rbl. Vana oli 3 aasta eest ma-
kapõlenud. Asub teisel pool Peri jäge. 17 s. p. 5 s. l.
Päremat näht toa suurus 4 s. p. 3 s. l. ja 2 nambrit.

1740 võeti pastoraadis ette väiksemaid parandusi.

1738-1755 ehitati mitmed üürvalkooned ja pa-
raudati vanu.

1755. a. novadel alati uue pastoraadi ehitamist; Maja pidi vanale uuhale jääma, ehitati siis sel suvel veid üür tuba ja 2 kambrit valmis, millesse õpetaja järgmisel novadel elama asus.
a. 1756. ehitati valmis teinepool majast ja uuldrid varustati ka veel teise uorstnaga nii et maja teisest valmis sai pääle niukatipäeva a. 1757.
Suurus. 15 s. p. 7 s. l. + 1 1/2 s. mõlemast otsast ja taganüljelt välj ehitatud. Üldse 2 tuba, 2 kambrit ja 3 neldert, milledest üür võlvitud. Ehitusmaterjal saadi üür ühelaenust. Lõus maksma lku. 82.
543 rbl. 47 kop. Uue puusepale 19 rbl. 50 kop. müüriisepale 59 rbl.; patisepp 45 rbl. 70 kop.; uksaripale 30 rbl. 52 kop.; hislerile 66 r. 20 u.; maatrile 35 r., köölistele 78 r. Materjal 186 r. 55 u. Ühtlasi lasti ka lagunenud suruvara vääravate asemel uued teha. Müüriisepale postide eest a. 1756. 13 rbl. Katuste eest 3 rbl., hislerile 4 vääravate eest 4 rbl. Maatri kütud uui ka paud asade kütud on pastoraadi arvesse pandud.

Von des Pastoris jährliche Gehalt lku. 93.

und Gerechtigkeit wie auch die
Accidentien.

Palju nagi mõisatert moona loob. lku. 94.

	õpetajale	nõstrile		õpetajale	nõstrile
Arbaser	2	1	Wassifer	1	—
Buxhöfden	6	2	Woddoffer	1½	1
Johnal	6	3	Larila	2	1
Höbhet	4	2	Jentacur	1½	1
Klingenberg	2	1	Huljel	4	2
Kicklefer	2	1	Jömper	4	2
Karrisar	2 (4)	1	Könödes	2	1
Pallal	2	1	Mämmiort	4	2
Saximois	4	2	Palmus	6 (8)	4
Undel	4	2	Uddrick	3 (4)	1
			Watkül.	2 (4)	1

Accidentien sind folgender Gestalt lku. 95.

Kirikumott-eximerel suurel pühäl õpetajale,
 Auksel kirinule ja wolmandal nõstrile.
 Larilastelt 4 kop., pääl selle loob iga poiss
 1. väike naeru ja iga tüdruk 1 paar loba nändaid ja
 üks vöö. Pruutpaar 35 kop.; peigmees 1. naeru

pruut 1 paar suuni, 1 paar nappunaid ja 1 vöö. Ristimine 10 kop. Väljarpool abiela sündinud lapse ristimine 80 kop. Haige juures näimist eest 1 lammas või 40 kop. Eest-või künnapalve 4 kop. Matmise eest laps alla 1 aasta 10 kop. 2-4 a. 20 kop. 4-13 a. 27 kop. vanemad lapred 40 kop. Taluri või selle nais matus 80 kop. Basskreiber o. Freynerl 67 kop. nais samuti.

lku. 96.

Von der Küsters Gerechtigkeit u. Accidenten

Mörsakelt - vaata lku. 140.

An Accidentien. peigmehele 4 kop., pruudile 1 p. nindeid, ristimisest 2 kop., väljarpool abiela sünd. lapse ristimine 10 kop., lapse matus 2 kop, kais-karvanu matuselt 4 kop.; Verineuott - kolmandat pühäl sissetuleu, igal hari liual pühapäeval üri- nuotint 2 kop.. Maad pole.

Von der Kirchen-Verts Gerechtigkeit lku. 97.

1734 a. 9. juuli konvent otsustas üriueu teendri (8 tonni) le mitte raka palua vassart maustes vaid viljas. 1741. võeti vana ärasurnud teendri asemel uus.

Von dem, was im Koichspiel vorgefallen, so Anmerkenwürdig.

A. 1757 d. 19. juunil sündis nellegil naisel uikeluomas neljuud-kütred; uolm suri üüs jäi ella.

1758 a. 11. jaan. okupariti ^{Prusi} Kuningriiu venelastelt. ja kõrgema käsul pidid na ~~Estist~~ 3000 meest Riiga saadetama. 20. jaan. läis na Kadriina uikeluomast kulu mehi. Väljasaatmisel pidid mehed suurt külmä kannatama sest nii suurt kulu ei saanud uukuigi ulvalle paigutada. Veri oluud Riias väga halb, palja selle tagajärjel surnud. Pagari tali meestest vaid 1/3. ja nistui suri lühivisi aja jooksul 32. nõhutõppe ja ägeda palaviku nätte. Tõegi kõned talud surid välja. Riiga saadetutest surnute nimu-niri sisaldab 43 nime Kadriina uikeluomast.

lku. 111.

Anno 1795. a. 4. juunil viriinu konventi ~~peetud~~. Otrustati õpetajale korter (Herberge) ehitada. Viirine jääveldele otrustati vatta ravi vatasega.

lku. 115.

1796 a. 12. jaan. köstrimaja ehitatause vanale fundamendile ja vanale uohale ja suurendatause 1 1/2 s. melle läbi 1 namber juure talib. Ehitus läheb maksma 300 rbl.

lku. 117.

A. 1796 a. 7 märtsil. Riias viriinu konvent.

Kadrina õpetaja O. G. Harpe surinud.

A. 1796 a. 6 mail novendi protokoll. lkr. 120.

Õpetajaks valitud Schwabe. Õpetaja ülesannete loetlus. lkr. 122-126.

A. 1796. 20 okt. novendi protokoll. lkr. 131-136.

Õpetaja lubadused või kätused. lkr. 134.

1797 a. 14 okt. novendi protokoll.

Nõutakse, et köstri maja tuleks talveks valmis saaks. Tehakse ülem kirikuvestrisjale ülesandeks, et kiriku parandus näsile võetaks nihelanna kulul. Kiriku aegade parandust peidi ette võetama veel samal sügisel. Valmistu müür tuleks sevadelt parandada. Otsustati ka oreli astmest ja uue viiruu torni valmistamiseks näsimus järgmisel novendil üles võtta.

1798 a. 11. juunil

Köstri maja ehitamisega on algust tehtud lkr. 138.

1799 a. 25 aprillil. otsustatakse vana kibe narivas, lkr. 141. paken ja pudel, mis nõlmatud ümbersalada lasta uus narivas saaravogudusele. lkr. 143.

1799 a. 12 detl. otsustati viiruu tuleval sevel seest rementerida, põrand uuesti viirudega natka, seinad ülevõbata ja aavad uued teha. Ka otsustati uus. sarkas, kulel narmastega altari teus muret=

seada.

lkr. 145

1800 a. 4 juunil. õpetaja valimisvoosoleu. Valiti Knüppfer.

1800 a. 25 apr. novendi voosoleu. lkr. 151.

1800 a. 28 sept. otsustati 1799 a. novendi otsust niriinu paranduse sekter käide väia.

Surnuaia ^{müüri} materjal talvel noonu vedada, võrgus 4 jalga. lkr. 152.

1802 a. 26 sept mail otsustati niriin tarvilised parandused niriinus nui na pastoraadis võimalikuult veel sel aastal ära teha. lkr. 154.

1804 a. 28 apr. Valmistu müüri otsustatare teha 5 jalga võrge vanale fundamentile. lkr. 155.

1804 a. 14 juunil. Kirinla paranduseks 700 rbl. ja peab algama 1805 a algul. lkr. 158.

1807 a. 2 aug. Otsustati sausa surnute vabel pa-randada. Vabeli üle võlv teha ja sellega alata juba tuleval kevadel. lkr. 159.

1808 a. 16 juulil. Surnute vabel pea täis maetud, otsustatare võtta müüri igalt suunult 5 ja 4 rubla.

1809 a. 4 jaan. novent. lkr. 160

1810 a. 7 juuni " lkr. 161.

1810 a. 10 sept. novent otsustas 29 sept. eskimaa 100 a. vene alla uuuluvuse juubeli puhul niriinu

vaestele sööming teha milleus lubati 24 rubla raha.

1811. a. 1 aug. venvent lku. 164

1811 a. 20 out. " lku. 165

1812 a. 15 apr - 1817 a. venvent.

1818 a. 6 apr. " lku. 181.

Otsustatakse niriicu nui va koornatusele uus ratas
pöäle panna sest vana on taul rohati päris ää
kannud. Selleus raha 2rbt. 50 kop. lku. 184.

1818 a. 16 sept. otsustati terve natus ühes norral-
koonete omadega uuesti natta. 500 rubla. lku. 192.

1821 a. oli koorn jälle natust lõkunenud, nuda
samal aastal parandati.

1821 a. Kõster on juba vana ja jõuetu on tarvis
abilist, selleus saab senine Plamäl nõster ja uuel-
meister Kraning.

1822 a. 5 mail. otsustati niriula ehitada puust
ja sellega algust teha 1823 a. 1824 a. sügiseus
peab käärti valmis olema. Ehitusmeister on
Reitzenstein. Raha 8000 rubla.

1824 a. kohta puudub konvendi protokoll.

1825 a. otsustati jälle nosterit reparerida.

1827 a. (1826 a. puudub)

1828 a. 6. vabr. otsustatakse niriula väljastpoolt
laudadega ^{ja lühpe} natta ning vitriooli ja punase värviga üs

Kömmata.

1829 a. 23 märtsil. Mineral suvel juurest viganta-
tud virinu ja virinutorni natuse parandamise töö-
nestab 1. mädal.

1830 a. 2. juunil. nagu protokolliet näha pole lau-
namber iunni veel omale uut natust saanud. Teba-
tause jälle. lhn. 210.

Nagu protokolliet näha on pastoraadi elumaja natu-
laudadega naetud ja õlivärviga üle kömmatud. lhn. 216-17.

1833 a. 20 sept. strustatause õpetajale uus kate-
chitada. Ehitamise algas on. 1834 a. kevadel. Strus-
tatause luunamber täiesti maha tõnuuda ja haavad
nimmi ajada, sest saarlastel on juba isegi surmu-
aias ammurst ajast iseäralis osa antud niiku nad
tulevius matta võivad.

1844 a. 28 sept. õpetaja valimine. Valiti Hele-
nius. lhn. 237-238.

Suga lõperad virinu novendi protokolliid algab
virinu urooniua. lhn. 366.

Kirchen - Chronik.

Einige Nachrichten von den Pastores,
welche allhier zu Catharinen im Amte

gestanden.

1. Heinrich Stahl, pärit Tallinnast. Oli vürsti keele äraõppija. Alguses õpetajaus St. Petris ja Virumaal Järva Madise kirikus seejärel Tallinna doonikirikus ja viimaks superintendant Narvas. Lk. 368.

2. Reinerus Brockmann. Temast jõe muud teada kui et ta aastal 1649 vürsti praeposituks surnud.

3. Weidenheim, arvatavasti vālfamaalane. On siin üle 20a. elanud ja 1674 a. surnud.

4. Joh. Bent, aastast 1672. Suri pea oli vaid Laastat siin + 1644 a. 25 juunil.

5. Pihanäis. Astus ametisse ^{Churkündler} niikulipäeva iinber a. 1675. Oli nuusamaalane ja kirjutas ise iiker kirikus arves oma nime Neokusa Custandus. Temal iinber a 1692 adjuvānt nimega Joh. Meister. On arvatavasti a. 1693 surnud.

6. Joh. Meister. Tema ameti ajal sõda rootslaste ja venelaste vahel. Seisundne piirscop Langen määras ta preestriks üle pool Virumaal a. 1707. Suri a. 1710. Tallinnas raku rätte.

7. Georg Handtwig. Enne õpetajaus Pühalepa.

kirikus Bayden saarel. 1711a. tuli Viadrinasse
 aprilli kuus. Leidis võin sõjast rüüstatuna eest.
 Kirik ja torn raketeta, kiriku mahapõletatud.
 Elas nülar 2 aastat. A. 1725 oli G. Sabler sin
 abiõpetajaks, nutrati aga 1729a. Haljala õpetajaks
 Oli 1 1/2 aastat Viimaa praost ja suri 14 juulil
 1733 aastal.

8. Samuel Nauhaus. Brandenburgist pärit.
 1728a tuli Halle üliõpulist siia ja valiti 1731.
 Nissi õpetajaks. 19 mail 1734 tuli Viadrinasse
 + 2 aprillil 1759 aastal.

9. Harpe. Tallinnast. 7 nov. 1759 pidas
 esimese jutluse. + 13 jaan. 1796 aastal.

10. J. G. Schwabe. 1780a Nissis. 1783a.
 14 juunil 1796 tuli Viadrinasse
 + 21. jaanuaril 1800. Maeti 5 veebruaril.

11. A. Fr. Joh. Knüppfer. Sündinud 24 juunil
 1777. Tuli Viadrinasse 16 sept. 1800. Suri Zant. 1843a.
 Maeti 20 oktoobril pääsissekäigu nõrvale paremat
 näht. Kirik ristil: „Jesus Christus spricht: Du
 treuer Knecht, gehe ein zu deiner Herrn Freude“

12. 1 aasta vakant. 28 sept. 1844 valiti
 siia K. Hellenius. Sündinud Soomes 30 out. 1813.
 Enne väga paljades noortades õpetaja olnud. Haiguse

Kottu vötkis Treueri abilineus, 1861 a. 24 märtsil
 palus haiguse pärast ametist vabastamist, läks
 Helsingi ja + 6 aprillil 1869 aastal.

13. F. W. Treuer. sünd. 4 okt. 1835 aastal.
 1864 a. tutvusteeriti õpetajaks oli siin kuni
 1875 a. jäi vaimuhaigus. Oli Peterburgi hai-
 gemajas täiesti si paranenud.

14. D. B. Lemm. Sünd. 6 nov. 1845. Ametis
 12~~7~~ märtsist 1877 a. alates.

Mõisad ja nende omanikud sel ajal lku. 376.
 (Arbaker - Alexander Baron v. d. Paten. va Palm's;
 omanik.

Buxhöwden - Graf Carl v. Rehbinder + 1878. Eesr.
 Anna v. R. sünd. Alexüll, poeg Carl v. R.

Fonal - G. v. Platen

Heinrichshof - Eugen Baron v. Ungern-Sternberg.

Höbket - ja Watkul - Baron v. Dellingshausen

Hulfjell - Obrist-Lieutenant v. d. Friedrich Ba-
 ron v. Dellingshausen - va Udell.

Kickler - Woldemar Baron v. Stacuelberg.

Kiöndes, Jämper, Saximoi - Graf v. Kutzetue.

Meldrici ja Memmorik - Reinhold v. Rehbinder.

Pallal - Gräfin Rehbinder

Lassila - Baron v. Ungern-Sternberg.

Palms - Aleks. A. v. d. Pakken.

Tähelepanu väärivad rändmused ep. Lemmi ameti ajal. Ok. 377.

24 sept. 1878 sai uus suruuaed Kufjell'i tee ääres umbes 2 versta viirumest L.-ilt pühitsetud.

Samal päeval maeti siia esimene suruue nimiga Tõnno Milton.

A. 1879 muretseti (4^{ks} leis massiivne) kõbe ristimisraagen, mis maksis 280 rubl. Valmistatud Peterburgis. Raha saadi vahet korjandusest a. 1878 ja 1879a suvel. Saura nõudusest saadi arjad, kaasaametused, ja puuduv osa võeti Dreuerilt arastatud viirum valgestuse ja ilustuse nassast. Ok. 378.

1869a. ehitati leerimajale, muller na viirula keenijate toad, kolmas tuba juure leerilaste jaoks.

1882a. 20 apr. istutas õpetaja Lemm. ühes viirumavöömuindritega võige nelja müüri ääres 165 noort puud. ja naur alleed., mis valmistat ristikejaliselt loivarast. Allee võige vanema osa (viirum ümber) on L. juha a. 1878. istutama hakanud ja järgmistel aastatel täiendanud. Allee, mis luuambrist keise suruuaeda viib, istutas ka juha 1879. a. veradel.

1883a. 23 apr. oli sinise nõttri Gustav Emanuel

Johannsoni 45 a. ameti juubel.

1883 a. 15 ja 16 mail Alexander III. kroonimispäha.

29 out (10 nov.) Dr. M. Lutheri 400 a. sünnipäev.

1884 a. 4 aprillil st. s. o. suurel reedel oli nii suur tuur, et jumalateenistus pidamata jäi.

26 aug. pühitseti Võõder uus noolimaja, mida Kotzebue toetusel ehitatud. Samal sügisel pühitseti va Fonai uus noolimaja.

1885 a. algul isegi eelnur a. lõpul oli rahvas ning Kaukaasiase rännata ja niinelt Sachum-Kulch'i (Mustamere ääres) viikutajate õpetusel rathurid säääl suure viletsusse. Mõned jõu- sid vaestena tagasi, paljudel puudus aga sellus raha ning nad langesid rahuu ja puuduse ohvriks. Vene uss.

3 nov. 1885 a. oli Plumäe uus, 800 □ s. suure surnuaia juurevõetud osa pühitsemine.

Paklen oli siia puud istutada lasknud.

1886 a. jaanuaris valiti Lemm St. Kuresaare St. Laureulius kiriku ülemõpetajaks. Vabastati Kadriina õpetaja ametist 1 mail 1886 aastal.

1886 a. 17 mail sai siia õpetajaks Luther, luv. 382.

1887-88. a. 11. sept. 1888 a. pühitseti Plumäl

uus arel, mis Simunast ostetud. Koolmeistrilt Timohorilt Huljell'ist parandatud ja üles seatud. Raha saadi eesti wõlgadest ja saarlastelt, uue uue vana areli müügist Fonali; wõlimejale lkr. 383.

13 apr. 1888. Köster Gustav Johannsoni 50 a. ameti-juubel.

Vanale ja uuele surnuaiale istutati puud ja aeti hoid.

1888 a. algul sai Fonali; kool uue areli. Sama aasta mais püti wõlimejate waimuliku nõuadest 150 rublaline sisetulu moodustas esimene fondi 18 aug. 1889 a. asutatud siinuuwaestekasse.

Koolide üle seati uue inspektor, uelle sihtis oli koolide weneestamine. lkr. 384.

1889-94. a. 1891 a. wäis õp. Luther Naigase pärast wäljamaal; tema aset wäitis Paul Eberhard. ja 1891 a. teenistusse astunud wöster Josef Siian.

1891 a. on uue palvemaja põhjalikult remon- teeritud. lkr. 385.

1893 a. 23 aug. pühitses Plamägi oma 50 a. juu- belit. Pidejülastajaks oli õpetaja Winculer. Plm väga halb. Kadriina wõudus sinu is armulaua weini wammu. Köstriks on Gustav Berg-

mann. (palga saab parun Pahlenilt) ja õpetajalt).

1895-97. 10. nov. 1898 asutati palvemaja kiriku-
linn haigemaja. Oli häid tagajärgi. Vaestele an- lku. 386.
ded nappunud. (1886 a. 30 nebr.). 1897a nappas 10000lt.
1895 a. detsembris sai Vaadrina kiriku uus orel
18 nellalise registriga, hind 1,350 rubla raha
võeti kiriku valgustamise ja ilustamise nappast.
Orel osteti Peterburgi lut. Jeeruse kirikust ja sea-
ti üles hra Hesse poolt. Vana orel ostis Halt-
jala abikiriku Kasperwick.

Samal aastal ehitati pastoraadi külge 2 tuba,
mille ehituskulud õpetaja ise vandis. Samal
aastal otrustas na Klumäe kogudus nappu-
voni eest 10 kop. võtta.

1894 a. suvel sillutati kiriku plats. Eesti ko-
gudus andis selleks 2000 noormat liiva ja viivid.
Saurlased maasid sulud.

1897 a. sügisel pühitseti uuesti ehitatud kooli-
majad Hobbes ja Heinrichhof'is. lku. 387.

1897-1900 a. Kiskelunmas juba 17 diaconi.
Pühapäeviti peab üks ettelugemisi palvemajas.
Kõna nuur tulevad nad õpetaja juure võtta
ettevalmistustunnile.

1899 a. algasest peale otsustatakse kirikut seer-

öp. Gernet, France - noursistooriumi reuretär.
1904 - 1905.

16 aug. 1904 algas ootamata sõda Jaapaniga
ja 16 aug 1905 tehti rahu. Moraalne paanust
tuli sõja järel ilmsiks. Fergnet kolleaji lks. 390.
olude kirjeldus. lks. 391.

1905 - 1907 = varistussalgad ja mii = lks. 392
tingud. Plumäe võitriis on Tiesaar lks. 393.
Ühel keuisid haridusseltsid nende hulgas Vädi-
na oma esimesena eestis.

1906 a juulis Väster Siian. 1906a sügisel
arutati 3-me klassilise uuel siia.

1908 a. augustis. Rakvas valitser jälgas ja viha
raua mõrnikunde, vaimulikuude ja niriue
vastu. lks. 394.

Plumäel on võitriis Jaan Viirmann, puu-
dub aga iina veel tema elumaja, samuti pale
ta oma palua raanud. Suvirikus oli niriisjini
püha metsas.

1909 a. 4 out. pühitseti võitriimaja. lks. 395

Lõpp.

Eelpool loodud raamatuk on 406 suust
lekonülge.

Konvendi protokollid
1845-1916 a.

Convents - Protokolle

zu

St. Catharinen

vom

20 April 1845 bis 12. Sept. 1916.

20 apr. 1845 lubati õpetajal saalist uus
ja trepp otse aeda ehitada aga omal kulul.

20 sept. 1847 võeti mahajõlenud köstri maja
uuesti ehitamiseks nüsimus jälle üles.

18 nov. 1848. Fösketause orel ostmise nüsimus
jälle üles rest Tallinnas, rootsi nüsimus olla uus
müüa 150 rubla eest. Saatevulud oleas 30 rubla
nii et ta iikteenonnu 180 rubla maasma lähes.
Orel ostmine otrustati jaataralt. Köstri maja ehi-
tus on valmis.

8 jaan. 1849. otrustati orel osta.
Surnuasia müüri ehituse nüsimus kōsketi üles.

Müür pidi tulema 3 jalga maa sisse ja 3 jalga maa päält.

1851 a. 5 juulil; parandatakse pastoraati.

1857 a. 17 sept. otsustati viiruu torni ja valuse ehitamise töö 300 rbl. eest ehitusmeister Augastiele anda. Ehituse algus oleus 1858 a.

1858 a. 16 aug. on viiruu ehitus peale avendel valmis. 17 out. täiesti valmis.

1859 a. Capullit töötatakse surnuaia nabeli paranduse või ümber ehitamise küsimus üle.

1862 a. 30 nov. uuele altarile ja selle juure kuuluvale ornamendile otsustati pilt tellida.

1863 a. 11 nov. altari ehitamise kulude arve vastu. Virinueskreeija Baer paneb ette arutada viiruu ilustamise nassa. Otsustati luurambi ehitamine.

1864 a. 25 mail. Uue õpetaja valimise Heleniuse asemel. Kandidaadid. Treuer, Malm, Luther

1864 a. 11. juunil valiti õpetajaks Treuer.

1864 a. 9 detr. on nõutakse, et nabelitel ja palvemajadel oleus sissepoole lahtinäivad uused. Otsustatakse seda teostada.

1867 a. 17 out otsustatakse elumaja uuesti ehitada uakendone viirust. Laatar otsus 26 nov. 1868.

Oreli reparatuur tuleb muretseda.

1875 a. 23 nov. otsustatakse viiriv valjuspõltsel
enne suvistet valgeus teha.

1877 a. 7 vebr. valitakse õp. Lemm ametisse.

1877 a. 25 nov. uus surnuaed arutatud.

1881 a. 15 detš. otsustati viiriv seest valgeus teha
resp. puhastada.

1886 a. 14 mail Joh. Luther õpetajaks.

1886 a. 6 out. viiriv sisemuse reparatuur.

1892 a. 8 detš. uus oreli muretsemiseks otsustati.
nõuduse seest raha nõuda

1899 a. 21 mail. õpetaja teatab, et ta eestiõpe-
duse soovil vabatahtlikuks ametusi viiriv suurendami-
seks nõgenud on.

1899 a. 21. mail otsustati viiriv arhiivi alalkooidmi-
seks solidsed, kaluindlat võlvi, õpetaja viirijutustapp
tulevat aasta jooksul muretseda.

1903 a. 5 detš. õpetaja teatab, et tal juba
viiriv suurendamiseks 2280 rubla olemas

1906 a. 5 detš. Klumäe võstri soot otsustatakse
erialge aasta jäale kindlaks määrata. Otsustati
pastoraadi püüand värvida, teha kapiitseivida ja
naus lage kobjata.

1907 a. 6 nov. Otsustati Klumäe võstri majaja

ehitada. Töödega alatause 1909a. suvel.

1908 a. 28 okt. Kiriku surnuaia Luunambi katuse
katmine otsustati.

1909 a. 9. mail.

Joosep Meidris, Palmse taluparg ningib Pluua-
le nürtrimaja ehitamiseks maatüri.

1910 a. 13 okt. Kõriskõrimumelt kiri, milles palutaa-
se noiu jooksvas tarvituses mitte enam olevad kiriku
arhiiv nüüteluorma arhiivi saata ühiseus läbitööta-
miseks ja registreerimiseks. Üleandmine otsustati jaa-
kaval.

1912 a. 30 apr. otsustatakse kiriku katuse loomajool-
ne osa sindlitega uutta ramuti pastoraadi katas.

1913 a. na Pluua kiriku katust peab katma.

1913 a 5 juunil. Õpetaja Lutheri laekunnis kiri loe-
kause ette. Otsustati maksada õpetajaks Eberhard, Joh.

1914 a. 7 jaan. hakatause kerimajale puust juure-
ehitust ja loodetause, et uog. selleks materjali voo-
nu veab

1915 a. 16 jaan. otsustati kerimaja ümbereti-
tust edasi lüüata.

Sis on olemas arhiivis veel mingi raamat,
 millest võeti aru ei saagi, mis ta olla saab.
 Minu arvates on see siiski vellogi Ossredt või Os-
 redt; nimelise kooliõpetaja päevaraamat. Sisaldab
 teatuid ilmastiku oludest, palvemaja ehitamisest jne.
 Voon temast na lähikesel siru. Raamatu päät-
 nisi nõlab järgmiselt:

1858 a. Sedda raamatud saab pandud
 kooli õppimisse tarvis. Andres Ossredi tarvis.

1858 aastal Jüli ku 24 päeval

Andres Ossredt.

Alguks on kirjutatud mõned lood päeblist ja
 natuuriõmuse päätüid siis järgneb n.n. kroonina.

Nüüd aastal 1884 on siis 21 aastat se Hõbede
 Ojaveri koolimaja vana, kus minagi, kes seda
 kirjutan setse talve olen õppinud. Alkatal kirjuta-
 tud 5 aprillist 1884 aastal Ossredt.

1867 - lunni tuli mardipäeval maha
 5 nädalat enne jaanipäeva sai viilima harata, oli

niilm, naruraga tuli jätlat kootada. Kõle märg.
Suvi tuli alles pärast jüripäeva. Suur vesi. Janopi
päeval veel muist heina tegemata. Künadega veeti
heina veest välja. Lõikus algas 12 augustil, lõppes
enne lauritsapäeva, väga rehv. 14 sept. võttis niilm
halja vilja ära.

A. 1881. lumi tuli juba nädal pärast mikuli-
päeva maha ja 2 nädalat enne jüripäeva oli veel täis
talv.

1876 a. surdab nooresakva üles, kes enam palve-
tundi ei tule, (23 a. mis ta nooguduses „ees koime-
taja olnud) see ähvardab aga maja Heljal'ile kuu-
numist. T. Orswedt 1876

1853. Tehti palvemaja palvemaja pärast, noos
mõned rennad. Igavõrs lubas midagi anda. Mä'd-
lapää häira oli mindet isegi enese juure vutsumud,
ja lubanud 10 palvi palvemaja kassis. Mä'driini häira
150 palvi, Vokuja 30 palvi. Helja maa ja nõis vi-
vid. 8 minis, kes selle asja eestvõtjad: Mina Tomas
Orswet, Üllei Jukhan siin, Janob Keinpärg, Mäh-
vel siirpäärg, Maddis migmann, Jukhan siirno sei-
nanelt, Hindrig saerde, Jaan Vaaru.

Mina ja õp. Hellenius otsisime maja kohta.
Õlgi oli taluorral väga vähe olime natusega Mä'des.

Teatati sellest vaid noma uirinus ja uake loodi
niipalju, et järelegi veel jäi. Armastus oli saue. Pöö-
rajaid tuli wa igalt poolt.

Vuulud: puhast raha nõutud 425 rubla. Raua-
kõõ teigi Helja sepp. 130 palvi ningiti. Kui uirui
nõuduselt ningitud materjali raha ette arvata olus see
685 rubla kõbedat ja niipalju on see maja mausma
länud.

Audres Osswedt on olnud Võnnus noolmeister 2
aastat. 4 kuud. Josep talveti läbi pürriga maha
lastud. Väinud jäneuid laskmas, telnud kapp,
laadind pürris, see nõgemata lakti länud ja teisele
reide. 13 veabr. nell 11. veri jooksis välja elas veel
28 tundi. Suri nell 3 hommikul 1874a. On siindinud
1844 aastal.

Tomas Osswedt.

Vanemad raamatud arhiivist on Tallinna
viidud, kust neid veigi vanimaja ametnik ühele tuus.
kaupmehele pannimispaberius maha müünud, kellelt õpetaja
Bermann veel siin olvad uolm vanemat raamatut
(milledel sirus siin loodud) veel päästa oli saanud. Helis
raamatuid oli aga juba paberina hävinenud.
(õp. Bermanni andmetel)

XXIII. Praeguse Kirikuarhiivi nimuvisi liini-
de järele ja ligid aastate järele!
Haruldased dokumendid, na haruldased trü-
kitud raamatud tulevad euti nimetada,
mis näitens võis visitatsiooni protokollid aas-
tate järele, kirikuarhiivid ja muud sar-
nased, ära tähendades, kes visitatsiooni toi-
me pani, kes kroonika kirjutas ja mis ajal?

- I. Kiriku kroonikad ja visitatsiooni
protokollid, konvendi protokollid.
1. Kirchenbuch zu Tristfer S. Catharinae
  2. Pörmüllbach Kirck genant. (vaata lka 111.)
  3. Kirchen = Buch der Kirchen zu
St. Catharinen gehörig angefertiget
von Samuel Naubaus Pastore bey
gedeckter Kirche A. 1734.
  - a). Kirchen = Convents = Schlüsse von 4ten Juni
1795 - (1841) Pagina 111.
  - b). u. Kirchen - Chronis von pag. 366 an
  - d) u. Chronis der Capelle Illemäggi v.
pag. 43 an.

3. Püra Convents - Protokolle

Cath. angef. zu
St. Catharinen vom
20 April 1845 bis 12. Sept. 1916.

4. Nõnda nim. Andres Ossvetti uuo-
nika aastast 1858.

II, Kadrina ja Klumäi noq. personaal
raamatud.

1. Personalbuch d. ev. lut. Gem. zu St. Catha-
rinen, angefertigt in d. Jahren 1866 u. 1867.
i. Treuer pastor bei.

2. Personalbuch d. ev. lut. Gem. z. St. Catharinen,
angef. in d. J. 1868 - 1869. ii

3. i. Personalbuch d. evang. lut. Gem. zu C.
im Januar 1884 angef. v. Lemm pastor bei

4. ii - - - - im Januar 1886 v. ^{1916.} " " "

5. i. Personalb. d. ev. lut. Gem. zu St. Catharinen.
1898 - 1926

6. ii " " " " " " "

7. iii " " " " " " "

8-15. i - viii. Personalraamatud kirjutatud 1927
ja 1928 aastal.

16. Personalbuch d. Deutschen Gemeinde zu St. Cath. angef. 1886 v. Lemmer p.l.

samas saamatus: Deutsches Personalbuch angef. 1916 im Mai.

17. Personalbuch d. ev. lut. Gem. der Capelle zu Illomägi angef. v. Karl v. Kellenius p. loci 1847.

18. Personal Buch d. ev. lut. Gemeinde zu Illomägi angef. im Jahre 1870 v. Treuer p. loci.

19. P. B. d. ev. l. Gem. zu Illomägi v. 1890 an.

20. P. B. für die Filiale „Illomägi“ v. 1911 an.

X.

III, Kirinuraamatuel

1. Verzeichnis d. geborenen u. getauften zu G. u. Illomägi v. 1834 bis 1840.

2. Verz. d. geb. u. get. Bauer - Kinder in d. ev. Gem. St. Cath. 1841-1851

samas saamatus. Verz. d. geb. u. get. deutschen Kinder in d. Gem. St. Catharinen 1841-1851.

3. Verz. d. geb. u. get. in d. Gem. zu St. Cath. u. Illomägi von 1852-1861.

4. Verz. d. geb. u. get. im Jahre 1862 in d.

deutschen sowohl estnischen Gem. zu St. Cath. 1862-1871.

5. Verz. d. geb. u. get. in d. Gem. St. C. v. Jahre 1872-1885.

6. " " 1885-1891.

7. Venueelne a. 1892-1899.

8. " a. 1900-1911.

9. " a. 1911-1924.

10. Kadr. uog. rist. a. 1925 a. jäate

11. Plumaal süind ja rist. a. 1858-1867.

12. Plumaal süind ja sarn. a. 1868-1891

13. " " " " " " 1892

14. Leeritaxteete nimeviri 1834.

Samas raamatus:

Vihlatute, nuuletatute ja laula.

Aatute nimeviri a. 1834-1857.

Samas raamatus:

Kadr. Kronoloogiline vihlatute nimeviri a. 1834-1852.

5. Kad. + Plu. Vihlatute, nuulet. ja laulat. nimev. a. 1858-1870.

" " " " " " " " 1870. N: 95-1882.

" " " " " " " " 1882(65)-1891.

- 18. Kadr. Viiklatute, nuulet ja laulat. nimen. 1892-1901.
- 19. " ja Plum. " " " " 1901-1918
- 20. " " " " " " 1919-1923
- 21. " " " " " " 1924-
- 22. Kronoloogiline " " " " " 1834-1852
- 23. " " " " " " 1853-1863.
- Samas raamatus: levitatute nimestis a. 1849-1869.
- 24. Kronoloogil viiklat., nuulet ja laulat. nim. 1863-1891.
- 25. " " " " " " 1892-1900 seadk.
- 26. " " " " " " 1901- "
- 27. Kadriina surnute nimestis. a. 1834-1840
- samas raamatus: Plumäl uog. surnute nim. 1834-1840
- 28. Kadr. ja Plum. surnute nimes. 1841-1847.
- 29. " " " " " " 1848-1858.
- 30. Kadriina surnute nimeseri a. 1859-1868. N: 133.
- Plumäl surnute ~~aa.~~ 1858-1872 on Plumäl seimi-
raamatus, vaata nimes. N: 41.
- 31. Kadriina surnute nimes. a. 1868-1883. N: 240.
- 32. " " " " " " 1883-1891
- 33. " " " " " " 1892-1908
- 34. " " " " " " 1909-1926
- 35. " matnuse raamat 1926 a. jätk.
- 36. Plumäl uog. surnute nimes. 1873-1891.
- 37. " " " " " " 1892 a - 1918.

8. On olemas veel väikere vaustalins klade mille
 õp. Beermann Palmse mõisa põõningult leidnud:
 Verzeichniss von denen in der Altmeggischen
 Capellgemeinde geborenen und gestorenen von d.
 7ten Sept. 1796 -

Siin on vaid eesnimed prünimesid jõe. Kuu-
 päeva all 18 veabr. on tektud märkas „dieses
 Geld (ristim. raha) erhalten aber die Getauften nicht
 angeschrieben weil die Kirchenbücher versiegelt sind.
 Peter Schwabe.“ (mirus? ei tea.)

Laualuäijato nimeviri a.	1864 - 1867
" "	1868 - 1892
" " " " " "	1892 - (1928)
" " " " " "	1910 - 1912
" " " " " "	1912 - 1915
" " " " " "	1920 - 1921
" " " " " "	1922 - 1925
Leeritatute nimeviri a.	1834 - 1852
" " " " " "	1870 - 1884
" " " " " "	1884 - 1891
" " " " " "	1892 - 1910
" " " " " "	1910 - praeguseni.
Käsiisaamat veie nimeviri	a. 1916.

Kirikonkonventi protokollid.

22 apr. 1845 - 1916. 12 sept

1924 - praeguseni.

Eestimaa sinodi protokollid 1842 - 61.

Lauaregistrid a. 1890 - 1898

" 1898 - 1905

" 1905 - 1919

" 1913 -

" 1923 - tänaseni.

Kiriku võrremlõuete raamat.

Kirikuraamatute võti.

Sissetulekute ja väljaminekute raamatud a.

Vallakirjandus 1844 - 1886

Vaeste 1872 - 1895

naasad 1889 - 1896.

1927 - praeguseni.

Kirjaraamatud a. 1860 - praeguseni.

Kirjavahetus a. 1898 - praeguseni.

Prohveti Kõrreloomisemi viirjad a. 1895 - 1914.

Kirjuntähdet: a. 1900-1926.

Ristimistähdet a. 1891.

Laulatusse kunnitukset 1906-1924.

Kuulutus " 1921-1925

Leirikunnitukset a. 1911.

Kooli " 1905

Hoolokande alal.

Vaeste kommissjoni protokollid

1892-1898

1898-1901

1902-1909

1909-1916.

1920

Vallavaeste ja peretamata laste nimed a. 1897.

Vaeste vassa, välismissjoni ja sisemissjoni
nassad a. 1928.

Unterstützung d. Taubstummen, Blinden-
Mission Illumäggi 1893-1917.

Kadr. ja Plam. uog. armastustööde avarus 1894-1914.

Püübi vassa 1892-1918

Eestimaa Püübi feldti Kadrina abikomite

Protokollid saamat 1894-1917.

Eestimaa Püübi s. Kadr. abis. Inventar Cento 1894-1917.

Manifestide pass. 1904a.

Koktakirjäd a. 1907-1913.

3 kirineen votta maara r. 1886-1904.

Kooli kirjäd 1905

Kõbeda valla kooli protokollid saamat
1898-1902 a.

Teemaja arutamise protokoll 1910a.

Documendid ja väärtkirjäd

1. Kirinumaade nimimise documenti

2-20. Araviri 18 velt. 1926 a.

2. Kirinumaade naart

3. Plümäe nõstima naart

4. " " nimimise documenti uvi-
leise valla juur. 17 velt. 1907 a.

5. Palvemaja maa nimimise document

6. Kirinumaade " documenti

7. Araviri

8. Araviri õpetaja, nõstri ja kirineemete
maasudest

9. Õpetaja lende viasa põlvkiri

10. 3 vana kirineen inventaari lehte 1877, 86 ja 89.

- 10. 5 vana inventaari leht a. 1845, 1843, 1836, 1864 ja 1874.
- 11. Araviri õpetaja, nõstri ja viirumehe matusede üle
- 12. Viiruarhiivi nimev. 1913a.
- 14. Kõuetelkonna arhiivis olevate raamatute nimeviiri 1911a. 20/1 N:51.

Viiruraraamatud, mis eestimaa kõuetelkonna arhiivis alalhoitavate (Tunnistat 20 jaan 1911 N:51)

- 1. Uudla valla perekonna nimeviiri a. 1835
- 2-20. Kola, Imartu, Pala, Hobeda, Arbarere, Hulja, Karoti, Udriki, Palmse, Vahna, Lasila, Naadrina, Mädapere, Jäetaguse, Kõmmu, Jäepere ja Narivere, Viirisaare, Wando, Viiklvere valla perek. nimev. 1835a.
- 21. Vana personaal raamat
- 22. " laualnäijate "
- 23. 2 viikse surnute ja sündinute jooks a. 1839-44.
- 24. Paav. noolide tabelid
- 25. " Arüsitud arviidid
- 26. Näljaaja paberid 1869
- 27. Viikelnemaraoktu viirjad 1874.

28. Tammistused 1834
29. " " 1839
30. " " 1840
31. 8 paasi kirjanduse tammistusi
32. 2 " kirjanduse arveid
33. " " trükitud eeskirju
34. 20 " mitmesuguseid tammistusi
35. paasi konsistooriumi kirju
36. Kiraku Pehbinderi raamatute loetelli arveid.
37. 5 paasi vene asuu minejate üle
38. Konsistooriumi eeskirjad
39. trükitud ja kirjutatud agenda.
40. paasi kiriku ametlike paberid.
41. 3 talurahva saaduse raamatud
42. Kirikumarsude raamat 1856.
43. Konsistooriumi eeskirjad 1834-37
44. Talurahva kuulutaja 1856
45. Paasi nälades loetamine üle 1831.
46. Kirinuraamat 1651. algus 1596.
47. Koguduse katsumise protokollid N: 2.
48. Paasi vana kirju N: 6.
49. Kultuuri ja kiriku ajaloo aktid N: 7
50. Reaalregister seaduste üle 1835
51. Kiriku saaduse raamat 1832.

- 52. Liturgia teenistuse nõud 1865
- 53. Kiriku Lõvi, roomekules 1686
- 54. Tallinna kirikuraamat 1740
- 55. Eestimaa talurahva säädus 1816
- 56. Konsistoriumi eeskirjad
- 57. Klade konsistoriumi kirjadega
- 58. Lisa register
- 59. 11. laulväijate raamatud
- 60. Kadriina ja Klumäe inventari nimemiri
- 61. Kirikuraamat ja nõuendi protokollid 1734. see
praegu kiriku arhiivis.
- 62. Kiriku kroonika
- 63. 9 vana sausa v. lauluraamatud
- 64. Vana eesti v. agenda
- 65. Vana missiv
- 66. 3 kiriku arveraamatud
- 67. Sündimute raamat 1711
- 68. laulväijate " 1838
- 69. laulatuste " 1760
- 70. perekonraamat 1847
- 71. kirikuraamat 1796
- 72. laulväijate raamat 1834
- 73. kiriku - " 1786
- 74. sündim. ja surmuto " 1734
- 75. " " " " 1820.

- 46. Leeritamiste ja sündimiste raamat
- 47. Kiriku arveraamat 1796.
- 48. Sääduste raamat
- 49. Laualuuajate raamat
- 80. Pans. vanu kirjju.

Raamatukogu.

Lauluraamatuid 12 raasa r.

Kiriku ajalugu

Kiriku seadused

Agenda, Liviimaa

Agenda raasa keeles.

Püübi lugude sünn jaagu a 1896.

Saatja kodemaalt (Laulud sõjameestele)

Aralangenuid vaimud Gertao Allo

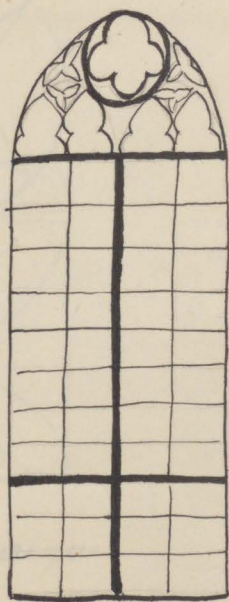
Baltische Monatschrift August Deubner

Kirikuarhiivis on olemas veel 9 suurde raasta
 noidetud sääduste ja määruste raamatut. Suurem osa neist
 määrustest on saasaulest osa venekeelset ja üksinud
 na eestikeelset. 1. aastast 1726 - 1799. 2. 1814 - 1816.
 3. 1840 - 1841. 4. 1837 - 1839 5. 1817 - 1820.
 6. 1821 - 1822, 7. 1812 - 1813. 8. 1825 - 1826 ja 9. 1829 - 1830.

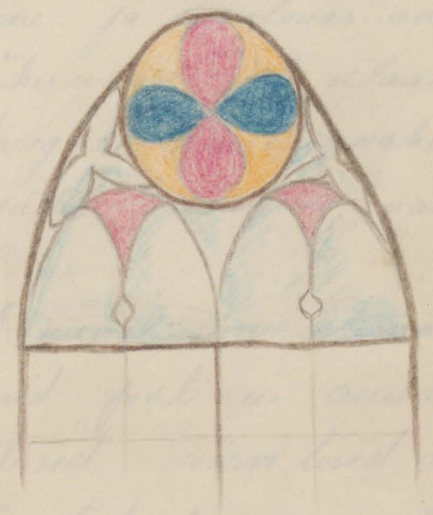
XXIX.

Mis on veel viivus ehk kihelkonnas mälestusmärkidest ajalooliselt iseäralist tähelepanu väärtised?

Kadrina kirikul on: altariruumis 1, kiriku^{aiinal} (lõõvis kummagil pool 2, naori ruumis 2 ja orbiitootra ruumis 1 väine, nii siis kokku 7 suurt ja 1 väine aken. Aunad on lihtsad ülalt ümarvaarelised valgete lihtsate klaasidega. Ainult altari aunal on üleni see osas klaasid värvilised. Värvuambrit on üks aken ja uuse uokal ülvel ka kolm klaas ruutu.

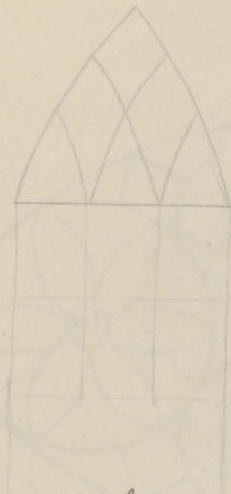

Kadrina kiriku aken

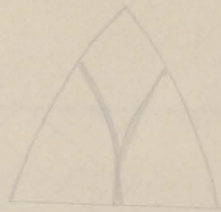

Kadrina kiriku altariruumi aken.

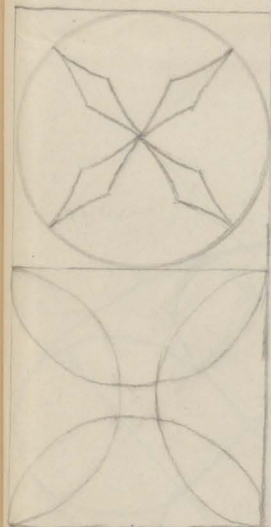
Kas kirikupöörangul on midagi tähelepanuväärivat ehit?

Käärkambri aken.

K.K. Käärkambri uus aken.

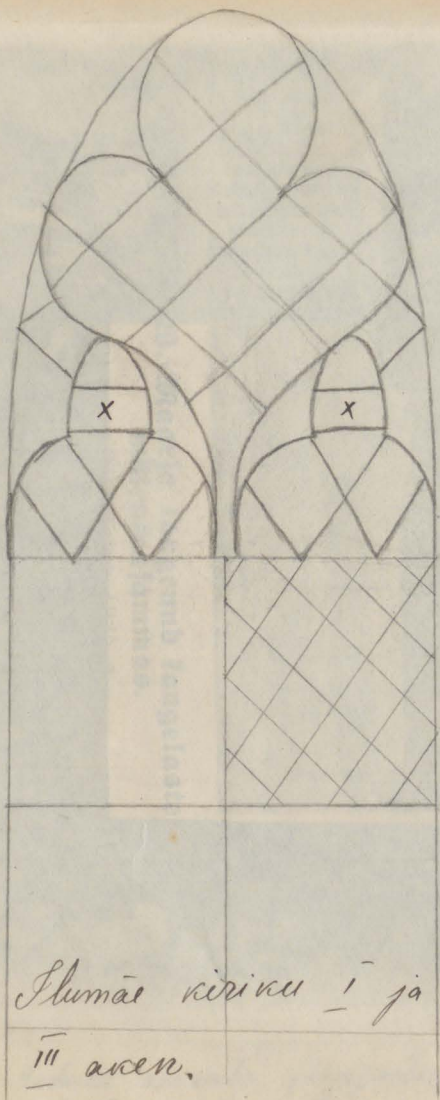

Kadrina kiriku
endised akenad.

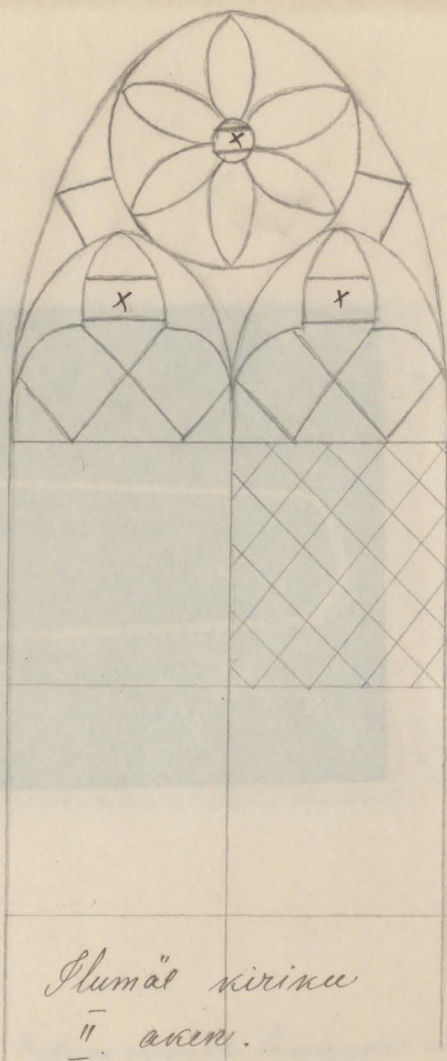
Sumäl kirikul on
uus aken + väär-
kambri aken, s. o. kum-
mägil pool kolm aken.
Esimene ja kolmas aken
on ühesugusest klaas-
ilustusega kuna vahemi-
sel jälle isesugune naunis-
tus.

Igal aunal on olemas
väikesed pindlinen ruudud
kujulised värvilised vapid,
mis märgitud + -ga, vaata foto-
niseid.

Faint handwritten notes in a cursive script, likely bleed-through from the reverse side of the page.

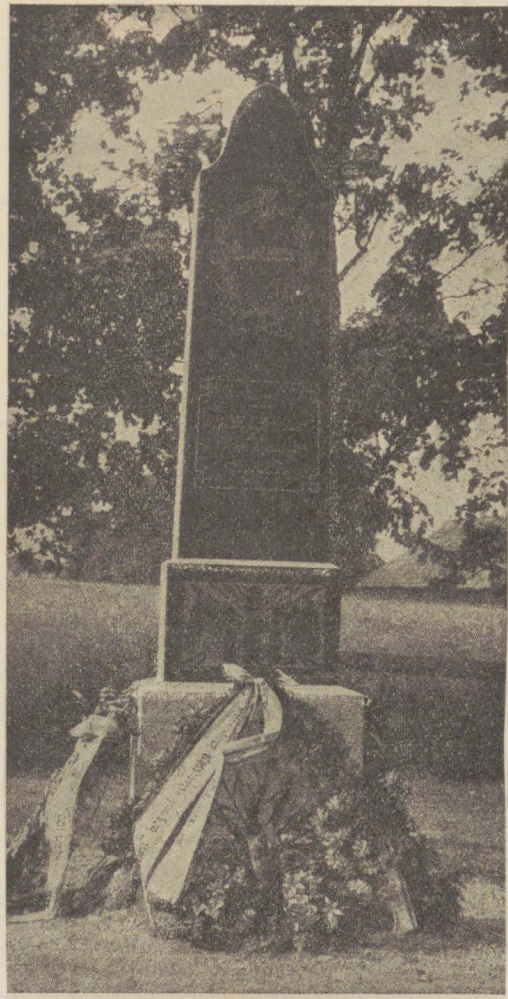
Plumät kiriku I ja
III aken.

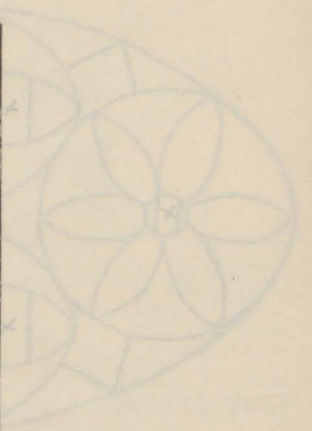
Plumät kiriku
II aken.

II. 1904
D. 1. 1904

III. 1904
D. 1. 1904

Ilumäe langenud fangelaste mälestusammas.
Püstitatud 1924 a.

Maar...
Langenud...
1904...
1904...
1904...

Madina avaraba künnapoolse reljef.

Madina avaraba põrsapoolse reljef.

Mainimisen siin käsikirjast all Kadriina
 langenud sõdurite mälestussammast, mis ava-
 ti 15 aug. 1926 a. ja mille lõpulis avami-
 ne oli 22 juulil 1928 aastal. Lõp-
 juure avamise laululehe.

Flumäe langenute mälestussammast avati
 6 juulil 1924 a. Arub otse surnuaria
 ees oleval platsil. Vaata pilti. 148^a

1918. a. 27 veebruaril ^{juhvis} vägisalla ohvriks lange-
 mustele ja 11. märtsil 1918 a. Flumäele iikis-
 hauda maetutele haarasamba avamine oli
 23 septembril 1928 aastal. vaata joonis 9.
 lk. 95.

Mainimisen siin veel seda, et Kadriina kihelkonnas
 õige palgi ^{jälgi} veel paganuse ajast kivepuitide ja kuu kivi mäel
 järele on jäänud. R.-u. talusuga teunisid paganuse ohverduspa-
 rade asenule n.-u. vastavad palvetamispaikad nagu Valumägi,
 Langemägi jne. Ligema seletase nende kohta võib leida
 õp. Burmanni kirjutises „Valumägi Kadriina kihelkonnas“ Viro
 praostkonna teataja 1927. ja selle ilmutata järin, mille
 arandja siin toon.

CARTE POSTALE

Walumägi Kadrina kihelkonnas.

Kuus kilomeetrit Kadrinast põhjapoole, Kadrina-Balmse tee meerul, Naspere wallas, Hõbeda kujukonnas seisab Waalumäe tuulewesi. Waalumäest, ka Walumäest räägib rahwajutt, et seal olewat wanasti inimesed maa sisse maetud ja nende pead sahaga maha kütud. Sahl hoitawat alal Kadrina kiriku altariruumi lae peal. Wist iga leeripois on poolpimedast ruumist sahka otsinud. Iseäranis elawalt otsiti sahka kiriku parandamise ajal 1922. a. Katsume Waalumäe saladust lahendada.

Walumägi on peaaegu poolel teel Kadrina ja Wiitna järwe wahel. Kadrina kirik nimetati Püha Kadri järele, kes 307. a. keiser Maksentiusel läbi Aleksandria linnas märtri surma suri. Ta pidi paenutatama ratta peale, mis aga murdus, ja ta tapeti ära. Keisri wiha oli tema peale sellepärast iseäranis suur, et ta julge usutunnistuse peale ligi 50 teadusemeest ristiusu wastu wõttid. 11. sajangul toodi tema pealuu Põhja-Prantsusmaale Normandiasse. Tema on katoliku kiriku seletuse järele teaduse, samuti ka Pariisi linna Sorbonni ülikooli mõtteteaduskonna kaitstja. Tema nime järele on nimetatud Sinai mäel asuw kuulus klooster, milles on alal hoitud kõige kallimad ja wäärtuslikumad piiblikäsitkirjad, nende hulgas terme piiblitraamat kreeka keeles — „Sinaitikus“, nüüd Petrograadis; 4 ewangeeliumi Siiria keeles, „syrü sinaitikus“ 2. sajangust. Tema nime järele on nimetatud kirikud mereäärsetes linnades, näiteks: Hamburgis, Wisbis-Gotlandi saarel, Lätimaal — Lemsalu linna ligidal, Tallinnas ja siin Kadriinas. Nagu oleks preestrid kiriku nimetamises ette aimanud, et kord siin ilmub esimene eestikeelne raamat (Heinrich Stahl), ja tõuseb lauluksa Kreuzwald.

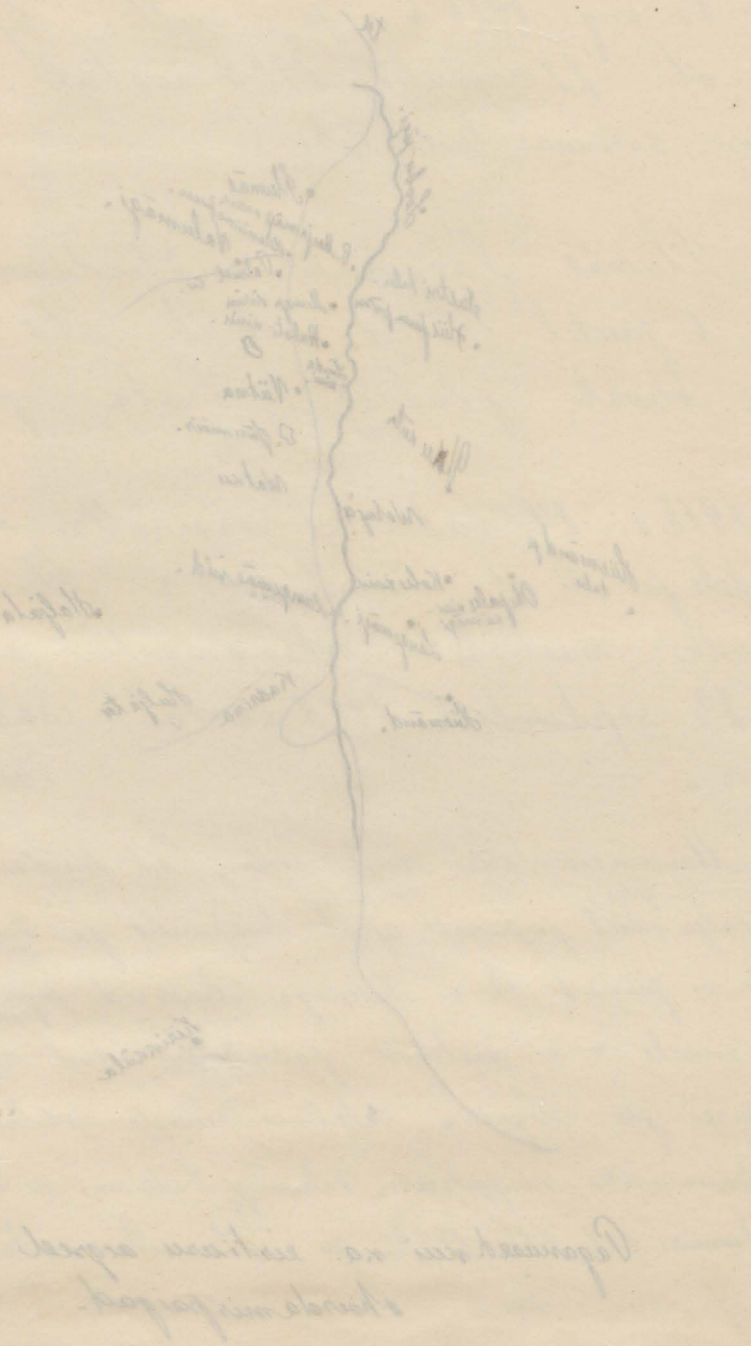
193. a. a. wal. nime. rist. olmas.

Wiitna järw sai oma nime kirikust, mis oli kahe järwe wahel ehitatud ja kandis Püha Wiituse nime. Selle pühiku nime kannawad ainult ühtlased kirikud, nagu Tsehho-Slowakkia pealinnas Praagas suurepäraline Toomkirik ja siis weel Kadrina kihelkonnas ülalnimetatud kohal. Püha Wiitus langes märtrina. Tema peaaustamise koht oli Nus-Korbii klooster, mis kuulus kiriku-jaloois ja teaduses, Werra jõe kaldal, Sakamaal, asutatud Prantsusmaal olewast Korbii loostriist. Nus-Korbii peauleskandeks oli põhjanaalastele ristiusku kuulutada. Nõnda leiame nende jäljed ühes, kes siin ristiusku kuulutasid.

Püha Kadri ja Wiitus kuuluwad 14. abiandja

liiki. Üks neist 14-st, Püha Dionisius kannab oma pealuud käe peal; tema on Pariisi linna kaitstja. Üks teine on Püha Jüri, noor Rooma sõjawäe ohwitser, kes Dioklitiaani ajal märtrina longes. Normannid tõid tema austamise Hommikumaalt Vääne-Euroopasse ja ülendasid ta Inglismaa kaitstjaks. Tema nime kannab Jüri kirik Harjumaal, aga tema austamise jälgi on leida Kadrina kihelkonnas, Wastu ja Wiitna wahel asuwas Jürimõisa nimes. Tähelepannes normannide suurepäraseid meresõite ja filmas pidades, et ka rannaeestlased kaugeid meresõite ette wõtsid, wõime oletada, et nad koku puutusid. Peale selle, arwestades Wana- ja Uue-Korbii kloostrite missiionitööga, on põhjendatud teade, et prantslane Sulko 3 korda on käinud Gestis. Wiituse kiriku nimi tunnistab, et Uue-Korbii saadikud kuni siiani on tungind. Walumäelt hommikupool Galjalas on Mauritiuse kirik. Mauritius oli sõjawäe ülem, kes oma legiooniga saadeti keiser Maksimianus'e poolt Egiptusemaalt Thebaist Galliamaaale ristilugudust tagasiwõtma (a. 300). Sõjawägi teeldus ristiluguduse wastu sõjariistu tarwitamast, sellepärast sai Mauritius terme legiooniga Schweitimaal hukatud. Mauritius kujutatatakse mooramaa mehe peaga sõjawäe lipp käes. Tema on jalawäe kaitstja ja podagrahaigusel abiandja. Tema kuhu on näha Tallinnas Mustapeade klubi seinal, Pilt tän. 26. Walumäest õhtupool, kõrgel mäeseljandikul Kolu-Tapa sibilis, asub Thepalu kirikumägi. Jhusal, lagedal platfil on wõsaga kaetud kõrgem künigas, mille all peitub endine kiriku aherwars. Kõrkwõttes jääb Walumägi nelja, wõib olla, wie kiriku kesspaika, millele tuleks weel lisaks Jumäe kirik.

Walumäe pealuude jutus ei peitu Püha Kadri pealuu toomist Normandiasse ega ka Püha Dionisiusu pealuu käe peal kandmist, temas peitub weel suurem ja sügawam mõte. Wiimase leiame, kui lähemalt Walumäe ümbruskonda waatleme: Peri-Loobu jõe pool on Püha Maarja mägi ja selge weega Püha Maarja allikas. Siis on siin Kootooma, Eugusi, Jaagusti, Sigiparda koht ja üle jõe Wohnja pool — Langemägi. Need nimed tõstawat katte Walumäe saladustelt. Walumägi tuleb ühendusesse wia ristiusu kõige tähtsama koha Kolgataga — Pealuu ase. Katoliku kirik on mitmes kohas nõnda nimetatud Kalwaria-Pealuu mäed asutand, kuhu paastuajal kogudused ette wõtsid palwerännakuid, peatudes teel 14 korda.

Wiimastel loeti wastawaid kirjatumnistusi ja kan- raamatust.

natamisloo osajid ette ja peeti põlwili palwet. Kadrina kirikus seisis palgi peal Kristuse ristit- Kalwaariasse koondati kokku Kristuse ristisurm kuuju, imepeenelt niinepuust wälja niferdatud Püha Kolgata mäel. Tema oli mees, täis walu, millest Maarja ja ap. Johannese kahe wäiksema kujukaga. tekkis ta nimi Walumägi.

Kirjalugemised ei olnud mitte alati igalpool ja wiimast ölal kandes mindi Walumäele teele. ühed ja needsamad. Alles nüüd on nende wälja- Esimene peatuskoht oli nüüdsel Undla ristteel. waliku peale tähelpanu juhitud, näiteks on jesu- Kadrina, Haljala, Wiitna ja Dhepalu poolt tuli iitlaste paater Grisar hiljuti Kooma linna peatus- rahwas Walumäele kokku, mil puhul „Kolgata“ kohtades loetawaid kirjatumnistusi ja nende tekki- seisis kujukalt löigi filmade ees ja jättis sügawa mist uurinud ja wälja annud.

Püha Maarja mägi ja allikas tuletawad meelde Kristuse ema ja wastawaid sõnu ristipuul, Noo-Dooma — ap. Doomast, kes ütles: „Lähme meie ka ära, et meie temaga sureme“. Jaaguški nime all leiame Jatoobust, kes oma wenna Johannešega walmis oli karikat jooma, aga Ketsse- mane aias magas. Luguši nime all — ewangel. Luukast. (Smelik on nimi „Pigiparda“ = habe must nagu pigi. Kas siin ei peitu mälestus Juu- dase isikust, keda kettaegsed maalijad ja kuulus Leonardo da Winci kujutawad warjus ja kellest Johannes kirjutab: „Läks tema sedamaid wälja, aga õõ oli“. Nimi „pigiparda“ ei ole mitte tel- a. 1431. seisis, warises kokku, Haljala ja Kadrina tinud Haljala kiriku pühiku mõju all. Selle wastu on wanarahwa jutt, mille järel sissewänanud rändamine Walumäele ja wiimist korda kanti Doomas, Jaagušt, Pigiparda, Luukas wennad, Kristuse kuuju tagasi Kadrina kirikusse. Kristuse wähemalt lähemas ühenduses olid. Nii on rahwa kuuju sai suure ja wäikese kiriku waheseinale kui mälestuses koha leidnud Onnistegija jüngrid ja auwärawale jäädawalt fimitatud ja kabele poole ewangelist Luukas.

Palwerändajad Dhepalu poolt läksid Walu- Lunastaja peale näitawad ja pahemas läes hoia- mäele üle Langemäe, kusjuures tuletati meele, et wad rahwa poole lehti, millele Heinrich Stahli Kristus ei suutnud risti kanda, mis Siimona ajal piiblijalmid kirjutati. Püha Maarja kuuju on peale pandi, naised kaebasid ja nutsid (Luuka 23, kaduma läinud, aga Püha Johanneš kuuju hoi- 26—31) „Siis hakkawad nemad ütleva mägedele: takse praegu alal Tartus Gesti muuseumis. Langege meie peale“. Wiituse kiriku poolt tulles mõis peatuskoht Watku oja Jüri mõisa kohal olla; kui lendawa mao wõitja kohal, loeti 1. Moosese r. III. ettekuulutus mao pea rõhujast ja ilmutamise

Gustaw Beermann
Kadrina õpetaja.

Lõng.

Põhja ja loode pool Kadrina kirikust on suured metsad - Viitna, Kõmmu, Undla, Vohnja näha. Neis peituvad kõrged mäed (voo- red), sügavad orud, kuristatud, ilusad järved.

Nimetatud metsade ja Vattu Hõbeda mägede vahel on
 laiem org; loanast piirab teda Sootaga mägi endist lin-
 namäega ja Lõbu vahel kiigla sügava raotolise Lõnda
 uiviga. Orus jookseb Lõbu jõgi, enesele teed murdes lä-
 bi mäeseljandiku, mis läheb Viitnalt Kõmmu Tapa si-
 kis Vohuja - Kõmmu metsa ja jõe vahel legendina on
 Uuu nüla Uuuviviga. Jumalainummasdamise noht
 on hästi valitud vastavalt sellele, mis Morburgi prof.
 Otto - das Heilige - das Naminöse nimetab. Hõ-
 mu ja auvartustästarv pair, mis veel mõjavam
 on, kui tuul ja maru metras oma vägevast häält
 tõstavad, välis ööd valgustab ja mets müristamisel
 lõõnidest vastu vajab. X ? ütleb: na mis sa-
 garel paigal võta omad ringad jalast.

Kui Muutearistus tulelenci nõudis, siis oli
 see üle 10 kilomeetri näha, Kadriinast Vattuni,
 Sootagant Aebaveresse.

Mainitud Uuuvivi tähtsas hõuses, kui teda
 ühendusse vicia teiste pühade painadega. Mitte kau-
 gel temast loana sehis on Hieo talu, kus endisel
 ajal oli Hieemets (kiigla suurs hieepuu), ähtypool
 Viola arundares N:14 üürivate puudega raetud
 kümnea ligidal hieepuu - määnd, mille otsad müüd
 nahjuus on maha raiutud. Loana-kõmmu pool Vatta

[Faint handwritten notes, possibly bleed-through from the reverse side of the page.]

vallas, Halja Siigu nülade ees on hämmend.
Kadrina kiriku kohal on vanal ajal tähtis paas
olnud, sest sääl on maetud põhja-tõuna sihis
sõjamehed, velle juurist leitud sõjariistad ja ekte-
arjad kuuluvad aast. 900-1000 p. Kr. Ühest juust
väljasirutud nait näkitab vanade surma paati.

Võtame veel sinna juure hiisnimepää rööge
oru kaldal Palmse vallas, Hümäe teel, Liracu
talu juures. (Võib olla, et na seest Lindarivi on
shorifivias karvitatud, sest temas olla üleväl sügav
vaagnataoline lõku.)

Ülevaade säilinud hiispuude arupainade üle
näitab, et mainitud Hümäe jumaluse kummar-
damise nesa kohaks oli.

Nüüd tuleb veel järgmist ajaolu tähelepanna.
Siin on sakva hingeluse suure vaimline võitlus ju-
maluse ja nurguse vahel olud, muidu ei oleks
vaur kohta Lemu nime saanud, üks tõuna pool
Ühest, Põrkuni vallas - Lemuüta, Keine põh-
ja pool Palmse vallas, Võsu läheduses Lemuselg.
See võitlus on nii elavalt väljendunud, et tema
noke ristlaste, riigepäält preestrute ja munnade
tähelepanu äratas, mis järgmistes nimetustes jääd-
vastatud. Kõlgi Soome pool välja sirutatud sõrme

vahel on kolm lakte: Papi, Muuga ja Väsmu. Erimused enesest mõistatavalt tähendavad Papi = preester, Muuga - munn. Kolmas Väsmu tuleb sõnast Kasperväis, millest peitub karjainimuse nimetus, kes pehmenetud kujul veel praegu olemas munnude teatris "Kasperle" nime all.

Võtame sihtjoone Väsmust Lemuselga, Uue-Lemuselani, siis jääb praegu Uue keskohta. Maa ja merelained, tuul ja metsa kohisemine, vesi ja tuli-võitlevad loodusvõimed olid suurevõimsilisteks inimese elamuste sälgendajateks.

Uue kõareb põhja Eestis sinuüksi erinohale. Vohuja jõe nimetus läbi, mida terve veld rannab. Uue rivide juures on suure maast väljakuur püha allein, päale selle langeb Vohuja müüa juures Loobu jõu, jõgi, mille allikast Kolu on.

Lõna Vohuja seisab ühenduses Vohanduga, siin veid dialuutiline vake, Vohandu jõge valdab oli Uue päänummardamise paari, oli oneti siin roobas "Jumalatuunda" nime all. Nõnda kujuneb, et vanal ajal oli rann tähtsamad Uue nummardamise paika, Lõna - Eestis Vohandu jõel ja Vohja - Eestis - Virumaaal Vohuja - Loobu jõe püruomas.

Prof - - - - - juhib tähelepanu sellele, et jumaluse nummardamisel seisab lähedases ühenduses muinasjutulistest nangelaste mälestamisest ja austamisega. Seda on va siin leida. Vallimast ranna rauda Valge-Loobu jäelt lõunapoolse Ostu ja Võrumaal on Kalevipoja leule ulariilis pind. Rahvaste rändamisest lained kujutavad nangelasi, kes tänapäevani rahva mälestustes püsivad, siin Võrumaal üle terve Euroopa kuni sügavale Lääne-Aafrikasse: (vaata Frobeniuse uurimused). Kuresed laürid jälgis jättes Palmise vallas-Kuresoo, Kudla vallas Kuresoo, Ostmemaal Kuremaa rändajad. Siia tulnud eestlased on veel nõuaga pautunud väimaste iidse germaani lastega, millest mõni ehhis muinasjutult tummistest annab. Näiteks mõisgava kääri läbi teinud järvdest ja jõgedest tumistab muinasjutult, mis rooma rahva juures raudse karja ja Indias jumalate lehmade 'pilvede' veejätuse sai (vaata Merxeni Põniseho Gerboichte). Tänapäev tuntakse Euroopas eiruse pelve, kalkustepelvi.

Pärast eestlaste tulekut on soomlased rinde rännanud ülealnimetatud lahtede rauda ja Loobu Valge jäe piirkonnas lõunapoolse laugunud. See on nii sügava mulje jätnud, et rahvas veel tänapäev

rellert räägib, et soomlased sõja läbi tühjana jäänud
külad ja talud häitnud. Seda kumistab eene
daanlaste tulnud Soomele küla vahaja vallas; Aeba-
vere Kõnnküla talud, Soomari ja Veivari so. Soome
füri ja Väine füri; Hoboda Ahila küla Eiber
Census Samie juures Ahila küla. Rahvas üt-
leb, et tal kove piibel siin vihikuemas noos. Hät.

Üks nimetatud Soomele tulnud neli venna elvi
sugulast, uelle peale üle läinud publikoost võetud
nimed. Tartumaal Saadjärve valdal Soome küla.
Via Kodavere vihikuemas oli siin järele Soomlaste
sisesõndamisest uuelda. Võib olla, et see soomlas-
te sisesõndamine sündmusele alust andis, mis
viimati kujutas andis Kaleripaja traagilisele
otsale Vääpa jär, Saare dallas, kus soomes ta-
hitud mõõri vandjale surma tõi. Vääpa kava
jägi voolab ristjoonetaoliselt läbi maaala, mis pii-
ratud 6 Kaleripaja rängiga. Selle raastusline sar-
ma kujutus peale mõjari joelt va ülal tähenda-
tud hingeline, raimline võitlus jumalase ja uer-
juse vahel, näit. Kaleripog võitles ruzjade vai-
mude ja nõidade vastu. Pääle selle on siin piisi-
ma jäänud üürinud asad üle Euroopa ja Aasia
uud valitsenud kiride ja puude kummardamisest.

Seda tõendavad Uue nivid ja Kalevipoja viid, mis ta visanud ja nivi summandamisega usulisel ühenduses seisev vomm viiride ridade vahel mätta surnuid, neid ka pärast surma jumaluse hoolits anda elu ka neid vedurainuse ast loida,

Tähelepanu väärt on järgmine asjolu, mis oletada laseb elavat labirüimist s.o. ühiats nimele karvitamine Vokuja ja Vohandu kohta oli juba ülal tähendatud. Petserimaal Piusa jõele vastab Uudla vallas, Mäo külas nälalt Piusa oja. Valgmaa küla Tartumaal - Saadjarve juures ja Uudla vallas - Nerutis Tartumaal Ame jõgi, Aaspere vallas, Vatnu Ama küla, kus Vatnu jõe allikad on. Vääpa on leida Uudla valla Imaste Väätaste külas. Väga armas on Emajõe nimi oluud. Missugune köimrakvas kalle selle nimis andis on teadmata Prof. Lauri Kettuse seletuse järel ^{tähendab ta "suur" seda nime} kannab põhja Eesti kõige kõrgem mägi Ennemägi - Sinuuna viikelonnas, Va Saasi vallas Jõepere on Ennemägi, sääl va Emu-järv, Vokujas Emusaar. Vaasa tunnust andis nime Porustvere "viilkenna" päälinnamäele Parvan-pää, Uudla vallas, Mäoetra talu juures. Nääleku muundatusel läbi on Vaarast kuuinud nimi Porust-

vere 1221a, muutus aga 1558a Kristvereks. Otepä
 Tartumaal- Otepale Ohepale Vahja. Ühiste mi-
 mede tarvitamine summistab elavat läbinäimist,
 mis seletust leiab palvesändamiste läbi, teiste
 rahvaste analoogia järel. Mis

Mis Kristlastele ja juutidele Jeruusalemi,
 see on katoliiklastele Rooma, mohamedlastele Meena,
 ludausulistele Benares; suuremale osale Aasia rah-
 vastele jumalate mägi Vaikas, Siibeti pühade järvede
 lähedal, seda oli Uue rivi Võhandu ja valdab jumalate
 koopaga. Rändamisel summistab inimest hingelise tung,
 nagu seda kirjeldati paavsti poolt viimasele alle pandud
 prof. Veltich lehtsalt seletab: pühakas inimene tahab
 näimata. Aga sinna juure tuleb veel ohverdamine
 ja jumala viha lepitamine mõte, mida Rooma, Meena,
 Vaikase juures näha on. Viimase juures võige raku-
 kavamalt, kus ööd kui päeva, mitte ainult ei näida,
 vaid ka roomatakse. Uue Vahja ja Uue Võhan-
 dul on alused võige tähtsamad rändamiste lähte-
 kohad, kust edasi tagasi näidi ja püha hirmutundega
 koopasse vaadati, kas jumala juure tulla või tema
 ilmumist näha. See võeti ette Pandivere mägestiku
 põhja ja lõunapoolsete voolte naude, Tartumaal Kalvi-
 poja sängide piirkonnast läbi nimmer kuni Elistvere mäe.

selfandi keeni, uus riige Valeripaja saing Soitsujärvel ja nau-
 gel silmapüürit Vaasa tammis paistis. Seda nähes võles
 rahva laulukääl: Helistvere, Keiselpool järve otsas vastas
 rahvakääl: Kajariere. Tee viis üle Vaasa Pühajärve Keeni
 (Ottepää) Võhanderle ja säält tagasi.

Tee rändamine oli jäljuseus, misis ristiuses peest-
 rick vastunäalus Uuele Keiselpool jõge Valumäe rann-
 natanuse palverändamiste seise seadrid. Rändamine ja
 rukkusaamine teistega tõstab vaimuolu, laiendab silmaringi
 ja sellega saab preester - misjonäär arvestama. Temalt nõu-
 kause suuremat vaimutööd ja võitlust, siis on arusaad-
 dav, et preestrid süa tulles abias ja näitajais valisid
 teaduse eestkostja Püha Kadri. Ristiusu võitis, Uue
 tuli keertus. Palverändamiste paigas sai Valumägi,
 Urupuhastus kuisis, Valumägi nades. Minevik on ome
 ajaloo lähimestes rakkenditena nimedesse kirjutanud
 ja rahva mälestusse jäädvustanud.

Lõpp.

Andmeid elpool loodud kirjutisest on
 rohkem suuremalt osalt rahvasest.

Andmeid koores olen saanud:

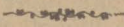
1. Kirikuarhiivist pämiselt
2. Die evangelisch - Lutherischen Gemeinden in Russland. Eine historische statistische Darstellung II Band. Herausgegeben v. Zentral - Komitee d. Unterstützungs - Klasse für evang. - luth. Gemeinden in Russland. Chr. 68.
3. Materialien zur Geschichte und Statistik der Kirchen - und Schulwesen der Ev. - Luth. Gemeinden in Russland. C. H. Busch. Chr. 619.
4. Ergänzungen der Materialien zur Geschichte und Statistik d. Kirchen - und Schulwesen der Ev. - Luth. Gemeinden in Russland C. H. Busch. II. Band Chr. 1118.
5. Privatelt.
  - a). õpetaja Gustav Beermannilt
Sünd: 3 augustil 1870 a.
  - b). köster August Siisan.

Vidulik Jumalateenistus

Kadrina kiriku pühitsemisel

pärast ümberehitamist

15. oktoobril 1922. a.

Kiriku juurde minnes:

Viisil: Müüd paistab meie launiste. 342.

Kui armsad, vägew kuningas, Su hooned on, kus hiilgamas
Su taeva püha sära, Mu hing see järel' jänutab, Su õuesid ta
ihaldab! Et ta ka nõrkeb ära. Minu Süda Ja mu liha hüütab
ikka sinu poole, Igatsseb su armu hoole.

Sind saanud kätte aseme Ja pesa leidnud pääsufe, Kus
paneb oma pojad: Su altarite juure ta Võib pesa teha rõõmuga,
Seal sina teda hoiad. Väga Dnjsad On need kõik, kes sinu kojast
aset saavad, Mäti sind austavad.

Sp. Robertich Vidder—Sainfeldt.

Kiriku avamine.

Sogndus kirikus:

Viisil: Sull' sull' Jehoowa tahan laulda.

Müüd rõõmupäew on kätte tulnud, Mil meie sinu heldust
kiidame, Et sa meil, Issand, kaitstjaks olnud Ja püha koda
hoidnud heldeste. Nii mitu aastat olid temaga, Oh anna, et
weel kaua seisaks ta!

Kes jõuab seda kuulutada, Mis armu kõik ja meil' siin
paigas amnd! Su sõna näitas elurada, Su sakrament on hinge
lofutand, Siin oleme su püha palge ees Sind kummardamas
waimu tõe sees.

Wõrumaa praost Eberberg.

Pühitsemise Jumalateenistuse algusalmid ja kirjalugemine.

Roor: Kiida nüüd Issandat minu jüda.

Kiriku pühitsemine piiskopi poolt.

Rogudus: Oh võttem Jumalat Suust, südamest nüüd kiita, Kes suuri asju teeb, Ja temale auu näita, Kes emahust ju Meil' teinud palju head, Ja praegu hoidwad weel Meid tema armu käed.

See armas Jumal nüüd Ka võtku muret kanda, Meil' rõõmsaid südameid ja kallist rahu anda. Ta pidagu meid ka Siin üles armsaste, Ja võtku häda käest Meid peasta heldeste.

Au olgu Issale, Mu suure Jumalale, Ja tema pojale, Mu auukuningale, Ja Pühal' Waimul' ka, Kolmainul' algusest, Kes oli, nüüdki on, Ja jääb ka igawest.

Altari teenistus.

Pealaul.

Rogudus laulab püsti tõustes Ewangeeliumi kiriku wõitluselaulu: (P. 316.)

Üks kindel linn ja warjupait On meie Jumal taewas, Ta hoiab meid kui kilp ja mõel, Ta aitab kõiges waewas. Küll wana waenlane On wäga wihane, Suur wägi, kawalus, On tema tugewus: Ei ole tema jarnast.

Ei aita meie nõu ja töö, See on küll pea lõpnud. Üks mees on wõitlemisele Meil' Issast appi tõtnud. Kas tunned seda meest? Ta nimi: Jeesus Krist! See Issand suurest wäest, See ainus Jumal tõest, Wõit talle peab jääma!

Kui oleks ilm täis kuradid, Kes tahaksid meid neelada, Ei kardada meie kedagi, Eks Jumal wõi neid keelada? Maailma wõitluses weel On tige wiha meel, Ei süüski wõimu tal, Sest ta on kohtu all, Üks sõna rõhub teda!

Julus: Järwamaa praost C. Beermann.

Santslialm.

Eks meile sõna seisma jää, Ehk turtsugu nad wihast? Eks Jeesu kirik hukka läe, Mis alustud Ta waimust. Kui wõtmad meie käest Au, ihu, last ja naist: Et mingi igawest! Ei jaa nad kasu sest, Ta riik peab meile jääma!

Jühikene aruanne ümberehituse tööde üle kohaliku õpetaja poolt.

Roor: Kiitus ja tänu.

205

Kiriklikud teadaandmised.

Palwelaul.

Wiisil: Kiida nüüd Issandat.

Looja, su poole nüüd lähemale Heliwäes tungib sin palwe-seal, Kõigest, mis nähtaw on, kõrgemale Tõuseb mu waimu ja kiidab seal, Kõik maiefed mõtted kustuvad, Ning tunneb jälle Jumalat, Halleluja, halleluja!

Kirikupalwe: Ratwere õpetaja L. Pallon.

Roor: Püha, püha, püha.

Kõhri ametisse õnnistamine Wirumaa praost Hoffmann'i poolt.

Rogudus: Oh minu käed nüüd wõta Ja alati, Mind armas Issand jaada Mu otsani. Ma üksi ei wõi käia ei sam-mugi, Kus ial käid, las' olla Mind ühtlast.

Sankt Hansmann. Surt 2-ksel Aug. 1901. Maetud Ilumäe furnuatal.

Lõputeenistus ja õnnistamine piiskopi poolt.

Lõpulaul.

Wiisil: Nüüd päistab meile tauniste.

Halleluja, Kolmainule Nüüd kõigest wäest laulame! Oh ütkem tema nime. Ja laulgem taewa hulgaga Siin ifka suure rõõmuga, Sest tema arm on ime! Amen, aamen! Püha, püha, wäga püha on suur Jumal! Au ja wägi kõik on temal.

Pühikene tagasiwaande Kadrina kiriku minewikku.

Kadrina kihelkond asutati Daani riigi walitsuse ajal ja nime-
ti Daani hindamise raamatus Parochia Toruestaeuerae = Tor-
westawere kihelkond. Aastal 1596 kirjutatakse kiriku ajaraamatus
Kadrina kirik Tristweres" „Kirchenbuch zu Tristfer S. Catharinae
Kirch genannt.) Tristwere küla asus Kruusimäe weerul. Mainitud
hindamise raamatu Harju ja Wirumaa osad seati üksikute prees-
te andmete põhjal a. 1232. kokku. Selle järele kuulduiwad Kad-
rina alla järgmised külad: (adramaa suurus numbrites). Othenpan

-4-

„50 = Ohepalu Kolus; Waeghaettae 5 = Waiatu Wohnas; Ouhut 20 = Ohuküla Undlas ehk Djamesti Höbedal; Hoepaethae 12 = Höbeda; Hullia 50 = Hullja; Jagenael 20 = wist Jöepere; Wannae 12 = Wanamõija küla Jmastus. Vitcae 20 = Wetka Rõnnus ehk Wiitna; Järwios 32 = Järwe talu Undla-Wohna metsa küla; Karungca 5 = Karunga Wafilas (Karungas) Kõndos 40 = Rõnnu; Kyllaeuerae 5 = Kihlewere ehk Kullaaru; Kallax 8 = Kallutse; Athelik 10 = Ahila Höbedal; Svandus 10 = Wandu; Kicko 8 = Kifu, Udriki ja Aruküla wahel (Kifu tähendab järif); Saldä 8 = Salla, Udriki ehk Undlas Kihlewere poole; Utric 12 = Udriki; Nakalae 7 = Nagala; Tokolep 7 = Tokolopi; Mekius 20 = Mäöküla; Artinas, Arcinas 10 = Arfna Rafwere kihelk.; Undyl 9 = Undla; Wataekya 20 = Wattu; Paiunalus 20 = Udriki karjamõis Peri maa peal; Eghaentakae 24 = Jöetaguse; Coscius 5 = wist Neeruti weskikof; Walghamus 2 = Walgma; Waettaeuaer 8 = Wõduwere; Corpius 20 = Rõrwe Wohnas ehk Rõrjse Udriki. Lopae 8 = Loobu; Apur 6 = Arbawere; Somaecos = Soomutse; Järwaen 10 = Järni ehk Järwajõgi; Lanthi 7 = Lante.

Kadrinaga on ühendatud Jumäe kogudus. Arwatavasti wana Laemundkylae Gund, nüüd Lemmuselg Palmises.

Kõrge mäe künkale ehitati Daani ajal kaugeft filmapaistam kirik. Ehitus on iseloomuline. Ohtupoolne müür tugew kui kindlus 13 jalga läbimõet. Tema ei ole mitte umbne, waid kumiseb wastu. Kiriku sees oliwad 2 romaani stiili niischet — wist endise ukse kohad. Põhja pool on torni trepp, kisse kõigu üle wiib üks wõlmitud ühe afnaga walgustatud kambriisse. Mõlemad müüri osad — (wast kahe torni alused on just nagu sihitud kahe tolleaegse linnamägede poole Riistamäel ja Sootaguse seljandiku peal) — ühendas ehitaja romaani stiili wõlweaga; aga siis muutis tema ehituse wiisi ja läks gooti stiili peale üle. Pani uue torni aluse, teada 3' 9" wälja tõstes ja kaunistas kõrge gooti stiili uksega.

Kui kiriku müürid wõlwe kannani walmis oliwad, ehitati wäljaspool tugewad toetus müürid selle kõrgusen juurde. 4 neljandilist jammaft kannawad ühe kõrgused gooti wõlwed (Hallenkirche); wõlwitud kooriruum on neljanurgeline, ühe afnaga. Suures kirikus on 6 afent. Müürid, 6 1/2' läbimõet, on lõhkumata raudkiwist, seinanurgad, wõlwed, ukse ja afnate lengid paekiwist.

Kiriku pikkus on $66' + 13 + 3\frac{1}{2} = 82\frac{1}{2}$ jalga.

„ laius on $46' + 6\frac{1}{2} + 6\frac{1}{2} = 59$ „

Koori ruumi pikkus on $27' + 5\frac{1}{2} = 32\frac{1}{2}$ jalga.

„ „ laius on $23' + 5\frac{1}{2} + 5\frac{1}{2} = 34$ jalga.

Käärkamber sai ühes kirikuga ehitatud madala wõlweaga. Ehitajad on nurga kiwide peale oma tööstuse märgid raiunud, tuhuhiljemal ajal matjad ristid juurde lisafid. Altar on kiwist,

-5-

ühe suure paekiwiga kaetud, mille peal 5 risti on. Selle peal seisib altari kapp kujudega, kapi mõlemate ukste peal oliwad pildid. Selle üle oli afna auk, punase wärwiga maalitud eesriidetaolise kaunistusega. 1626. aastal ehitafiwad Fabian Tiefenhausen Undlast ja Ahrend Diederich Palmseft uue altari ja kinnitafid seda 4 raudobadusega afna auku. Altari pilt oli Püha Wajmu wäljamalmine. Suure kiriku otja seina peal altari wõlwe üle on tamme puust niferdatud Kristuse kaju risti peal. Flustuseks listi pärast kahele poole, seina peale maalitud ingliskujud juurde. Täewast alla lehwitades kumardawad nemad Onnistegijat, näitawad parema käega tema peale, pahema käega hoiawad nad koguduse poole kirjad eesti keele salmidega. Paremal pool Kristuseft: „Jumala tal kannab maailma patu ära“. Joh. 1, 29. Pahemal pool: „Jgaüks kes usub mõistetakse Kristuse sees õigeks“. Apostl. teg. 13, 39. Wiimane salm sisaldab ew. luth. kiriku õpetust, seega on siis ingliskjutamise motiiviks wõetud Joani ilmut. raam. 14, 6—7. — ufupuhastamise epistli sõnad. Teise ingli kjutamise motiiv oli Ilmut. raam. 10, 1 ja järgnewad salmid. Ülemaal nimeetatud Fabian Tiefenhausen oma abikaasaga annetafiwad kirikule altari sakramendi riistad; karikate walmistamise juures tarwitati teftaja gooti stiili — teftmised osad. Peale selle annetas tema kirikumaad „kõrgesti õpetatud mag. Heinrich Stahl'ile ja tema seaduslikult järeltulijate õpetajatele kuni rõõmsa ülestõusmise päewani“.

Heinrich Stahl oli Kadrina õpetaja ja Wirumaa praost 1633—1638. Tema lõpetas siin Jumalateenistuse käfiraamatu tõlke ja andis trüfti. Arwatavasti on Tiefenhausen ja Stahl kirikut ilustanud ja kunstnikule eelnimetatud pildiks motiivid ja salmid annud.

Koguduse ohvrimeel oli suur; sellest tunnistawad järgmised annetused: mitmed altari ja sakramendi tekid; kiriku kell — peremehed annetus 1658. (warastati pärast ära); Wast kroonlühtrid: Jaan ja Jüri Miko Jüri pojad Guljalt; Wando Ballo Mart ja Jürgi Mart; Mettstat ja tema pärijad (1651.); Wasse mölder Mart ja Lofso Jüri (1698.); kiriku pingid: ühe, Wahakulmu peremehed Jaan ja Jaak ja Wasse mölder Mart Amblast; teise, Sakki peremehed Seppa Hans ja Lofso Jüri; Wast ristimise kaus: Undla walitseja Hans Stein; Hõbe karikas — Walter v. Dedwig Höbedalt (1651.); Wäike hõbe karikas haigete armulauale — Tõrma küla peremehed (1683). 1684. tehti kirikul uus katus ja torni ots. Meifrid oliwad Sinnipallo Andres ja Walgma Johann. Septembri kuus tõmbafid ligi 100 wabatahtlikult ilmunud meest kiriku torni otja ülesse ja paigutasid kohale; torni otja seati kull üles.

1695. ehitati koolimaja.

Rootsi-Bene sõja ajal põletas waenlane 1702. a. kiriku ja torni katuse ära. Ehk tema ka kiriku sees mitmes kohas tuld

pbema süütas, jäid Jumala armu läbi puutumata altari kantsel ja kiriku pingid. 8—9 kroonlühtrit rõõvis tema ära. Õpetaja maja, rehi, ait, tallid ja koolimaja saidvad tule roaks. Kogudus ehitas õpetaja Meistrile uue maja, rehe ja koolimaja, aga paar aastat enne kattu tuli waenlane uuesti ja põletas kõik hooned jälle ära. Uus õpetaja Handwig leidis 1711. tuhahunniku, elas kaks aastat taludes, kuni temale elumaja ehitati. Siis alles sai kirik laudadega kaetud.

Laastawa sõja järele seisis kirik armetult. — Sõja lõpust 1711. a kuni 1734. waitis töö. Kogudus kaswas, kogus jõudu. 1727. a. 27. mail annetas Palmse-Porgaste mõlder Arend Burchard oma naise mälestuseks suure kroonlühtri. Tema perekonna wapp on Jumäe kirikus. 1729. osteti kaks kella (praegu weel tornis). Kroonlühtri altari ees ja teine koori ees on Ewald Patkula annetus Kurijaarest 1733. 1734. parandati käärkammer. 1741. algas kiriku parandamise töö. Lubi toodi Palmsest, laud Marwast. Kirik ja torn saidwad uue katuse, sandikoda ehitati suure ukse ette. 1745. laskis Stael-Holstein uue kantsli teha niferdatud kujudega ja Atestõusmise pildiga ja parandas wana altari. Maaldri töö lõppes 1752.

1744. keelas konwent matmised kiriku pinkide alla ära, et pinkide lõhkumist hoida ja määras matmise kohaks kooriruumi, käägud ja orelit koori aluse. Hauad oliwad walmis müüritud, surnud maeti üksteise peale. Selle tõttu paigutatiwad omad perekonna hauakivid pinkide alt torni alla: Muise Tõnu ja tema wend Jüri Palmsest (1699), niisamuti Westi Toomas Wahakulmull, Jüri Wiff Sootagusest, Loksu Hans ja mõlbrid: Jaan Huljalt, Abram Uudlast ja Hans Wohnast. Muise Tõnu perekonna wapp on Jumäe kirikus.

Kootsiaegne ohwrimeel on kustunud; orja aeg rõhub. Alles 1797. otustati orelit muretsjeda. 1799. pandi kirikule uus põrand, tehti uued afnad ja wärwiti seinad. Maru purustas mitu korda katusi. Uus katus tehti 1818. ja wiimist korda 1918. a. Õpetaja Helleniuse ajal põles torni katus ära.

Jumala heldus pani Radrina poegade läbi aluse Gesti rahwa iluhoonele. Õpetaja Knüpper kogus ja Neus andis wälja rahwaulusid — esimene rahwaululekogu, — seda jätkasid suured kogujad Hurt ja Eijen. Knüpper kuulas, mis rahwas Meeruti mägede künniwagude, Riistamäe jälgede, Karuangu ja Gundi (= Jndu) niidu wõitlemise üle laulis ja teatas esimesena kangelase töödest ja toi walgusele tema peidus olewa Kalewipoja nime. Iluhoone fivid kandis lokku ja andis rahwale maailma kuulsa eepose „Kalewipoeg“ Friedrich Reinhold Kreutzwald, kes sündis 14. jõulukuu päewal 1803. a. Jõepere mõisas ja keda Radrina kirikus ristis mainitud Knüpper. Wiimase haud kiriku torni ees.

207
- 4 -
Wahe peal on uus altari ehitatud, suurepärase pildiga, mis kujutab Kristuse risti pealt maha wõtmist. Kunstnik märkis oma nime G. O. ehk D. G. 6 seinalühtrit apostli kujudega on leerilaste annetus. 2 weini kannu on koguduse poolt oma kirikule kingitud (1873). Õpetaja Dreueri ajal ehitati leerimaja (1869.) Tema ajutas kiriku walgustamise ja ilustamise kaska. Selle rahaga ja annetuste abil ostis õp. Lemm suure hõbedast ristimise waagna. Lemm õnnistas uue furnuaia 1878. ja istutas wõõrmünderite ja leerilastele kiriku ümber ja furnuaia peale ilupuud.

Õp. Lutheri ajal 1895. osteti Peterburgist Jeesuse kirikusi uus orel. 1900. a. ajutas tema, köster ja 5 koguduse liiget Radrina Hariduse Seltsi ja panid aluse koolile.

Uuel aastal 1899. ajutati köster J. Siiski perekonna algatusel kiriku uuendamise kapital, mis Tallinnas Krediid-Pangas alal hoiiti.

Suure maailma sõja ja Wabaduse sõja kangelaste wõidu wili on Gesti Wabariik ja temas Waba Gesti Sw. Luth. kirik. Mõlemate ülesehitamisest wõtsid Radrina pojad eesrinnas osa. (Majandus-komisjoni istangud oliwad Radrinas).

Müüd oli aeg wana kiriku peale mõelda. 25. septembril 1921. a. otustas täiskogu kirikut puhastada ja parandada, ja wõlitas nõukogu seda täide saatma.

Töö anti ehitusmeistri Georg Adoffi kätte. Malised tööliised oliwad: Sule, Müller, Esberg, Kristelstein, Nusmann, Tälfeldt, Alling, Kranich, Waabo, ingerlane Saito, Werder, Kütt, Seefeldt ja teised.

Maalri töö wõtis oma peale koguduse liige Johannes Maurer Hõbedalt. Tema abilised: Didwig, Ball ja Erikson. Elektri walgustuse seadis sisse Arthur Tenneberg ja tema abi Kruus.

Orelit parandasid wennaßed Kriisa—Wõrust.

Jumala abiga on töö lõpule müüdud. Südamelik tänu kõigile toetajatele. Uuendatud püha koda olgu kogudusele armas ja tallis!

Radrina — Greeka keeles Aeikatharina, see tähendab „Mati puhas“.

Uuu olgu Jumalale kõrges!

Kogudus asutati umbes 1219. a. Oma preester oli kogudusel enne 1232. a. Kindlad andmed on 1254. aastast. Usupuhastuse (1523.) järel olivad Kadriinas ja Klumäel järgmised õpetajad:

- Michäel . . . . 1554.
 Jakob Pavo, 1616 . . . , Tristmere ja Haljala õpetaja.
 Georg Detmar, 1627—1632.
 M. Heinrich Stahl, 1633—1638. praost.
 Heinerus Brockmann, 1639—1647. praost.
 Christian von Wendenhann, 1649—1671.
 Joh. Bent, 1671—1674.
 Gwald Khanäus, 1674—1693.
 Joh. Meister, 1692—1710. praost.
 Georg Handtwig, 1711—1730.
 abiõpetaja Georg Sabler, 1725—1729.
 Samuel Nauhausen, 1733—1759. praost.
 Otto Gottlieb Harpe, 1759—1796.
 Joachim Gottlieb Schwabe, 1796—1800.
 Arnold Friedrich Joh. Knüppfer, 1800—1843.
 Karl Hellenius, 1844—1864.
 abiõpetaja Friedrich Wilhelm Treuer 1861—1864.
 Friedrich Wilhelm Treuer 1864—1877.
 Daniel Burchard Lemm, 1877—1886.
 Johannes Heinrich Luther, 1886—1913.
 Johannes Eberhardt, 1913—1918.
 Gustaw Beermann 1919.

M. Lewmann'i trüff, Ratweres.

Samba eriviltg.

Langenud sõdurite mälestussamba awamise püha

Kadriinas, 15. augustil 1926 a. kell 11 e. l.

Kiidetud olgu Issand! Igapäev kannab
 tema meid; Jumal on meie abi. Meie
 Jumal on ärapestaja Jumal ja Issandal Je-
 hooval on ka teesid surma eest hoida.
 Taaw. l. 68, 20. 21.

I

Homniku laul.

Omal wiisil. 141.

Oh anna tuhat keelt Sa mulle, Ja tuhat kordseks tee
 mu suu! Siis tuhat laulu laulan Sulle, Mu Issand, ja ei teegi

muud, Kui et ma kiites kuulutan, Mis kallist armu Sinult saan.

Oh, et mu keel ka sinna kostaks, Kust päike paistab hiilgades! Et tänades mu weri woolaks Nii kaua kui hing ihu sees, Wiiks kiitust wiimne were tilk, Tooks tänu iga silmapilk!

Mu kiitust, Jumal, wastu wõta, Ehk ta küll wäeti, nõdruke! Kui saan siit taewa üles tõtma, Siis ingliseltsis rõõmsaste Ma laulan uue wäega Sull' tuhat halleluuja ka!

Ausamba juures.

Meil on tugew linn, tema paneb õnnistust meie müüriks ja kantsiks. Jes. 26, 1.

Wiisil: Üks kindel linn ja warjupaik. 316.

Meil tuleb abi Jumalast, Kes ikka wägew olnud! Ta päästab hädast wägewast, Mis meie peale tulnud, Küll kuri waenlane Meid wihkab kurjasti, Ta tuleb sõdima Nüüd kawalusega, Ei ole tema sarnast.

Kõik meie nõu on tühine, Ei mõju meie wägi; See wõib meid aita õieti, Kes patust lahti tegi. Kes see on? küsid sa, Suur Jeesus! kosten ma, See Issand suurest wäest, See Jumal, kelle käest Kõik wõimus meile tuleb.

Ehk oleks ilm täis kuradid, Kes tahaksid meid neelda, Ei karda meie ühtegi, Küll Jumal wõtab keelda: Ehk olgu hirmus meel Küll kurjal waimul weel, Ei siiski wõimust saa, Sest oma sõnaga Küll Jeesus teda wõidab.

Piiskopi kõne.

Pasuna ja ühendatud koorid: Kõik taewad laulwad...

Ausamba awamine walitsuse esitaja poolt.

Hümnus.

Ausamba õnnistamine.

Ühendatud koorid: Ülemaailmade...

Koguduse laul:

Omalt wiisil. 229.

Oh wõtkem Jumalat Suust, südamest nüüd kiita, Kes suuri asju teeb, Ja temale au näita, Kes emaihist ju Meil teinud palju head, Ja praegu hoidwad weel, Meid tema armu käed.

Au olgu Isale, Mu suure Jumalale, Ja tema Pojale, Mu auukuningale, Ja Pühal' Waimul ka, Kolmainul algusest, Kes oli, nüüdki on, Ja jääb ka igawest.

II

Langenute mälestamine.

Ühendatud koorid: Isamaa ilu hoieldes.

Leinakella helisemine.

Wabadussõjas langenuid:

A. Abner, A. Stock, R. Strick, A. Suuk, J. Suuk, R. Kolts, J. Balder, J. Männik, J. Serm, J. Bachmann, H. Bockfeldt, K. Erdmann, M. Jaakmann, H. Kübarsepp, R. Mathiesen, A. Sa-

Ees suurel tahvelil:

melselg, A. Wunderlich, J. Tiidemann, J. Schwarzberg, R. Wetka, A. Rost, A. Rukki, A. Raado, H. Wolke, K. Peinar, J. H. Terts, J. Kalipe, J. Rätsepp, J. Rawanas, K. Rawanas, J. Birkholz, K. Jõgisoo, A. Letsius, A. Mühlberg, H. Siispool, G. Treufeldt, K. Wahrberg, A. Walsiner, H. Willberg, 2 tundmata sõdurit.

Pasunakoos: Jumal, sul' ligemal — esimene salm.

Kogudus:

Ja kui siit muremaalt Hüüad sa mind Koju, kus igawest leian ma Sind, Lauldes siis tulen ma taewasse elama Jumal, sull' ligemal! Ligemal sull'!

ja suurel tahvelil:

1914 - 1918. Leina kella helisemine.

Maailma sõjas langenuid:

A. Allese, A. Allikberg, A. Auendorf, J. Anni, Wenn. R. ja J. Bachmann, K. Bankier, A. Biin, E. Elhi, J. Birkholz, R. Bockfeldt, N. Federmann, Venn. K. ja R. Eshbaum, J. Herm, Joh. Joorits, Jak. Joorits, P. Hunt, R. Juss, A. Kaarenberg, J. Kirschmann, A. Kadak, A. Kilkmees, J. Kübarsepp, J. Kelder, R. Kirsch, E. Mõek, J. Klomann, J. Lillepea, J. Lepiksaar, A. Lichtfeldt, A. Kurimu, R. Letner, J. Neidek, J. Nante, J. Maamägi, A. Naeltok, M. Manderfeldt, J. Montag, wenn. Aleks ja Alfr. Nukk, J. Obst, A. Pellfeldt, R. Riska, J. Rinde, R. Letner, J. Saapas, K. Schwarzberg, J. Rawanas, wenn. Jaan ja Joh. Rihter, R. Retzold, J. Strick, E. Tokmann, A. Pilt, J. Seefeldt, K. Seefeldt, J. Tipp, K. Tamm, J. Suuba, K. Venig, R. Weitmann, J. Suuk, P. Wiederkom, A. Tepper, wenn. J. ja H. Wau, E. Werkraud, J. Truuwerk, A. Terner, J. Wildek, J. Keppas, M. W. Weetholm. all salm:

Kogudus:

Las' mind su külge jääda, Kui usklik lapsuke, Ja elu nõnda seada, Et saan siit taewasse.

Seal alati wõin kiita Sind, Kristus Isaga Ja Pühal Waimul näita Suurt auu lõpmata.

Mõlemates sõdades haawadesse, haigustesse surnud ehk teadmata kadunud:

K. Allese, A. Fäelmann, K. Kübarsepp, K. Mulk, J. Perelts, J. Richter, J. Stern, K. Siipan, A. Talsen, K. Tomikas, K. Eschbaum, J. Lemke, M. Lans, K. Künnap, G. Pahlen, J. Rawanas, J. J. Apfelbaum, A. Birkenfeldt, J. Treimann, O. Treufeldt, R. Wiikmann, wenn. H. ja A. Tammark, H. Priedenthal, E. Maamägi, E. Lindemann, T. Tamm, J. Mond, A. Lönik, F. Tops, E. Toompä, J. Heide, A. Miltop, J. Grutop, W. Klewers, J. Kübarsepp, J. Bergmann, J. Mikfeldt.

Sõdade keerus wägiwalla ohwriks ja ka juhuslikult langenuid:

W. Kraut, H. Kukk, P. Passau, F. Silberstern, J. Wilu, A. Rünk, A. Treiberg, A. Alexandrias + 207. / Oulka Katharina / see on tõlkes ... alati pühal' kogudus:

Jeruusaleem, sa püha taewa linn, Ma ootan waluga, Et

churrooni arwata. 18. 10.

Ch. 6. a.

Ch. 6. a. da juures

ma kord sinu sisse jõuaksin, Mu süda rahuta. Kõik ilmamaad ma jätan, Siis maha rõõmsaste, Ja armu tiivul tõttan, Siit ära ülesse.

Jehoowa on oma pühas templis: Tema palge ees ole wait, kõik maailm!

Üleüldine waikne palwe.

Palwe ja piiskopi õnnistamine.

Koguduse laul:

Kiitke, oh rahwad ta kõrget nime. Ja laulge tänu temale! Sest tema tegu on selge ime, Ta au ei lõpe iiale. Jumala lapsed ühest suust Laulgem kolmainu austust! Halleluuja, halleluuja!

III

Ühendatud koorid: Enne ja nüüd . . .

Kõned ja pürgade panek.

Eesti muld ja Eesti süda — Kes neid jõuaks lahuta! Koidula.

Ühine lõpu laul:

Eestimaa, mu isamaa, Kuis mull' armas oled sa! Murdwad kanged tormid, tuuled, Sinu wiimsed tammepuud, Siiski hüüdwad minu huuled: Eestimaa sull, annan suud! Eestimaa, sull' annan suud!

Eesti waprud wanemad Waimuwallast waatawad; Peas neil paistwad pärlid kroonid, Wõidulaulud kõigil suus, Kojas kuninglikud troonid, Kuldsed kandlid palmipuus, Kuldsed kandlid palmipuus.

Eestimaa, Su mehemeel Pole mitte surnud weel! Peab surm ka rohkem lõikust Sõjakäras hõelasti, Truuiks jääme isamaale Wiimse were tilgani.

Jumal juhib Eesti ajalool!
M. J. Eisen.

1921 a. 3. jaanuaril peale jumalateenistust kirikus ja palwetamist sõdurite kalmuküngaste juures soowitati kogudusele korjandust toime panna sõdurite ausamba ehitamiseks, milleks kohe esimesed annetused tehti. 13. jaanuaril 1921 a. otsustas Kadrina kiriku nõukogu üle kihelkonna korjandust awada ja walis ehituskomitee, sinna juure walib iga Kadrina piirides olew wallawalitsus, ühisus ja seltskondline asutus 1—2 liiget. Kirikuehituse pärast (1922 a.) lükati mõtte teostamine edasi, 1923 a. wõttis täiskogu küsimuse jälle üles. Oktobrikuus 1923 a. walmistas õpetaja kawandi, mis komitee poolt wastu wõeti. Üleskutse peale hakkasid koguduse liikmed wabatahtlikult materjali wedama. Suwel 1924 a. käis Udriki kooliõpetaja Toomas Uttendorf († 1924.) Udriki, Imastu, Undla kogukonna külades ringi, märkis kõlbulikumad kiwid ära, mis ka kohale weeti. Üle terve kihelkonna algas ilusate looduse kiwide kohale toomine, ka kaugemalt, nagu Kõnnu-Mulgilt, Lasilast toodi neid. Suure põnewusega oodati Saksi Tillialliku sookiwi päralt jõudmist.

18 meest ja 1 naisterahwas tõstsid teda kahe päewa jooksul soost wälja. Paljamäe metsa sambla alt leiti Kalewipoja kelk üles. Weebruari kuu 1925 a. olid Saksi walla wanad ja noored mehed wäljas nagu pulma sõidule, ja kiwi oligi kiriku ukse ees. —

Töö algas suwel 1924 a. palwega. Esimesed labida täied mulda tõstsid wälja ministrid O. Strandmann ja Th. Rõuk. Wundamenti rajas tärklise wabriku juhataja hra Mägi; sihtjoon wõeti altari eest. Suure rahwa osawõtmisel oli surnuaia pühal 1924 a. nurgakiwi panemine, dokumendid klaaspurgis müüriti sisse. Wundament tehti 21' pikk ja 21' lai, 6' sügaw. Liigutamata maa peal tulid paganaaja hauad ilmsiks (maetud põhjast lõuna, pakust tehtud kirstudes, surnute juures ehteasjad ja sõjariistad (ajast 800—1000 a.). Mälestuskalju seisab wanade kangelaste haudade peal, wabadussõja kangelaste haudade ees.

1925 a. algas suwe lõpupoole kalju ülesehitamise töö ja lõpetati suwel 1926 a. Alalised töötægijad oliwad Muhusaare Suure walla liikmed: Georgi Tarwis, Iwan Tarwis, Aleksander Tarwis, Wassili Lahke; Undlast: Aleks. Harf, materjali weeks Aug. Lööper, betoonimudelite walmistaja Teinfeldt; betoonikiwiraiuja Werkman. Sõdurite nimed kiwitahwliste peale kirjutatas Schwalbe—Rakwerest. Teised suure kalju ja nurga kaljude tahwliid walmistas ja kirjutas E. Didwig—Rakwerest. Suurte kiwitahwliste ülestõstmist juhatas Lillestern Kadrinast. Saksi kiwi tõstmiseks andis Wiru tärklise wabrik palgid, Rakwere maakonnawalitsus suure tali; juhatus andis hra Mägi, töömehed ehtasid kõrged tugewad telingid, ja rahwa juuresolemisel tõseti kiwi (600 p.) 3½ sülla kõrgusele. Kogudus on selle töö juures kaastegew olnud ja kaljuga ühte seotud oma koha, küla ehk walla kiwidega.

Tööd juhatas kawandi walmistaja.

Sõdurite nimede tahwliid seisid enne kirikus altariruumi ees; kiwid on küll wäljaspoolt toodud, olid nimeta; juba Rootsi walitsuse ajal olid omanikud tundmata. —

Kadrina ausammas kujutab endast kalju, looduse kiwidest kokku seatud. Tema ees- ja tagakülg on altari taolised. Sõdurite nimede tahwliid piirawad kõrged pilastrid, wiimaste ümber kerkiwad kaljud üles poole. Ülewal lõpeb ehitus katuse willuga, mille alla wabaduse rist paigutatakse. Eeskülje peal on wabadussõjas langenute nimed. Nende all on salm Joan. 15, 13) Suuremat armastust ei ole ühegi, kui see, et tema oma elu jätab oma sõprade eest") Wahe karniisi all on tahwel apost. Paulase sõnadega Athenas (apost. teg. 17, 24—26). Jumal — on teinud ühest werest kõik inimeste soo kõige maa peal elama, ja on määranud aja, mis ta enne on seadnud ja rajad, kus nemad peawad elama". Selle ees on kolm trepi astet, need lõpewad nurga kaljudega rohelistest kiwist, punase süüga — rahwa lootus täide läinud ohwri läbi.

Paremat kätt kalju peal on kotka taoline kiwi. Kalju kolme kiwilaudade peal on: Eesti wabaduse wäljakuulutamise Parnus 1918 a. Eesti meele eestwõitleja Kadrinast Dr. A. Kreutzwald *14. det. 1803. †13. aug. 1883. Eesti keele eestwõitlejad kaugelt näen kodu kaswama". 3; Eesti keele eestwõitlejad Kadrinas mag. H. Stahl) (praost Brockmann) (õp. Knüpffer, 1777-1843.

1600-1637

1606-1647

Pahemal pool: Eesti rahulepingu Tartus 1920 a. Eesti sõjawaeosad Kadriinas V. jalgwae rüg. 6 komp. Kadriina Rakwere kaitseliidu osad 18. det. 1918 a. 1 jalgw. rüg. 4 pat. dess. komp. 13. ja 14. komp. ja V. rüg. 3 komp. 10./11. jaan. 1919. I. diviisi staap 12. jaan. 1919. Soomusrongid Kadriinas 18. det. 1918, 12. jaan. 1919. — „Kiitus elupeastjatele!“

Ohtupoolse ausamba külje peal on maailma sõjas langenute nimed salmiga: „Ole ustav surmani, siis tahan ma sulle elukrooni anda!“ Ilm. 2, 10.

Selle all: „Kui seda, keda tema ema trööstib, nõnda tahan mina teid trööstida.“ Jesaja 66, 13.

Siis järgneb: „Mõttele selle peale, kes puhkab lahinguväljal, kaitsekraavis, merepõhjas, ühis- ehk üksikhausas wõeralmaal!“

Asete kalju peal paremat kätt: Soome sõjawaed Kadriinas jaanuaril 1919 a. „Kiitus silla ehitajatele!“ „Wabadussõja ohwrid.“ Sõja keerus surma saanud. „Ja lõpuks: Aleksandrias suri Püha Kadri, see on tõlkes: „alati puhas.“

Kalju peal pahemat kätt: mõlemates sõdades langenute ja jäljetult kadunute nimed. lhr. 3-6.

Kaljuotsas must kiwi (wist meteor) kujutab — kantselei wärawalt waadatud — hiigla sõduri pead taewa poole pööratud silmadega.

Lõune pool on kalju sisse kirjutatud: „Mälestuskalju sõjas langenute kangelaste auks. Tänuulik Kadriina kogudus.“

Su üle Jumal wanaaku!

Selle alla tuleb — (raha puuduse pärast pooleli) — bronsreljeef tahwel: keskpaigas ratsa ülemsõjawäejuht; tema ees kaowad wiimased waenlased; tema järel sammuwad Eesti sõdurid, nende järel Jaan Poska rahulepinguga. Sõjajuhil üle püha Kadri — Kadriina koguduse palwed ja õnnistuse soowid, ja pilwest astub wälja lauluisa Kreutzwald kuldkannel käes. Rildi raamikis soomusrong.

Ausamba põhjapoolne külj. Kalju sisse kirjutatud: „Au olgu Jumalale.“ Eesti on nüüd waba, Linda ära nuta! Kalewi kalmitu lehwib sini-must-walge lipp. Kalewipoja künnil kõlab rahwa rõõmuhäääl. Waprad wirupojad walwel sõjariistad käes, Jõepere Ritsmetsast tulnud lauluisa hääd südamesuus: „Isamaa ilu hoieldes | waenlaste wastu wõideldes.“

Selle ail bronsreljeef: Keskpaigas kõrgel Riigikogu hoone. Paremat kätt Linda istub Ülemiste järwe kalju peal, waatab rõõmsa meelega Riigikogu hoone peale; pahemat kätt künnab Kalewipoeg mõek wööl, Neeruti mäed. Tema üle keerleb kotkas.

Wiimase reljeefi kujuri töö kulud wöttis härra J. Rumberg oma peale. Bronksreljeefid walmistab kujur K. Rosenthal.

Kalju otsa peal lainetawad weel kord wood, sisaldades muret, walu, rõõmu ja wõitlemist, wäljasirutades iga nelja kaarde kiwistand tulelondid. Siis järgneb suur kalju rüngas — wabaduse wõidu sümbol — Saksi kiwi — (ka ordu ajal oli Saksi

prümaa) — ja kõik on rahu leidnud suure taewa poole sirguwari ristil all. —

Kaks kaljupinki (koit ja ämarik) pakuwad palwetajatele ja rändajatele puhkust. Punane kalju — Wohnja Kalukse küla kingitus. Kahe pingi wahel ühe peremehe poolt annetatud südametaoline kiwi, millest sõdur sõjas wigastatud kätt tänuks sulle wastu sirutab. Loe Koidula sõnad. „Eesti mull ja Eesti sõda — Kas need sõjapõlme lahkuda!“

Ausamba ümbruskond on piiratud raudketiga kiwipostide peal, annetatud Wohnja põllumajandusliste ja tööstuse ettewõtete kasutamise Ühisuse poolt ja kohale weetud Wohnja walla liigete poolt. Ausamba jalg on lilledega ilustatud Udriki ja Aaspere asutuste poolt.

Tänu kõigile, kes aitasid kalju ehitada!
Tähendagu igauks ise oma perekonna liikmetele üles, misuguse kiwi tema annetas ehk mil wiisil tema tööd toetas. —

Wäljawõte Kadriina sõdurite ausamba

ehituskomitee kassaraamatust kuni 5. augustini 1926 a.

1921—1922.

Korjatud Kadriina kirikus, kantseleis	4.281,50	Korjanduse raamatud	200,—
Kihleweres piduõhtu	4.131,75		
Kihleweres koolilastepidu	738,—		
Kadriina tarvitajate Ühisuse poolt	1.000,—		
Korjanduse raamatud	34.994,25		
Kadriina Hariduseltsi pidu	7.915,—	53.060,50	

1923—1924.

Annetused	5 645,—	Tööde peale	66.296,—
Pidu Neeruti mägedes	45.002,—	Tsement ja lubi	12.000,—
Undla walla, walitsus	10.000,—		78.296,—
			60.647,—

1925.

Wohnja wallawalitsus	5.000,—	Tööde peale	157.590,—
Rakwere wallawal.	1.000,—	Materjaalid	44.795,—
Aaspere wallawal.	1.000,—		202.385,—
Saksi wallawalit.	5.000,—		
Kadriina Laenu- ja Hoiu-Ühisus	5.000,—		
Wiru Osa-Ühisus	5.000,—		
Kadriina Har. Selts	15.000,—		
Annetused kiriku juures	2.250,—		
Armulaualised	960,—		45.210,—

Langenud 1677, ha. raudk. 385, ha. gub. 1388, ha. w. 10, 105.

Wana suurt kaitse wäljal "Wahelast"

W. 10, 105

Laenud:		
Joh. T. Imastust	10.000,—	
W. W. Imastust	15.000,—	
R. J. Undlast	2.000,—	
J. O. Undlast	20.000,—	
Kadrina Laenu- ja Hoiu-ühisus	50.000,—	87.000,—
Kadrina kiriku nõu- kogu poolt mägedes peetud piduärvel		30.000,—
Annetused		675,—

1926.		1926.	
Annetused	1.325,—	Tahwlite walm. ja nimede kirjut.	34.900,—
Undla wastastiku tulekinnituse selts	3.000,—	Tööde eest	14.150,—
Laen Wiru Osa- ühisus	25 000,—	Tsement, lubi, kriit	5 890,—
	29.325,—	Materjaali wedu	3 870,—
		Sõidu kulud	1.000,—
		Weiksed kulud	750,—
			60.560,—
	<hr/>		<hr/>
	305.917,50		341.441,—

Selle järel on 35.523 m. 50 p. enam wäljamakstud kui sissetulnud, mis tasuda tuleb, nõndasamuti ülewalmetatud laenud, Fels'i ja Balder'i poearwed — (nüüd 10⁰ laenu näol) ja tööde arwed. Mõne ühisuse poolt lubatud toetused ei ole weel mitte wälja makstud. Loota on, et rahwas ehitust toetab ja sihtkapitali walitsus wastu tuleb, et ka kujuritöö saaks lõpule wiidud.

Ausammas seisku rahwa kaitse all tulewatele põlwe-
dele suurt ajaloolist sündmust Eesti Wabariigi tõusmist
silma ette kujutades ja ohwrid meelde tuletades.

Pinn mälestussamba juures

Kadrina langenud sõdurite mälestussamba lõpulis aramine oli 22 juulil 1928 aastal.

III-370

Päivaraamat

Kaduna kihelkonnas

~ ~ ~ ~ ~

Aoimetatud riigiliste mälestus-
märkide registreerimistöö kohta.

Registreerija

Alice Vietsar

Suvel 1928 a.

29. august 1928a.

Sõitsin Kadriinasse.
Üldine kõnelus õpetajaga rüütö" üle.

30. august 1928a.

Kella 8- $\frac{1}{2}$ 2. ni valmistal
" 3- $\frac{3}{4}$ 8 " lehitsein arhiivis vanu
laulelehti ning kroonikaid

31. august 1928a.

Lugesin 1596 a. kroonikat.
Kella $\frac{3}{4}$ 8- $\frac{1}{4}$ 10 ; $\frac{3}{4}$ 10 - 2 ; $\frac{1}{2}$ 3-5, 10 ; 5,30- $\frac{1}{2}$ 50.

1. september 1928a.

Lugesin 1596 a. kroonikat - lõpetasin.
Kella. 12, 35-1, 30 ; 2, 10-3, 55 ; 4, 25-6, 30.
Algasin 1734 a. kroonikat.

2. september 1928a.

Hommiku poolt olin kirikus. Õhtupoole
tutruunerin ümbrusega. Käisin põllul vaata-
mas maaala mida Tierenkausen Stahlile
ninnuinud

Kella 9,53-10,45 lugerin 1734a. kroonikat.

3. september 1928a.

Lugerin 1734a. kroonikat.

Kella 8,20-12,30; 1,13-1,50; 2,5-5,10; 5,15-8,30.

4. september 1928a.

Lugerin 1734a. kroonikat. kella 8,25-9,25.ksm.

Õhtupoole sain õpetajal mitmesuguseid
leateid kiriku ümberhitamist kohta

5. september 1928a.

Lugerin Hemäe kabeli 50 aastase juubeli

päha mälestusprotoküüri, 1734a. kroonikat,
 Sorisin 1767 a. protokollid raamatut ja Kadri.
 kiriku nõukooga koosoleku protokollid raamatut.
 Otsisin andmeid surnuadade kohta laululih-
 tedelt. Näisin vahel ajal ka valmistat
 foola sõjaväelema hauamärki vaatamas ning
 tein temast joonistust.

Sain õpetajalt teateid Heleja tee ääres
 olevast surnuasiast ja küüruust.
 Lugesin 1918-1923a. kiriku kogu. protokollid
 raamatut.

Kella. 4, 15 - 8, 25; 8, 40 - 11, 10; 11, 40 - 1, 30; 2, 35 - 4, 5;
 5 - 4, 15; 8 - 10, 5.

6. september 1928.

Nõrrelin kirikuarhiivi nimekirja, polnud
 saagi täpne, ^{otsustasin} ~~pidasin~~ ise ka ^{edaspidi} ~~uus~~ tei. kor-
 ve säädma.

Lugesin 1919 a. v. nõukooga protokollid,
 1845a koguendi protokollid. Tutvunesin Stah-
 lile ningitud maa kinnimise dokumenti ära-
 kirjaga ja palvemaja maa kinnimise dokumenti.

Kella 10, 30 - 12, 15 ; 12, 20 - 1, 32 ; 2, 37 - 3 ; 3, 15 - 4, 30 ;
6 - 4, 30 .

7 september 1928a.

Stötsin virikuristua ja tein neit
olevatest kirjadest ja ilustustest noopiaid.
Lain õpetajalt andmeid Valamäe kohta.
Kella 9-1 ; 1, 50 - 5 ; 8-10.

8 september 1928a.

Harisin kirjuse sisemust. Kirjutasin
valmistel ristide kirju.
Kella 8, 40 - 1, 50 ; 4, 30 - 4, 5 .

9. september 1928a.

Käisin Helja tee ääres olevat val-
mistel .

10. september 1928a.

Töötasin jälle valmistel, kirjuse, "käisin

Kornis. Kirjutasin Valumäest mäineid.
Käisin Naruti mägedes.

Kella 10-1,15 ; 2-2,45 ; 4-9,30.

11. september 1928

12. september 1928.

Töötasin lähikest aega valmistal
5,20-7,00.

13. september 1928.

Sain teateid Humäe valmistaja ja
kiriku kohta. Helistarin kornis matuse
nella. Kirjutasin nella kirjju. Tööta
sin samuti õhtapoolde valmistal. Ajä-
sin jattu kirjiku kandri Vielaus'iga.
Seletas sõja matusepaigast Rüstamäel
ja poola sõja ülima kauamärgist.

Kella 9,30 - 12,20 ; 4-7,45.

14. september 1928a.

Töötasin valmistel. Vikim teavistas
 pööraselt välist tööd. Valmistus alaliselt
 märg, nii et töö vaevalt edasi liigub.
 Sain teatuid G. R. Keutsvaldi kohta.
 Kuigi see otsusoke minu kõõre ei puuteu
 oli süüsi kuvitav müülda nii mündaqi, nillist
 vareu aimuqi foluud.

10-1; 2-4,30.

15. september 1928a.

Lehtserin sääduse raamatuid. Käisin
 Linda rivi vaatamas. Nagala külas ja
 8,20-12; 12,25-1,45. Sootaga üüla lenna-
 mäel.

16. september 1928a.

Hommikul kirjutas, õhtupool Vala-
 mäel.

17. september 1928a.

Kopeerisin rivi kirja kirjutas ja kirjutas
 es, samuti kellade kirja. Sain and-

meid üldse Kaduna oludest, Flumäe
nirikuust ja selle ümbrusest.

10,15-1,30 ; 2,18-4,5 ; 8-10,20.

18. IX 28.

Lugesin õpetaja kirjutust Nalimäe kohta
ja paganuse aja kohta. Tegem ära kirjja.
Tegem üsrikuid määrkeid valmista, uabeli ja
kohta. Paigutasin andmeid vastus küsimuste
kohaselt. Sain kõstri abilisele Mr. Siikro-
delt teateid ^{nime} Kesamatusepaiga kohta. Pakas-
tasin valmistel riiste, koopiato võtmiseks ja
üldse kirjja leidmiseks. Ouli kõruda vande
harjaga neilt sammal ja muld.

7,20-8,3 ; 9,18-12,40 ; 1-1,55 ; 2,17-5,50 ;

19. september 1928a.

Seadsin kokku arhiivi nimekirja. Võrel-
sin sõdarite mälestussamba andmeid ja
tegem lehele vastavaid parandusi.

8,30-11,30 ; 2,30-330 ; 3,45-4,35.

20. september 1928a.

Tegin koopiaid natasristelt, viiruväl-
püsti seisvalt kavaarivilt ja veel teistelt
väärsematelt ristidelt. Lugesin Orwedti rea-
matut.

21. september 1928.

Sain Peter Vialausilt teateid endiste
õpetajate kohta. Tema on siin juba 1885
aastast jäänud viirikutekender olnud.

Oru kullajalt Jaan Faulbaumilt sain
teateid vana lammutatud kabeli aruoka-
üle, kui ja va selle ehitusviisi kohta.
Õhtul sõitsin Klumäele.

22. september 1928 a.

Kella 9 homm - 4 õhtul töötasin söögivah-
eagadeta valmistel. Elavin Laavinol,
neli viidem. Klumäe viirikutekender. Siin
valmistel leides just õige rohkesti marriin-
seid viirist natasriste kui va muu kuji-
lisi vana kavaarivilt ja õige rohkesti kava-
plaate võneldes viadriina valmistega.

23. september 1928a.

Kella 8-4, 45 töötasin jälle vahetpidamatusalt valmistul. Oli vägivalla okorus laugento iikiskavale mälestassamba aramine. Sel pühapäeval na õpetaja Beermann Pleniäl, Vikim ^{oralt} Aavistas tööd. Ouli töötada ^{künnusega} väes saratud vari ja paber Aises pliaats.

24. september 1928a.

Töötasin viirikus, kirjutasin ülesse ja müütsin viiriku riista, altarit juu. Tegis epikaafidest aravirji, Poutounesin Pleniäl ümbrusega.

25. september 1928a.

Töitsin tagasi Kadrima. Peatasin Rarveres mõned teemid. Väisis ühtlasi na riinuse kinnavirikus.

Torisin Kadrimas veel vanu laulelehti, pidi olema mingi leht, uus andmael

pidi leiduma. mine eramatuspaiga kohta.
Leidsin ka lõpuks, kuid uut endistele
andmetele lisaks ei leidnud.

26. september 1928a.

Otsisin välja ning võtsin enesega kaasa
Kadrina igastaseid aruande raamatuid, mis
näivad enamasti armastustöö ja kooluande
kohta. Ohtupoole sõitsin Tapale, peatasin
sääli ka mõned tunnid ja jõudsin ööise
rongiga Tartu.

Kadrinas noogusin vaid andmeid
ja märkeid Tartus tuli see materjal
nõiu punktalt ümber töötada ja kirjafirma.
Siin jala töötanud järjekindlalt vaid
juhustlikult. Jätkuindlalt töötasin vaid
Suvisel pühade vabaeajal umbes 1 nädal.